

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Diplomová práce

2014

Nikola Karasová

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Nikola Karasová

**Radikalizace řecké společnosti a vzestup
politického extremismu v Řecku (2000-2012)**

Diplomová práce

Praha 2014

Autor práce: **Bc. Nikola Karasová**

Vedoucí práce: **PhDr. Kateřina Králová, Ph.D.**

Rok obhajoby: 2014

Bibliografický záznam

KARASOVÁ, Nikola. *Radikalizace řecké společnosti a vzestup politického extremismu v Řecku (2000-2012)*. Praha, 2014. 117 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Katedra ruských a východoevropských studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. Katřina Králová, Ph.D.

Abstrakt

Práce se zabývá radikalizací řecké společnosti a vzestupem politického extremismu v Řecku v letech 2000 až 2012. V tomto období bylo možné pozorovat zásadní proměny na řecké politické scéně a ve společnosti, které se projevovaly rostoucí polarizací voličů a nárůstem populismu, nacionalismu, euroskepticismu, xenofobie a rasismu. V důsledku modernizačních snah vlády Konstantina Simitise (1996-2004), které souvisely s řeckou ambicí stát se plnohodnotným členem EU a eurozóny, vlivem globalizace, imigrační krize a konečně nedávného propadu řecké ekonomiky došlo v Řecku k vytvoření nového společenského konfliktu. Tato práce analyzuje danou problematiku z pohledu teorie štěpných linií Seymoura M. Lipseta a Steina Rokkana a pokouší se tak najít společenské a politické kořeny tohoto konfliktu. Radikalizace řecké společnosti let 2000 až 2012 totiž není novým fenoménem, ale naopak pokračováním dlouhodobých ideologických střetů přítomných v řecké realitě již od doby první světové války. V návaznosti na hlavní konfliktní linie řecké společnosti meziválečného a poválečného období práce definuje vývoj v této problematice po pádu junty v roce 1974. V závěru konfrontuje nová politická témata let 2000 až 2012 s postoji šesti vybraných řeckých politických stran a analyzuje jejich politické programy a ideologická východiska s cílem ukázat, jak dané strany reflektovaly tehdejší společenskou radikalizaci a zda k ní samy přispívaly.

Abstract

This essay describes the radicalization of the Greek society and the rise of the political extremism in Greece in the period of 2000-2012. In this time important changes could have been observed in the Greek political scene and in the society which were linked to

the polarization of the electorate and the growth of populism, nationalism, euroscepticism, xenophobia and racism. As a result of modernizing efforts of Constantinos Simitis cabinet (1996-2004), which were related to the Greek ambition to become fully-fledged member of the EU and the Eurozone, under the influence of globalization, immigration crisis and finally the recent slump of the Greek economy, a new social conflict emerged in Greece. This essay analyzes these problems from the perspective of the cleavages theory by Seymour M. Lipset and Stein Rokkan and tries to find social and political roots of such conflict. The radicalization of the Greek society between 2000 and 2012 does not represent a new phenomenon, but is a continuation of long-term ideological clashes present in the Greek social reality since the World War I. After identifying the main cleavages in interwar and postwar period the essay identifies the main conflict of Greece after the fall of junta in 1974. Afterwards it confronts the new political issues of the period 2000-2012 with the stances of six chosen Greek political parties and analyzes their programs and ideological approaches with the aim to show how they reflected the social radicalization and if they contributed to it.

Klíčová slova

Řecko, radikalismus, extremismus, ekonomická krize, politické strany, Nová demokracie, Panhelénské socialistické hnutí, Lidová ortodoxní výzva, Koalice radikální levice, Zlatý úsvit, Komunistická strana Řecka

Keywords

Greece, radicalism, extremism, economic crisis, political parties, New Democracy, Panhellenic Socialist Movement, Popular Orthodox Rally, Coalition of the Radical Left, Golden Dawn, Communist Party of Greece

Rozsah práce: 184 968 znaků, 103 normostran (bez poznámkového aparátu)

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 16. května 2014

Nikola Karasová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala především vedoucí mé diplomové práce PhDr. Kateřině Králové, Ph.D., která mi byla vždy velice nápomocná při řešení každého problému, který se vyskytnul během přípravy projektu této práce a samotného psaní. Dále děkuji PhDr. Martinovi Mejstříkovi za rady týkající se konceptualizace práce a všechny jeho další užitečné připomínky a Efi Maniati za to, že mě naučila používat řecký jazyk a zprostředkovala mi řecký pohled na problematiku, jíž jsem se v této práci věnovala.

Obsah

BIBLIOGRAFICKÝ ZÁZNAM.....	5
PROHLÁŠENÍ.....	7
OBSAH.....	9
ZKRÁCENÁ OZNAČENÍ ŘECKÝCH POLITICKÝCH STRAN.....	10
ÚVOD.....	11
1. POUŽÍVÁNÍ POJMŮ EXTREMISMUS A RADIKALISMUS VE SPOLEČENSKÝCH VĚDÁCH.....	18
2. KONFLIKTNÍ LINIE V HISTORICKÉM KONTEXTU ŘECKA.....	25
2.1 Vývoj teorie konfliktních linií a možnosti její aplikace.....	26
2.2 Od Národního rozkolu po Metaxasovu diktaturu.....	29
2.3 Řecká občanská válka a její důsledky.....	35
2.4 Metapolitefsi.....	43
3. ŘECKÁ KRIZE.....	51
3.1 Ekonomická krize.....	52
3.2 Politická krize.....	57
3.2 Sociální krize.....	63
4. SOUČASNÝ POLITICKÝ EXTREMISMUS A RADIKALISMUS A JEHO VLIV NA POLITIKU VYBRANÝCH ŘECKÝCH POLITICKÝCH STRAN.....	69
4.1 Mainstreamové strany ND a PASOK.....	69
4.2 Radikální strany LAOS a SYRIZA.....	79
4.3 Extremistické strany XA a KKE.....	87
ZÁVĚR.....	96
SUMMARY.....	101
POUŽITÁ LITERATURA.....	104

Zkrácená označení řeckých politických stran

DIANA	Demokratická obnova (<i>Dimokratiki ananeosi</i>)
DIKKI	Demokratické sociální hnutí (<i>Dimokratiko kinoniko kinima</i>)
DIMAR	Demokratická levice (<i>Dimokratiki aristera</i>)
DISY	Demokratický svaz (<i>Dimokratiki symmachia</i>)
EAR	Řecká levice (<i>Elliniki aristera</i>)
EDA	Jednotná demokratická levice (<i>Eniea dimokratiki aristera</i>)
EDIK	Svaz demokratického středu (<i>Enosis dimokratikou kendrou</i>)
EK	Svaz středu (<i>Enosis kendrou</i>)
KISY	Společenská dohoda (<i>Kinoniki symfonia</i>)
KKE	Komunistická strana Řecka (<i>Kommounistiko komma tis Ellados</i>)
KKE „vnitřní“	Komunistická strana Řecka „vnitřní“ (<i>Kommounistiko komma tis Ellados „esoterikou“</i>)
LAOS	Lidová ortodoxní výzva (<i>Laikos orthodoxos synagermos</i>)
ND	Nová demokracie (<i>Nea dimokratia</i>)
OP	Ekologové a zelení (<i>Ikologi ke prasini</i>)
PARP	Panhelénský válečný vůz občanů (<i>Panellinio arma politon</i>)
PASOK	Panhelénské socialistické hnutí (<i>Panellinio sosialistiko kynima</i>)
PATRIIS	Vlastenecké alianci (<i>Patriotiki symmachia</i>)
POLAN	Politické jaro (<i>Politiki anixi</i>)
SEKE	Socialistická dělnická strana Řecka (<i>Sosialistiko ergatiko komma Ellados</i>)
Synaspismos	Koalice levice a pokroku (<i>Synaspismos tis aristeras ke tis proodou</i>)
SYRIZA	Koalice radikální levice – Sjednocená společenská fronta (<i>Synaspismos rizospastikis aristeras – enotiko kinoniko metopo</i>)
XA	Lidový svaz – Zlatý úsvit (<i>Laikos orthodoxos synagermos – Chrysi Avgi</i>)

Úvod

Ve své novodobé historii prošlo Řecko bouřlivým vývojem spojeným se značnou politickou a ekonomickou nestabilitou. Řecká politická scéna, která se ve své moderní podobě začala utvářet po první světové válce, byla neodmyslitelně spjata s trvalým antagonismem hlavních politických bloků. Vyhrocený politický konflikt mezi rojalisty a republikány, který byl dále umocněn působením extremistických uskupení pravicové i levicové orientace a zasahováním armádních důstojníků do politických záležitostí země, v meziválečném období dokládá série státních převratů a jejich vyvrcholení v podobě zavedení pravicové diktatury. Pokračující společensko-politický konflikt potvrdily po druhé světové válce nové zlomové body, především občanská válka let 1946 až 1949, poválečný nedemokratický režim a konečně v roce 1967 vojenský puč a nastolení sedmileté junty. Také v období demokratické konsolidace po pádu junty, které je v řeckém kontextu nazýváno *metapolitefsi*, musel řecký stát čelit projevům politického extremismu a radikalismu. Činnost extremistických uskupení ovšem již nikdy nedosáhla takové intenzity a rozsahu, aby se dalo hovořit o reálném ohrožení řecké demokracie.

Teprve na počátku 21. století bylo možné v řecké společnosti a na politické scéně sledovat závažné proměny, jejichž vnějším projevem byla radikalizace obyvatel i politických stran připomínající období nejvyhrocenějších okamžiků řeckých dějin. V rétorice i v praktických požadavcích mnohých politiků se objevily rasistické a xenofobní tendence a populismus zažil na politické scéně nebývalý rozvoj. Ačkoli lze v období let 2000 až 2012 najít více důležitých a z hlediska radikalizace formativních událostí, přirozeným završením těchto změn se staly dvojí parlamentní volby roku 2012. V těchto volbách jednak výrazně uspěly strany s radikálním či extremistickým politickým programem, jednak v jejich důsledku došlo k rozkladu dosavadního stranického systému silně stabilizovaného v podstatě po celé období *metapolitefsi*.

Politický extremismus a radikalismus bezesporu představuje společensky velice závažné téma. V případě dnešní všeobecné krize řeckého státu tak není mocenský vzestup tamních extremistických a radikálních stran pouze ohrožením fungování řecké demokracie. Politický vývoj Řecka ovlivňuje situaci v celé Evropské unii, která ve smyslu celku i jednotlivých členských států, v současné době čelí řadě problémů, které

ji vnitřně oslabují. Řecká ekonomická krize, která vedla mimo jiné k závažné destabilizaci eurozóny, otevřela debatu o udržitelnosti EU v její současné podobě a přispěla ke spekulacím o vyloučení Řecka, případně dalších ekonomicky slabých zemí, z této organizace a o jeho návratu k původní národní měně. Vzhledem k celosvětovému významu evropských ekonomik spolupracujících v rámci EU ohrozila řecká krize hospodářskou stabilitu také na globální úrovni.

Ve své diplomové práci se snažím objasnit, jak v poměrně krátkém časovém úseku let 2000 až 2012 došlo k tak zásadní proměně řecké politiky a společnosti. Zároveň vycházím z předpokladu, že podobné fenomény mají hluboké historické kořeny a že mechanismus jejich vzniku lze odvodit prostřednictvím analýzy analogických společenských konfliktů, které hýbaly politickým vývojem moderních dějin Řecka. Zdá se, že radikalizace současné řecké společnosti není náhlá, ale naopak vychází z dlouhodobého sociálního a politického vývoje a zdaleka nesouvisí pouze s probíhající ekonomickou krizí. V tomto výzkumu tak navazuji na svou bakalářskou práci na oboru Mezinárodní teritoriální studia, která se zabývala konfliktní povahou ideologického střetu vzniklého mezi Komunistickou stranou Řecka (*Kommounistiko komma tis Ellados*; KKE) a řeckým státem v době krajněpravicové Metaxasovy diktatury (1936-1941) a na připravované bakalářskou práci na oboru Politologie a mezinárodní vztahy, věnující se problematice řecké krajní pravice, konkrétně nedávnému posílení politické strany Lidový svaz - Zlatý úsvit (*Laikos orthodoxos synagermos – Chrysi Avgi*; XA).

Předkládaná diplomová práce je členěna do čtyř kapitol. V první kapitole shrnuji v hlavních bodech akademickou diskuzi o používání pojmů extremismus a radikalismus ve společenských vědách a pro účely vlastní analýzy zde tyto pojmy definuji. Kromě nich budu v menší míře používat také další převážně politologické termíny, na které budu odkazovat především v anglickém nebo německém jazyce a jejichž význam bude objasněn přímo v textu.

Jako teoretický rámec jsem pro svou diplomovou práci zvolila teorii konfliktních linií (*cleavages*) amerického sociologa Seymoura M. Lipseta a norského badatele Steina Rokkana.¹ Oba autoři, kteří se zabývali jak politologickými, tak sociologickými přístupy ve společenských vědách, svou teorii publikovali v roce 1967. Její podstatu, možnosti aplikace na případ řeckého stranického systému a příčiny její případné problematičnosti

¹ Seymour M. Lipset a Stein Rokkan, *Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives* (New York: Free Press, 1967).

blíže vysvětluji v úvodu druhé kapitoly. V ní se dále zabývám hlavními společensko-politickými konflikty v řeckých dějinách, které časově vymezují na jedné straně vnitropolitickými událostmi Řecka roku 1915, a na druhé straně zmíněnými parlamentními volbami roku 2012.

Jako výchozí bod této historické analýzy jsem záměrně zvolila rok 1915, neboť s ním spojený politický vývoj předznamenal přechod řeckého státu od archaických politických struktur 19. století k modernímu, byť značně nestabilnímu politickému systému.² Hlavní význam tohoto poměrně rozsáhlého historického úvodu spočívá v možnosti zasadit současnou radikalizaci řecké společnosti a nárůst politického extremismu v zemi do širšího kontextu, zdůraznit tak specifické rysy těchto jevů v řecké realitě a poukázat na jejich historickou kontinuitu. Smyslem třetí kapitoly je potom objasnit specifický dopad řecké dluhové krize na konflikt existující v řecké společnosti spíše v latentní podobě již od počátku tohoto tisíciletí a specifikovat charakter konfliktní linie, kterou lze v současném Řecku s ohledem na rozhodování voličů označit za nejvýznamnější.

V závěrečné kapitole provádím analýzu ideologických východisek, programů a praktické politiky šesti řeckých politických stran, které jsou zároveň hlavními aktéry na řecké politické scéně. Jejich výběr jsem provedla na základě kombinace dvou faktorů, a totiž levicové nebo pravicové politické orientace těchto stran a dále jejich ideologické pozice v rámci stranického systému. V tomto smyslu politické strany člením do tří kategorií na mainstreamové, radikální a extremistické subjekty, přičemž obsah těchto pojmů si definuji v první kapitole. Na základě této analýzy následně v závěru odpovím na hlavní otázky této diplomové práce, a totiž jakým způsobem vybrané politické strany refletovaly hlavní témata řecké politiky let 2000 až 2012, jak reagovaly na rostoucí radikalizaci v řecké společnosti a zda k ní svou politickou činností či rétorikou samy přispívaly. Pokusím se tedy o analýzu jejich politických postojů v kontextu nových štepných linií v řecké společnosti.

Co do původu zdrojů ve své diplomové práci používám převážně literaturu psanou v angličtině a řečtině, dále jsem využila značné množství českých, německých a několik francouzských publikací. Vycházím jednak z primárních zdrojů statistické povahy, především z volebních výsledků, průzkumů veřejného mínění a statistik různých ekonomických ukazatelů. V otázce etnických a náboženských menšin v Řecku

² Kostas Kostis, *Ta kakomathimena pedia tis Istorias: I diamorfosi tou neoellinikou kratous 18os-21os eonas* (Athina: Polis, 2013).

odkazují na řeckou ústavu. Další důležitý pramen představují materiály jednotlivých řeckých politických stran dostupné na jejich internetových stránkách. Pracuji rovněž s informacemi získanými z tisku, přičemž výčet použitých médií je v seznamu literatury uveden odděleně od primární a sekundární literatury.

V teoretické části této diplomové práce, již je věnována první a začátek druhé kapitoly, vycházím z publikací široké škály autorů. Vzhledem k tomu, že podrobnějšímu rozboru jejich příspěvků bude záhy poskytnut dostatek prostoru, dovoluji si nyní ve stručnosti zmínit pouze několik z nich. Vedle známé práce Lipseta a Rokkana zabývající se teorií konfliktních linií budu k této otázce čerpat například z publikací britského politologa Paula Webba, amerického sociologa Ronalda Ingleharta, italského politologa Stefana Bartoliniho a irského politologa Petera Maira, nebo z prací českých politologů Miroslava Nováka, Lubomíra Kopečka a Víta Hlouška.³ Vzhledem k teritoriálnímu zaměření tématu své práce vezmu v úvahu také stanoviska řeckých společenských vědců Christose Lyrintzise a Takise S. Pappase k možnostem aplikace teorie konfliktních linií v řeckém prostředí.⁴

V části zaměřené na pojmy extremismus a radikalismus se pokusím o podání komplexního přehledu k této problematice, v němž zohledním přístupy jednotlivých národních škol. Výzkum v této oblasti má ze zjevných historických příčin velkou tradici v Německu a v Itálii. Za všechny lze zmínit souborné práce německých politologů Eckharda Jesseho a Toma Thiemeho nebo Ralfa Melzera a Sebastiana Serafina, přičemž obě obsahují i případovou studii věnovanou Řecku, a spíše teoretické práce italského politologa Daniela Albertazziho a socioložky Donately della Porta.⁵ Albertazzi,

³ Paul Webb, „Party Systems, Electoral Cleavages and Government Stability,“ in *Developments in West European Politics 2*, eds. Paul Heywood, Erik Jones a Martin Rhodes (Houndmills: Palgrave, 2002). Ronald Inglehart, *Culture Shift in Advanced Industrial Society* (Princeton: Princeton University Press, 1990). Stefano Bartolini a Peter Mair, *Identity, Competition and Electoral Availability: The Stabilisation of European Electorates 1885-1985* (Colchester: ECPR Press, 2007). Miroslav Novák, *Systémy politických stran: Úvod do jejich srovnávacího studia* (Praha: Slon, 1997). Lubomír Kopeček, „Aplikace rokkanovské teorie cleavages na české politické strany na počátku éry masové politiky,“ *Central European Political Studies Review* 4, č. 2-3 (2002), dostupné z: <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=36> (staženo 12. 5. 2014). Vít Hloušek, *Konflikt versus konsensus: Konfliktní linie, stranické systémy a politické strany v Rakousku 1860-2006* (Brno: Masarykova univerzita, 2008).

⁴ Christos Lyrintzis, „The Changing Party System: Stable Democracy, Contested ‘Modernisation’,“ *West European Politics* 28, č. 2 (březen 2005): 242-259. Takis S. Pappas, „The Transformation of the Greek Party System Since 1951,“ *West European Politics* 26, č. 2 (duben 2003): 90-114.

⁵ Eckhard Jesse a Tom Thieme, *Extremismus in den EU-Staaten* (Wiesbaden: VS Verlag, 2011). Ralf Melzer, Sebastian Serafin, *Rechtsextremismus in Europa: Länderanalysen, Gegenstrategien und arbeitsmarktorientierte Ausstiegsarbeit* (Berlin: Friedrich Ebert Stiftung, 2011). Daniele Albertazzi a Duncan McDonnell, *Twenty-First Century Populism: The Spectre of Western European Democracy* (Houndmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2008). Manuela Caiani, Donatella della Porta a Claudius Wagemann, *Mobilizing on the Extreme Right: Germany, Italy and the United States* (Oxford: Oxford University Press, 2012).

podobně jako před ním kupříkladu německý společenský vědec Hans-Georg Betz, se ve svém díle věnoval velmi důležitému problému populismu a jeho vlivu na současné demokratické vládnutí.⁶ Z hlediska této diplomové práce je nicméně důležitější, že se řadí k autorům, kteří pojmově rozlišují mezi radikalismem a extremismem.⁷ Zástupcem stejného teoretického směru a zároveň jedním z nejvýznamnějších odborníků na pravicový extremismus, populismus a rasismus je v současnosti nizozemský politolog Cas Mudde.⁸ Zanedbatelný ovšem není ani český přínos do akademické debaty zaměřené na tematiku politického extremismu. Vedle četných případových nebo přehledových studií vznikly v České republice rovněž publikace teoretického charakteru jako například práce Stanislava Balíka a Michala Kubáta nebo Jana Charváta.⁹

V řeckém prostředí, které je z hlediska této práce podstatné, je teoretický výzkum v oblasti extremismu marginální. Výjimku obvykle představují řečtí autoři dlouhodobě působící v zahraničí. Mezi nimi vyniká kupříkladu politoložka Vassiliki Georgiadou.¹⁰ O vytvoření přehledu vývoje krajněpravicové scény v Řecku, základní klasifikaci nejdůležitějších krajněpravicových subjektů a zasazení řecké problematiky do západoevropského kontextu se pokusil Giannis I. Kolovos, který navíc ve své knize podobně jako Albertazzi a Mudde pojmově rozlišuje mezi krajní a radikální pravicí.¹¹ Podrobnou analýzu vzniku, formování, ideologie a fungování radikální pravicové strany Lidová ortodoxní výzva (*Laikos orthodoxos synagermos*; LAOS) přináší práce politologa Stathise Tsirase.¹² Za zmínku stojí také publikace kyperského politologa Antonise A. Ellinase zabývající se problematikou propojení fenoménu extremismu v západní Evropě s činností médií.¹³

⁶ Hans-Georg Betz, *Radical Right-Wing Populism in Western Europe* (New York: St. Martin's Press, 1994).

⁷ Albertazzi a McDonell, *Twenty-First Century Populism*, 3-4. Do opozice vůči němu lze postavit například Piera Ignaziho, který toto dělení neuznává. Piero Ignazi, *Extreme Right Parties in Western Europe* (Oxford: Oxford University Press, 2003).

⁸ Za všechny jedna z jeho novějších knih Cas Mudde, *Populist Radical Right Parties in Europe* (Cambridge: Cambridge University Press, 2007).

⁹ Stanislav Balík a Michal Kubát, *Teorie a praxe nedemokratických režimů* (Praha: Dokořán, 2012). Jan Charvát, *Současný politický extremismus a radikalismus* (Praha: Portál, 2007).

¹⁰ Vassiliki Georgiadou, „Populismus und Extremismus am rechten Rand – Der rasante Aufstieg der Goldenen Morgenröte im Krisenland Griechenland,“ in *Rechtsextremismus in Europa: Länderanalysen, Gegenstrategien und arbeitsmarktorientierte Ausstiegsarbeit*, eds. Ralf Melzer, Sebastian Serafin, 79-106 (Berlin: Friedrich Ebert Stiftung, 2013).

¹¹ Giannis I. Kolovos, *Akra dexia ke rizospastiki dexia stin Ellada ke stin Dytiki Evropi 1974-2004* (Athina: Pelasgos, 2005).

¹² Stathis Tsiras, *Ethnos & LA.O.S.: Nea akra dexia ke laikismos* (Athina: Epikentro, 2012).

¹³ Antonis A. Ellinas, *The Media and the Far Right in Western Europe: Playing the Nationalist Card* (Cambridge: Cambridge University Press, 2010).

V části práce, která je zaměřena více faktograficky, vycházím z prací řeckých, anglosaských, německých a českých autorů. Co se týče prvních jmenovaných, z přehledových historických prací bych chtěla poukázat na publikace historiků Johna S. Koliopoula a Thanose M. Veremise, Nikose Alivizata, Georgia Christopoula a Ioannise Bastiase, nebo Theodora A. Couloubise, Theodora Kariotise a Fottini Bellou, které jsou velmi užitečné pro pochopení společenské a politické kontinuity v řeckých dějinách.¹⁴ Z autorů politologických či ekonomických analýz je třeba jmenovat Giannise Voulgarise, Dimitrise Katsikase, Eliase Dinase a Lamprini Rori, Aristose Doxiadise a Manose Matsaganise, Pantelise Skliase a Georgia Marise, Georgia Mavrogordata a Nikose Marantzidise, nebo George Pagoulata, jejichž práce dohromady podávají poměrně ucelený a do hloubky propracovaný obraz současné řecké politické, ekonomické a společenské reality.¹⁵

Z prací českých autorů je v první řadě nutné zmínit přehledové *Dějiny Řecka* od kolektivu autorů pod vedením Pavla Hradečného, které zatím nejlépe obsáhly problematiku řecké historie v její komplexnosti.¹⁶ Velkým přínosem pro tuto práci byla publikace *Nesplacená minulost: Řecko-německé vztahy ve stínu nacismu* historičky Kateřiny Králové a *Balkán ve válce a v revoluci (1939-1945)* historika Miroslava Tejchmana, protože obě sledují linie řeckých dějin v jedné z nejsložitějších a nejtěžších etap vývoje řeckého národa.¹⁷ Z německy píšících autorů je třeba vyzdvihnout rozsáhlou knihu historika Heinze Richtera *Griechenland zwischen Revolution und Konterrevolution (1936-1946)*, která vyčerpávajícím způsobem pojednává

¹⁴ John S. Koliopoulos a Thanos M. Veremis, *Modern Greece: A History Since 1821* (Malden: Wiley-Blackwell, 2010). Nikos Alivizatos, *Oi politiki thesmi se krisi 1922-1974: Opsi tis ellinikis empirias* (Athina: Themelio, 1983). Georgios Christopoulos a Ioannis Bastias, *Istoria tou ellinikou ethnous: Neoteris ellinismos apo to 1913 os to 1941* (Athini: Ekdotiki Athinon, 1978). Theodore A. Couloubis, Theodore Kariotis, Fottini Bellou, *Greece in the twentieth century* (London: Frank Cass, 2003).

¹⁵ Giannis Voulgaris et al., *Elliniki politiki istoria 1950-2004* (Athina: Themelio, 2011). Dimitrios Katsikas, „The Greek Crisis and the Search for Political Leadership,“ *The International Spectator: Italian Journal of International Affairs* 47, č. 4 (2012): 49-56. Elias Dinas a Lamprini Rori, „The 2012 Greek Parliamentary Elections: Fear and Loathing in the Polls,“ *West European Politics* 36, č. 1 (2013): 270-282. Aristos Doxiadis a Manos Matsaganis, „National Populism and Xenophobia in Greece,“ *Counterpoint, Open Society Foundations*, 2012, 1-77, dostupné z: <http://counterpoint.uk.com/reports-pamphlets/national-populism-and-xenophobia-in-greece/> (staženo 20. 5. 2013). Pantelis Sklias a Georgios Maris, „The Political Dimension of the Greek Financial Crisis,“ *Perspectives on European Politics and Society* 14, č. 1 (2013), 144-164. Georgios Th. Mavrogordatos a Nikos Marantzidis, „Greece,“ *European Journal of Political Research* 49, č. 7-8 (2010): 991-1000. George Pagoulatos, „Desperately hanging on: A euro-crisis view from Greece,“ *European Council on Foreign Relations*, 2012, dostupné z: http://ecfr.eu/page/-/ECFR_Greece_paper_20122.pdf (staženo 24. 4. 2014).

¹⁶ Pavel Hradečný et al. *Dějiny Řecka* (Praha: NLN, 1998).

¹⁷ Kateřina Králová, *Nesplacená minulost: Řecko-německé vztahy ve stínu nacismu* (Praha: Karolinum, 2012). Miroslav Tejchman, *Balkán ve válce a v revoluci (1939-1945)* (Praha: Karolinum, 2008).

o převratných změnách v řecké společnosti v období od nástupu řeckého diktátora Ioannise Metaxase po okupaci Řecka a následný rozvoj partyzánského hnutí.¹⁸ Za stěžejní autory pocházející z anglosaského prostředí, kteří se specializují na moderní dějiny Řecka a do hloubky pronikli do problematiky řecké politiky a jejích historicko-sociálních kořenů, lze označit především historiky Richarda Clogga a Davida H. Closeho a politoložku Susannah Verneyovou.¹⁹

Závěrem bych chtěla upozornit na úskalí spojená s používáním řeckých zdrojů, s nimiž jsem se při psaní této práce musela vyrovnat. V první řadě se jednalo o přepis řeckých jmen a pojmů do latinky, u něhož mi jako vzor sloužila zmiňovaná kolektivní monografie *Dějiny Řecka*, která v tomto smyslu poskytuje základní vodítko pro použití českého úzu.²⁰ Řecká jména a další výrazy jsou v práci přepisovány foneticky, s výjimkou dvouhlásky -ou- (vyslovované jako -u-), která zůstává v přepisu zachována. Při skloňování jmen končících na tuto dvouhlásku je česká koncovka připojena k jmennému kmeni (Papandreou, Papandrea). Při skloňování vlastních jmen zakončených na -os, -is a -as je pádová koncovka obvykle připojena k řeckému tvaru v 1. pádě (např. Metaxas, Metaxase), zvláštní případ představují dlouhá, většinou více než trojslabičná slova, u nichž se koncovka připojuje přímo ke kmeni (Christodoulos, Christodoula).²¹ Ve své diplomové práci budu respektovat české ekvivalenty řeckých pojmů sloužících k označení konkrétních historických událostí, politických režimů či politických stran v podobě, v níž jsou uvedené v *Dějínách Řecka*.

¹⁸ Heinz Richter, *Griechenland zwischen Revolution und Konterrevolution (1936-1946)* (Frankfurt am Main: Europäische Verlagsanstalt, 1973).

¹⁹ Richard Clogg, *A Concise History of Greece* (Cambridge: Cambridge University Press, 1992). David H. Close, *Greece since 1945. Politics, Economy and Society* (London, New York: Longman, 2002). Susannah Verney, „An Exceptional Case? Party and Popular Euroscepticism in Greece, 1959–2009“, *South European Society and Politics* 16, č. 1 (2011): 51-79.

²⁰ Hradečný et al., *Dějiny Řecka*.

²¹ Srov. Kateřina Králová, *Nesplacená minulost*, 19.

1. Používání pojmů extremismus a radikalismus ve společenských vědách

Pojmy „extrém“ či „extrémní“ (z lat. *extremus*), jejichž význam se blíží slovům „nejkrajnější“, „nejvzdálenější“ nebo „nejzazší“, lze v politické teorii chápat jako takovou pozici na středolevé ose, která „je nejvíce vzdálená od politického středu“.²² Podle českého politologa Michala Kubáta je extremismus „souborem názorů, idejí, požadavků nebo chování, které jsou ‚krajní‘ vůči aktuálnímu rozložení sil nebo převládajícímu názoru“.²³ Najít přesnou definici termínů politický extremismus, či krajní levice a krajní pravice, přesto není jednoduché, protože jejich reálná výpovědní hodnota je poměrně nízká. Mnozí západoevropští autoři se shodují, že existence bezpočtu různých definic extremismu a neschopnost nalézt konsensus ohledně možné klasifikace nebo označení jeho praktických projevů souvisejí s vlivem veřejného diskurzu a jeho tendencí vytvářet zjednodušené pojetí světa.²⁴ V rámci akademických debat o tomto problému se proto objevily i názory, podle nichž extremismus vůbec nelze vnímat jako odborný termín.²⁵ Jistý přínos pojmu extremismus přitom historicky spočíval především v jeho schopnosti zahrnout do jediné kategorie ideologie fašismu, nacismu a komunismu.²⁶

Český politolog Petr Fiala upozornil, že zatímco v některých jazycích mají zmíněné pojmy víceméně deskriptivní charakter, a mohou proto například vyjadřovat umístění konkrétních politických subjektů na pravolevé ose, v případě češtiny (a vedle ní též němčiny) získaly spíše právně-normativní význam, který v sobě zároveň obsahuje

²² Charvát, *Současný politický extremismus*, 9. Též Maxmilián Strmiska, „Demokracie, extremismus, antisystémová orientace,“ in *Politický extremismus a radikalismus v České republice*, ed. Petr Fiala (Brno: Masarykova univerzita, 1998), 29. Též Miroslav Mareš, *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR* (Brno: Barrister & Principal, 2003), 20.

²³ Balík a Kubát, *Teorie a praxe nedemokratických režimů*, 15-16. Podobně Manfred Funke, „Extremismus und offene Gesellschaft. Anmerkungen zur Gefährdung und Selbstgefährdung des demokratischen Rechtsstaates,“ in *Extremismus im demokratischen Rechtsstaat*, ed. Manfred Funke (Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung, 1978), 21.

²⁴ Caiani, della Porta, Wagemann, *Mobilizing on the Extreme Right*, 4-5. Podobně Peter H. Merkl, „Stronger than Ever,“ in *Right-Wing Extremism in Twenty-First Century*, eds. Peter H. Merkl a Leonard Weinberg, 23-46 (London, Portland: Frank Cass, 2003), 4. Paul Hainsworth, *The Politics of the Extreme Right: From the Margins to the Mainstream* (London, New York: Pinter, 2000), 4. Jean-François Sirinelli, „L'Extrême droite vient de loin,“ in *L'Extrême en Europe, Pouvoirs*, č. 87 (1998): 5-19.

²⁵ Strmiska, „Demokracie, extremismus“, 27-28.

²⁶ Charvát, *Současný politický extremismus*, 10.

negativní hodnocení tohoto fenoménu.²⁷ Ze všech těchto důvodů bývá extremismus nezářídka politicky zneužíván k diskreditaci politických stran či konkrétních politiků, přičemž ti, jimž je takové označení adresováno, mohou ve výsledku tvořit velmi heterogenní skupinu.²⁸ Podle Kubáta vedou politické invectivy pojmově spjaté s extremismem nebo antidemokratiismem, stejně jako neodborné používání těchto termínů médii, k radikalizaci politiky a společnosti a „posilování negativních emocí vůči politikům a politickým institucím“.²⁹

Většina současných teoretiků zabývajících se studiem politického extremismu se jej pokusila definovat ve vztahu či lépe řečeno v protikladu k termínu demokracie. Americký politolog William M. Downs se ve své práci zabýval problematikou netolerance extremistických uskupení a jejího rušivého vlivu na současnou západní demokratickou společnost, jejíž fungování je do značné míry na principu vzájemné tolerance postaveno.³⁰ Kupříkladu němečtí politologové Eckhard Jesse a Tom Thieme považují extremismus za ideologický protipól demokratického právního státu, jehož existenci extremisté z principu odmítají a usilují o jeho omezení, modifikaci či přímo odstranění.³¹ Extremismus lze podle nich interpretovat jako odmítnutí základních demokratických hodnot, principů, práv, metod nebo institucí. Také belgčtí autoři Pascal Delwit, Jean-Michel De Waele a Andrea Rea označují extremismus za hlavní ohrožení dnešní demokracie.³² Analogické definice extremismu nacházíme rovněž u Charváta, nebo též u Fialy, který tento pojem používá ve smyslu „ideologie nebo aktivity směřující proti demokratickému zřízení“.³³ V praxi je ovšem obtížné jejich přístupy aplikovat. Skutečné cíle a úmysly extremistických skupin jsou totiž veřejnosti známy jen ve výjimečných případech, neboť je tito aktéři obvykle tají kupříkladu ze strategických, pragmatických či bezpečnostních důvodů.³⁴

²⁷ Petr Fiala, „Český politický extremismus a radikalismus z hlediska politologie,“ in *Politický extremismus a radikalismus v České republice*, ed. Petr Fiala (Brno: Masarykova univerzita, 1998), 10.

²⁸ Cas Mudde, *The Ideology of the Extreme Right* (Manchester: Manchester University Press, 2002), 10.

²⁹ Balík, Kubát, *Teorie a praxe nedemokratických režimů*, 13.

³⁰ William M. Downs, *Political Extremism in Democracies. Combating intolerance* (New York: Palgrave Macmillan, 2012), 1-4.

³¹ Jesse a Thieme, *Extremismus in den EU-Staaten*, 15. Též Uwe Backes a Eckhard Jesse, *Politischer Extremismus in der Bundesrepublik Deutschland* (Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung, 1993).

³² Pascal Delwit, Jean-Michel De Waele a Andrea Rea, *L'Extrême droite en France et en Belgique* (Bruxelles: Editions Complexe, 1998), 13. Srov. Pierre Blaise a Patrick Moreau, *Extrême droite et national-populisme en Europe de l'Ouest: Analyse par pays et approches transversales* (Bruxelles: Centre de recherche et d'information socio-politiques, 2004).

³³ Fiala, „Český politický extremismus“, 11. Podobně Charvát, *Současný politický extremismus*, 13.

³⁴ Jesse, Thieme, *Extremismus in den EU-Staaten*, 15-16.

S ohledem na předchozí definice je nasnadě, proč je termín extremismus často zaměňován za pojem antisystémovost a extrémní politické strany za antisystémovou opozici.³⁵ Podle italského politologa Giovanniho Sartoriho je totiž politická strana antisystémovou tehdy, když „podkopává legitimitu režimu, k němuž stojí v opozici“.³⁶ Antisystémová strana by v případě uchopení moci nezměnila vládu, ale samotný systém vlády, protože s ním nesdílí stejné hodnoty. Sartori přitom upozorňuje, že odmítnutí systému v sobě zahrnuje širokou škálu různých politických postojů od ideologického odcizení až po protest.³⁷ Také český politolog Maxmilián Strmiska v návaznosti na Sartoriho považuje v případě antisystémových stran za určující jejich „delegitimizující působení či účinek“.³⁸ Navíc Sartori odmítá možnost synonymního užívání pojmů extremismus a antisystémovost, neboť z hlediska pojetí extremismu jako krajní ideologické pozice na pomyslné pravolevé ose nelze jednoznačně odvodit, že antisystémové strany jsou automaticky extremistické, nebo snad radikální.³⁹

Používání pojmu extremismus v odborné literatuře dále problematizuje skutečnost, že nahrazení stávajícího politického systému jinou alternativou paradoxně nemusí znamenat, že výsledný režim bude nedemokratický.⁴⁰ Podle Jesseho a Thiemeho může být extremismus namířen pouze proti některým konkrétním aspektům právního státu, nikoli proti demokracii jako takové.⁴¹ To potvrzuje také nizozemský politolog Cas Mudde podle něhož antisystémová uskupení napadají „některé ze základních institucí nebo hodnot liberálně demokratických systémů v Evropě“, přičemž je lze rozlišovat na ta, která odmítají demokracii, a ta, která zpochybňují pouze určité klíčové prvky těchto systémů.⁴² Zatímco stoupenci antidemokratických stran nemusejí automaticky zastávat extremistické názory, v demokratických uskupeních se naopak mohou vyskytovat extremistické názorové proudy.⁴³ Sartori proto navrhuje pečlivě rozlišovat mezi pojmy „extremismus“ a „extrémnost“. Zatímco extremistické strany bývají v politologii

³⁵ Strmiska, „Demokracie, extremismus“, 31.

³⁶ Giovanni Sartori, *Strany a stranické systémy. Schéma pro analýzu* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005), 137.

³⁷ Ibid., 136-137.

³⁸ Strmiska, „Demokracie, extremismus“, 32.

³⁹ Giovanni Sartori, *Srovnávací ústavní inženýrství. Zkoumání struktur, podnětů a výsledků* (Praha: SLON, 2001), 79-80.

⁴⁰ Charvát, *Současný politický extremismus*, 9. Těž Balík, Kubát, *Teorie a praxe nedemokratických režimů*, 15-16.

⁴¹ Jesse, Thieme, *Extremismus in den EU-Staaten*, 15-16.

⁴² Příkladem těchto prvků mohou být podle Muddeho ústavní ochrana menšin nebo rozdělení moci mezi ústavní instituce. Cas Mudde, „Anti-System Politics“, in *Developments in European Politics*, eds. Paul M. Heywood, Erik Jones, Martin Rhodes a Ulrich Sedelmeier (Houndmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2006), 178.

⁴³ Jesse, Thieme, *Extremismus in den EU-Staaten*, 15-16.

obvykle spojovány s antidemokratičností, strany extrémní mohou být jednoduše pouze ideologicky vzdálené ostatním stranám, mohou se tak odlišovat od většinového postoje a v zásadě kvůli tomu nemusejí být antisystémové.⁴⁴

Extremismus se v praxi vyskytuje v celé řadě variant, přičemž mezi ty nejčastěji užívané patří levicový a pravicový extremismus a náboženský fundamentalismus.⁴⁵ Přitom i v případě pojmů levicový a pravicový extremismus, z nichž tato diplomová práce bude vycházet především, spočívá jejich hlavní potíž ve významové nejasnosti. Pravicová forma extremismu v sobě totiž zahrnuje celou řadu velmi rozdílných politických projevů od ultrakonzervativního nacionalismu, přes pravicový populismus po neonacismus a neofašismus, zatímco levicový extremismus je souhrnným označením pro široké spektrum levicových ideologií, především pro anarchismus, komunismus a trockismus.⁴⁶

Z uvedených typů extremismu si ve vědecké literatuře vydobyla nejsilnější postavení problematika krajní pravice, zatímco témata spojená s krajní levicí jsou dosud značně opomíjená. Z historických důvodů se pravicovému extremismu ve velké míře věnují hlavně němečtí autoři, kteří zároveň nejdále dospěli v úsilí o jeho teoretické zakotvení.⁴⁷ Tato praxe je mnohem méně obvyklá u řeckých autorů, kteří se obvykle omezují na případové nebo přehledové studie bez snahy používané pojmy blíže definovat a zkoumané subjekty přesněji klasifikovat. Jako příklad může sloužit jinak velmi zajímavá práce socioložky Anny Fragkoudaki o vzrůstajícím vlivu krajní pravice na současnou řeckou společnost nebo kniha novináře Dimitrise Psarrase mapující historii a současnost řecké rasistické politické strany Lidový svaz – Zlatý úsvit.⁴⁸ Podstatně větší důraz na teorii extremismu kladou odborné analýzy politologů Antonise A. Ellinase a Vassiliki Georgiadou věnované ideologii a činnosti téže politické strany nebo kniha Giannise A. Kolovose o vývoji řecké krajní pravice v období *metapolitefsi*.⁴⁹ Politolog Andreas Pantazopoulos ve své knize podrobuje analýze řeckou krajní levicí posledních let, konkrétněji levicový nacionalistický populismus, který je na řecké

⁴⁴ Sartori, *Srovnávací ústavní inženýrství*, 79-80.

⁴⁵ Jesse, Thieme, *Extremismus in den EU-Staaten*, 16.

⁴⁶ Charvát, *Současný politický extremismus*, 18.

⁴⁷ Z novějších publikací například Gideon Botsch, *Die extreme Rechte in der Bundesrepublik Deutschland 1949 bis heute* (Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung, 2012). Podobně Adelheid Zinell, *Europa-Konzeptionen der Neuen Rechten: Unter besonderen Berücksichtigung Frankreichs, Italiens und Belgiens* (Frankfurt am Main: Peter Lang, 2007).

⁴⁸ Psarras, *I mavri vivlos tis Xrysis Avgis. Fragkoudaki, O ethnikismos ke i anodos tis akrodexias*.

⁴⁹ Antonis A. Ellinas, „The Rise of Golden Dawn: The New Face of the Far Right in Greece,“ *South European Society and Politics*, 1-23 (2013), dostupné z: <http://dx.doi.org/10.1080/13608746.2013.782838> (staženo 27. 3. 2013). Georgiadou, „Populismus und Extremismus“. Kolovos, *Akra dexia ke rizospastiki dexia*.

politické scéně zastoupen zejména politickou stranou Koalice radikální levice – Sjednocená společenská fronta (*Synaspismos rizospastikis aristeras – enotiko kinoniko metopo*; SYRIZA).⁵⁰ Nové a užitečné poznatky přináší také práce Sappho Xenakis zabývající se rolí politického násilí v moderních řeckých dějinách a v současné společnosti.⁵¹

Když pomineme četné spory o definici obou pojmů, můžeme za nejzákladnější rozdíl mezi levicovým a pravicovým extremismem označit jejich postoj k otázce lidské rovnosti. Na jednu stranu je zde patrná tendence pravicového extremismu popírat či omezovat rovnost lidí ve společnosti, která je mnohdy doprovázena nadřazováním vlastního národa, etnika, či rasy nad ostatní, například ve formě nacionalismu, etnocentrismu nebo rasismu.⁵² Na druhou stranu levicový extremismus staví princip rovnosti hodnotově nejvýše, přičemž na rozdíl od umírněného přístupu demokracie pojímá otázku rovnosti absolutně. Zatímco komunismus prosazuje rovnost na úkor svobody jedince, anarchismus s cílem zabránit omezování osobní svobody rovnou odmítá jakoukoli formu státnosti.⁵³

Ve skutečném životě se ale rozdíly mezi politikou a ideologií pravicového a levicového extremismu často stírají, podobně jako k tomu podle Seymoura M. Lipseta došlo u levicové a pravicové politiky jako takové s nástupem tzv. post-politického období v druhé polovině 20. století.⁵⁴ Další problém je způsoben skutečností, že obsah termínů extremismus a radikalismus je do velké míry podmíněn charakterem konkrétního politického prostředí a jeho stranického systému.⁵⁵ Těž německý politolog Uwe Backes považoval pojetí politického středu a extrémů za relativní v závislosti na „různých historicko-politických konstelacích“.⁵⁶ Lipset zpochybnil zažité vnímání extremismu již na počátku šedesátých let 20. století svou tezí o „extremismu středu“, podle níž byl fašismus politickým projevem střední třídy, která tím protestovala jak proti ideologii kapitalismu, tak socialismu.⁵⁷

⁵⁰ Andreas Pantazopoulos, *O aristeros ethnikolaikismos 2008-2013* (Athina: Epikentro, 2013).

⁵¹ Sappho Xenakis, „A New Dawn? Change and Continuity in Political Violence in Greece,“ *Terrorism and Political Violence* 24, č. 3 (2012): 437-464.

⁵² Mudde, *The Ideology of the Extreme Right*, 10-11. Podobně Michael Minkenberg, „Die europäische radikale Rechte und Fremdenfeindlichkeit in West und Ost: Trends, Muster und Herausforderungen,“ in *Rechtsextremismus in Europa: Länderanalysen, Gegenstrategien und arbeitsmarktorientierte Ausstiegsarbeit*, eds. Ralf Melzer, Sebastian Serafin (Berlin: Friedrich-Ebert-Stiftung, 2013), 11-14.

⁵³ Mareš, *Pravicový extremismus a radikalismus*, 21-22.

⁵⁴ Seymour M. Lipset, *Political Man: The Social Bases of Politics* (New York: Anchor Books, 1960), 82.

⁵⁵ Balík, Kubát, *Teorie a praxe nedemokratických režimů*, 16.

⁵⁶ Uwe Backes, *Politische Extreme. Eine Wort- und Begriffsgeschichte von der Antik bis zur Gegenwart* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2006), 219.

⁵⁷ Lipset, *Political Man*, 131-137. Těž Backes, *Politische Extreme*, 229.

Po bližším prozkoumání pojmů extremismus a antisystémovost je nyní třeba zaměřit se na další problematický pojem, a totiž radikalismus. Význam tohoto slova se v průběhu historie měnil ve vztahu k vývoji politického života a vzniku moderních politických stran a hnutí.⁵⁸ Zatímco v 18. a 19. století byl radikalismus spojován především se západoevropským hnutím za liberální reformy státu a společnosti, jeho dnešní pojetí je již značně odlišné.⁵⁹ Z jazykového hlediska je tento pojem odvozen od slova „kořen“ (lat. *radix*), přičemž radikalismus lze chápat jako jednání nebo řešení, které „jde ke kořenu“.⁶⁰ Podle Kubáta se i v případě radikalismu jedná o krajní pozici ve vztahu k ostatním politickým stranám, od nichž se chce radikální subjekt co nejvíce odlišit.⁶¹ Významově je radikalismus ale často spojován s politickými názory, jejichž eventuální realizace by dle některých politologů na rozdíl od extremismu nevedla k likvidaci demokratického ústavního systému, patrně by ale způsobila zásadní společenské změny.⁶² Tomuto výkladu odpovídá pojetí radikalismu jako určitého mezistupně mezi demokracií a extremismem, které je podle Mareše poměrně rozšířené a uznávané především v německém prostředí.⁶³ Přesto se lze setkat s názory, že radikalismus a extremismus mají v dnešní politické praxi totožný význam.

Vzhledem k nejednoznačnosti výše rozebraných pojmů je tato diplomová práce bude používat s obezřetností a s ohledem na výše zmíněné problematické body. Z důvodu snazší aplikace těchto pojmů na zkoumané téma a s cílem vyhnout se řadě problémů, jež by v tomto případě skýtalo použití teorie antisystémové strany formulované Sartorim, jsem se rozhodla upřednostnit přístup uplatňovaný kupříkladu Muddem nebo Albertazzim.⁶⁴ Pojem extremismus proto budu používat pro označení krajních a mnohdy také antisystémových politických postojů, zatímco pojem radikalismus budu aplikovat výhradně na krajní, ale nikoli antisystémové postoje. Hranice mezi významy obou termínů je bezesporu velmi tenká, zároveň je ale třeba si uvědomit, že také politika a ideologie jednotlivých zkoumaných subjektů prošly určitým vývojem a proměnami. Kromě toho je třeba brát ohled na specifika řecké politické reality, na charakter tamního politického a stranického systému, stejně jako na

⁵⁸ Fiala, „Český politický extremismus“, 11.

⁵⁹ Charvát, *Současný politický extremismus*, 10.

⁶⁰ *Ibid.*, 10.

⁶¹ Balík, Kubát, *Teorie a praxe nedemokratických režimů*, 16.

⁶² Fiala, „Český politický extremismus“, 11. Podobně Kolovos, *Akra dexia ke rizospastiki dexia*, 49-57. Podobně Charvát, *Současný politický extremismus*, 13.

⁶³ Mareš, *Pravicový extremismus a radikalismus*, 33.

⁶⁴ Sartori, *Strany a stranické systémy*, 137. Srov. Mudd, *The Ideology of the Extreme Right*, 5-16. Albertazzi a McDonell, *Twenty-First Century Populism*, 3-4.

skutečnost, že extremismus a radikalismus jsou v řecké společnosti hluboce zakořeněny. Je nezbytné si uvědomit, že řečtí občané vnímají tyto fenomény značně odlišným způsobem, než-li je hodnotí zahraniční badatelé, kteří tak činí na základě osobních zkušeností s jinou politickou kulturou.

2. Konfliktní linie v historickém kontextu Řecka

Ve své práci z roku 1967 se Seymour M. Lipset a Stein Rokkan zabývali vznikem rozporů a linií konfliktů v národních společnostech.⁶⁵ Svůj koncept štěpných linií založili na výzkumu společenských konfliktů z hlediska jejich geneze, konkrétních podmínek nutných k vytvoření stabilního systému rozštěpení ve společnosti a charakteru volebního chování v éře masové politiky. Teorie Lipseta a Rokkana vycházela z představy, podle níž jsou stranické preference voličů ovlivněny jejich sebeidentifikací s určitou sociální skupinou, která se vyznačuje společnými vlastnostmi a politickými postoji. Společenské konflikty vyplývající z existence různých sociálních skupin ve společnosti jsou přitom ve své ideologii i praktické politice nuceny reflektovat jednotlivé politické strany, které jsou tak zároveň považovány za nositele konfliktu i nástroje integrace.⁶⁶ Podoba stranického systému v daném státu je proto výsledkem „určité konstelace konfliktů vzniklých dlouhodobými historickými procesy uvnitř společnosti“, od níž se dále odvíjí například relativní úspěšnost konkrétních politických stran, jak ve svém článku uvádí český politolog Jan Červenka.⁶⁷

V současnosti existují dva základní vědecké přístupy ke konceptu konfliktních linií. Zatímco sociologický přístup pohlíží na štěpné linie jako na sociální postoje a chování, které vyplývají ze sociální stratifikace společnosti, politologický přístup je chápe jako důsledek politického jednání.⁶⁸ Použití prvního přístupu v první řadě předpokládá rozpoznání sociálního rozvrstvení a určení možných konfliktních linií v dané společnosti. Až následně je možné sledovat vliv těchto jevů na strukturu stranického spektra. Politologický přístup nabízí při řešení problému opačnou perspektivu, v jejímž rámci je nejprve zkoumáno rozvrstvení politických postojů, které nachází odezvu ve struktuře stranického systému. Na rozdíl od sociologů pro politology již následně není důležité, zda lze ve společnosti jednoznačně identifikovat konkrétní

⁶⁵ Lipset a Rokkan, *Party Systems and Voter Alignments*.

⁶⁶ Ibid., 3-7. Český politolog Miroslav Novák v tomto smyslu hovoří o tzv. historicko-konfliktním přístupu ke vzniku politických stran. Miroslav Novák, *Systémy politických stran*, 38-39.

⁶⁷ Jan Červenka, „Současný stranický systém z perspektivy konfliktních linií,“ in *České veřejné mínění: výzkum a teoretické souvislosti*, ed. Daniel Kunštát (Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006), 115.

⁶⁸ Vít Hloušek, „Koncept konfliktních linií ve střední a jihovýchodní Evropě – tři roviny analýzy,“ *Central European Political Studies Review* 4, č. 2-3 (2002), dostupné z: <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=34> (staženo 5. 4. 2014).

sociální skupiny, které akcentují příslušné politické postoje.⁶⁹ Právě politologickou cestou se bude ubírat i tato diplomová práce.

2.1 Vývoj teorie konfliktních linií a možnosti její aplikace

Sám Rokkan významně přispěl k rozvoji komparativních studií v oblasti západoevropských stranických systémů, které zkoumal z pohledu dlouhodobých procesů jejich utváření a způsobů fungování.⁷⁰ Teorie konfliktních linií byla ve svém prvopočátku používána výhradně k analýzám vývoje stranických systémů v západní Evropě, neboť konflikty v nich zahrnuté vyplývaly podle Rokkanova přesvědčení ze společenských změn způsobených průmyslovou a národní revolucí.⁷¹ Až posléze se začalo diskutovat o možnostech její aplikace na stranické systémy zemí s odlišným historickým vývojem.⁷² Lipset a Rokkan vycházeli právě z tohoto předpokladu, když na základě tzv. teritoriální a funkční dimenze stanovily čtyři hlavní konfliktní linie ve společnosti.⁷³ Zatímco kategorie „centrum – periferie“ a „církev – stát“ podle nich představovaly konfliktní linie vzniklé v důsledku národní revoluce, rozštěpení založená na dvojicích „město – venkov“ a „vlastníci – pracující“ měla vycházet z proměn daných průmyslovou revolucí.⁷⁴ S jejich pomocí následně Rokkan mohl vysvětlit, jakým způsobem se v moderních západoevropských společnostech utvářely různé politické strany nebo jak vznikaly mezi těmito stranami a různými segmenty voličů tzv. voličské vazby (*alignments*).⁷⁵

S postupem času se nicméně objevila potřeba identifikace nových konfliktních linií, které by reflektovaly aktuální vývoj ve společnosti. Dodnes přitom mezi jednotlivými autory nepanuje shoda v otázce jejich charakteru a možnostech použití.⁷⁶

⁶⁹ Ibid.

⁷⁰ Ibid.

⁷¹ Novák, *Systémy politických stran*, 39.

⁷² Hloušek, „Koncept konfliktních linií“. Podobně Červenka, „Současný stranický systém“, 115. Podobně Kopeček, „Aplikace rokkanovské teorie cleavages“.

⁷³ Základem teritoriální dimenze je podle Nováka územní uspořádání politické kontroly, funkční dimenze spočívá ve fungování systému v čase. Novák, *Systémy politických stran*, 39.

⁷⁴ Lipset a Rokkan navazovali na práce mnohých autorů, především ovšem na dílo Ernesta A. Gellnera, srov. Ernest Gellner, *Národy a nacionalismus* (Praha: Hříbal, 1993). Více Červenka, „Současný stranický systém“, 115-119. Podobně Hloušek, *Konflikt versus konsensus*, 35-36.

⁷⁵ Hloušek, *Konflikt versus konsensus*, 37.

⁷⁶ Bartolini a Mair, *Identity, Competition and Electoral Availability*, 198-199.

Změny ve stávajícím systému *cleavages* probíhají podle Lipseta a Rokkana dvěma způsoby, a totiž oslabením původní konfliktní linie a jejím následným nahrazením novou linií konfliktu (*realignment*) nebo zánikem původní konfliktní linie bez jejího nahrazení (*dealignment*).⁷⁷ V prvním případě stranický systém na nové konfliktní linie reaguje jednoduše včleněním nových témat do agendy zavedených politických stran, nebo vznikem zcela nových politických stran.⁷⁸ V druhém případě dochází k odklonu voličů od tradičních politických stran, případně témat, který může být způsoben více faktory. Podle britského politologa Paula Webba je současný volič lépe informovaný, a proto nezávislejší na politických stranách a jejich veřejných vyjádřeních, zároveň ale projevuje menší ochotu vstoupit do některé z politických stran, dlouhodobě podporovat jediné uskupení nebo se účastnit voleb.⁷⁹ Chování voličů rostoucí měrou ovlivňuje také deziluze ze současné politiky.⁸⁰

Lipset a Rokkan jsou rovněž autory hypotézy zmrazení (*freezing hypothesis*), podle níž se stranické systémy západních demokracií vyznačují již od dvacátých let 20. století značnou stabilitou.⁸¹ Toto zmrazení systému stran mělo souviset se skutečností, že západní demokracie prošly ve srovnání s ostatními částmi světa zkušeností průmyslové revoluce a národní emancipace se značným přestihem, a proto byl již na počátku 20. století (především v důsledku dokončení sociální a voličské mobilizace) jejich stranický systém plně konsolidován.⁸² Hypotéza Lipseta a Rokkana ale byla postupem času některými autory zpochybněna. Irský politolog Peter Mair například upozornil na základní nejednoznačnost celé koncepce, totiž zda za „zmrazené“ měly být označeny skutečně stranické systémy, nebo spíše přímo systémy konfliktních linií, když strany a stranické systémy byly v teorii Lipseta a Rokkana „pouze vnější manifestací této konkrétní stagnace“.⁸³ Pochyby o platnosti hypotézy se přirozeně objevily také s již zmíněným nástupem nových společenských a politických témat a politických uskupení nebo s příchodem podobných fenoménů, jakými je právě klesající volební účast, „znehucení politikou“ (*Politikverdrossenheit*) či voličská nestálost (*electoral volatility*).⁸⁴

⁷⁷ Webb, „Party Systems, Electoral Cleavages“, 118-119.

⁷⁸ Ibid., 119.

⁷⁹ Ibid., 123-124.

⁸⁰ Hloušek, *Konflikt versus konsensus*, 41-42.

⁸¹ Lipset, Rokkan, *Party Systems*, 1-64.

⁸² Pappas, „The Transformation of the Greek Party System“, 90.

⁸³ Peter Mair, „The Freezing Hypothesis: An Evaluation,“ in *Party Systems and Voter Alignments Revisited*, eds. Lauri Karvonen, Stein Kuhnle (London: Routledge, 2001), 24.

⁸⁴ Problematikou vzniku nových konfliktních linií reflektujících postmateriální společenské hodnoty se detailně zabýval Ronald Inglehart. Srov. Inglehart, *Culture Shift in Advanced Industrial Society*.

Hypotéza zmrazení má dodnes své četné stoupence i odpůrce. Na její platnosti ve vztahu k řecké realitě se neshodnou ani mnozí řečtí politologové. Například Christos Lyrantzis ve svém článku z roku 2005 označil stranický systém třetí řecké republiky (trvajících od roku 1974) za značně stabilní a konsolidovaný.⁸⁵ Na druhé straně Takis S. Pappas vyjádřil o dva roky dříve své přesvědčení, že řecký stranický systém po skončení občanské války měl velmi proměnlivý charakter a procházel postupnou transformací z fragmentovaného systému až na systém konsolidovaný, vyznačující se vysokou koncentrací politických sil.⁸⁶ Zároveň tak zpochybnil možnost aplikovat hypotézu zmrazení na Řecko. Ve své diplomové práci se přikloňuje spíše k Lyrantzisově názoru, poněvadž v porovnání s předchozím obdobím stranický systém třetí řecké republiky skutečně vykazuje známky stability, a to i navzdory poslednímu politickému vývoji.

V následujících třech podkapitolách, které jsou ohraničeny lety 1915 až 2012, se budu zabývat vždy jednou konfliktní linií, která nejvýraznějším způsobem ovlivnila politický vývoj Řecka v rámci daného období. Jednalo se o takové konflikty ve společnosti, které v jistém okamžiku vyvolaly společenský rozkol v určité otázce a které tak zásadním způsobem přispěly k nárůstu radikalismu v řecké společnosti. Jejich existence se sekundárně promítla v charakteru stranického systému Řecka, kde se projevila radikalizací systémových politických stran nebo posilováním extremistických politických uskupení. Zatímco v období let 1915 až 1941 lze za hlavní politický konflikt v Řecku označit mocenský zápas mezi liberálními republikány a konzervativními rojalisty, v následujících letech až do pádu plukovnické junty v roce 1974 ho na této pozici nahradil zcela zásadní ideologický střet mezi stoupenci komunismu a antikomunismu. V závěrečném období politické konsolidace, v řeckém kontextu známém pod označením *metapolitefsi*, se hlavní konfliktní linie vytvořila na základě odlišných postojů k otázkám modernizace řecké společnosti, nacionalismu a národní

Podobně Hloušek, *Konflikt versus konsensus*, 41-42.

⁸⁵ Lyrantzis v rámci zkoumaného období (1974-2004) identifikoval tři hlavní politické bloky, které tvoří základ řeckého stranického systému, a totiž pravici, střed či levý střed a levice. V praxi podle něj již od roku 1974 dochází ke střídání vlády pravého a středolevého bloku. Vzhledem k tomu, že tyto dva tábory byly v parlamentních volbách daného období schopny dohromady získat přes 80 procent hlasů, označuje Lyrantzis stranický systém třetí řecké republiky za bipartismus. Tématem, o němž je podle Lyrantzise potřeba diskutovat, jsou výsledky modernizačního procesu v Řecku a kvalita tamní demokracie. Lyrantzis, „The Changing Party System“, 242-243.

⁸⁶ Na základě svého výzkumu vývoje stranického systému Řecka po roce 1951 vytvořil Pappas klasifikaci jeho jednotlivých fází: systém predominantní strany (1952-1963), polarizovaný pluralismus (1963-1981), bipartismus (po roce 1981). Autor poněkud překvapivě nevymezuje období plukovnické junty jako samostatné období. Pappas, „The Transformation of the Greek Party System“, 90, 110.

identity, řeckých hodnot a tradic a konečně k problému suverenity řeckého státu. Svou specifickou podobu tento konflikt následně získal v době ekonomické krize.

2.2 Od Národního rozkolu po Metaxasovu diktaturu

Proces modernizace, který v řeckém případě probíhal v porovnání s průmyslově vyspělou západní Evropou se značným zpožděním, byl v první polovině 20. století nevyhnutelně spjat s osobností Eleftheria Venizela. Tento původem krétský politik, charismatický představitel Liberální strany (*Komma ton fileleftheron*) a dlouholetý řecký ministerský předseda si získal podporu části obyvatel již roku 1905, když se postavil do čela protestů krétských Řeků proti generálnímu guvernérovi Kréty princů Jiřímu.⁸⁷ Venizelos byl zároveň velkým stoupencem uskutečnění tzv. Velké myšlenky (*Megali idea*) spojené se sjednocením všech Řeků v jednom státě (*enosis*).⁸⁸ Jeho význam v moderních dějinách řeckého státu dobře ilustruje vyjádření českého historika Pavla Hradečného, podle něhož příjezd Venizela do Athén v září 1910 a počátek jeho politického působení v celořeckém kontextu znamenaly „opožděné ukončení staré epochy řeckých dějin 19. století“.⁸⁹

Z pozice ministerského předsedy vyvinul Venizelos značné reformní úsilí především v oblastech státní správy, justice a práva, nebo ekonomické a sociální politiky, které se projevilo přijetím celé řady zákonů a v neposlední řadě také revizí ústavy v roce 1911.⁹⁰ Primárním cílem těchto snah přitom nebyla pouze politická a ekonomická stabilizace a modernizace státu, jehož pozice byla v roce 1909 oslabena po pokusu představitelů armády a námořnictva o státní převrat (tzv. revoluce v Gudi).

⁸⁷ Kréťané tehdy vyjádřili svou nespokojenost vůči postupu královského dvora v řešení krétské otázky a konkrétně také vůči osobě generálního guvernéra a jeho sklonům k autoritářství. Hradečný, *Dějiny Řecka*, 336-338, 365.

⁸⁸ Velká myšlenka, tj. vytvoření velkého Řecka v jeho maximálních etnických hranicích, vychází z charakteru řeckého nacionalismu 19. a počátku 20. století, jehož podobu výrazným způsobem ovlivnila debata o identitě řeckého národa a jeho vztahu k vlastní minulosti, zejména k obdobím antiky a Byzance. Nástrojem na podporu Velké myšlenky se stal pojem *ellinismos*, který lze přeložit jako „řectví“ nebo „všechny Řeky“. Sám Venizelos přiblížil Řecko naplnění Velké myšlenky úspěšnou řeckou účastí v balkánských válkách, následně ale v roce 1922 musel přihlížet jejímu úpadku v podobě zmařeného řeckého tažení do Malé Asie. Clogg, *A Concise History*, 47-100. Též Hradečný, *Dějiny Řecka*, 309-310, 365-391.

⁸⁹ Hradečný, *Dějiny Řecka*, 336-338.

⁹⁰ Koliopoulos a Veremis, *Modern Greece*, 69.

Prosazením reformem totiž Venizelos podmiňoval realizaci Velké myšlenky, která se tehdy nacházela v centru zájmu řecké zahraniční politiky.⁹¹ K velké nelibosti řecké pravice disponovali liberálové od prosince 1910 většinou v řeckém parlamentu, zprvu tudíž nic nebránilo naplňování jejich politických plánů. S rostoucí mocí venizelistů nicméně zároveň posiloval také konzervativní antivenizelistický tábor, který navíc po smrti krále Jiřího I. v roce 1913 získal v osobě korunního prince Konstantina na svou stranu také nového monarchu.⁹²

Spor mezi králem Konstantinem a ministerským předsedou Venizelem existoval v latentní podobě již v období před vypuknutím první světové války, tehdy byl ovšem tlumen existencí společného národního programu, k jehož naplňování Řecko přistoupilo svou účastí v balkánských válkách a který navíc značná část populace přivítala.⁹³ Vzájemné neshody Konstantina a Venizela, které vycházely především z odlišných ideologických postojů a představ obou politiků o budoucím směřování řecké domácí a zahraniční politiky, nabyly na významu na počátku první světové války v kontextu vytváření spojeneckých bloků. Venizelos, který byl stoupencem Velké Británie a Francie, začal z přesvědčení o vítězství Dohody a s vidinou poválečného uspokojení zbylých řeckých teritoriálních nároků prosazovat vstup Řecka do války po jejím boku.⁹⁴ Na druhé straně konzervativní Konstantin, známý svou náklonností vůči Německu, sice požadoval zachování řecké neutrality, ve skutečnosti ale nezakrytě stranil ústředním mocnostem.⁹⁵

Jejich konflikt, který byl v obecném smyslu sporem mezi liberálními venizelisty (později republikány) a konzervativními rojalisty, se brzy rozšířil na obyvatelstvo celé země a rozdělil ho na dva antagonistické tábory. Tzv. Národní rozkol (*Ethnikos dichasmos*) naplno propuknul v roce 1915, kdy Venizelos podal demisi na protest proti královu odmítnutí jeho plánu zapojit Řecko do války na straně Dohody. Mělo se tak stát v průběhu spojenecké operace proti Turecku, jejímž cílem bylo ovládnutí

⁹¹ Hradečný, *Dějiny Řecka*, 365-366.

⁹² *Ibid.*, 374.

⁹³ Clogg, *A Concise History*, 85-86.

⁹⁴ *Ibid.*, 86-87.

⁹⁵ Konstantinova proněmecká orientace nesouvisela pouze s jeho obdivem k německému modelu státní správy a militaristickému stylu vedení zahraniční politiky, ale i se sňatkem, který uzavřel s německou princeznou Sofií, sestrou německého císaře Viléma II. Podle Králové hrály německé země zásadní úlohu při vytváření moderního řeckého národního státu ať už prostřednictvím filhelénsky motivované vojenské podpory řeckému národnímu boji za osvobození z osmanské nadvlády, nebo skrze osobu prvního panovníka novodobé řecké historie Otu I., který pocházel z bavorského rodu Wittelsbachů. Již od průmyslové revoluce navíc Německo patří mezi hlavní obchodní partnery Řecka. Kateřina Králová, „Between Tradition and Modernity: Greek-German Relations in Retrospect,“ *Acta Universitatis Carolinae, Studia Territoria* 9, č. 4 (2009), 98.

Dardanelského průlivu.⁹⁶ Spor vyvrcholil v následujícím roce ustavením faktického dvojvládí, kdy Venizelovo paralelní mocenské centrum se sídlem v Soluni dokázalo získat kontrolu prakticky nad polovinou území řeckého státu a vstoupit do války na straně Dohody, zatímco zbytek Řecka dál ovládala athénská rojalistická vláda.⁹⁷

Ani následný mocenský pád Konstantina, nástup jeho syna Alexandra a sjednocení země pod vládou venizelistů nevedlo k obnově společenské jednoty.⁹⁸ Existující rozkol ve společnosti venizelisté naopak dále prohloubili přijetím opatření persekujících stoupence rojalistického režimu, která byla doprovázena rozsáhlými čistkami v úřadech, justici a školství.⁹⁹ Společně s rojalisty dali venizelisté vzniknout nové a obtížně překonatelné konfliktní linii, která v meziválečném období do značné míry určovala vývoj na řecké politické scéně. Jedním z projevů jejich neutuchající rivality byl v srpnu 1920 atentát na Venizela, okterý se krátce po podpisu sèvreské mírové smlouvy s Tureckem v Paříži neúspěšně pokusili dva rojalističtí důstojníci.¹⁰⁰

Venizelovu účast na mírové konferenci v Paříži přitom bylo možné považovat za velký diplomatický úspěch. Řecko totiž po podpisu sèvreské mírové smlouvy, jejíž obsah ovšem neměl být nikdy prakticky naplněn, získalo naději na trvalé připojení turecké Smyrny a okolí.¹⁰¹ Za dobu Venizelovy dlouhé nepřítomnosti v zemi se však atmosféra v řecké společnosti změnila v neprospěch liberálů. Především odpor řeckých voličů k politickému postupu Liberální strany po jejím návratu k moci, špatná hospodářská a sociální situace a konečně také únava z mnohaletých válek stály za neúspěchem venizelistů ve volbách 1920. Ačkoli v nich liberálové získali nejvíce hlasů ze všech politických stran, většinu v parlamentu obsadili rojalisté.¹⁰² Hlavním bodem volební kampaně se navíc v souvislosti s náhlou smrtí krále Alexandra stala otázka Konstantinova návratu na trůn, která opět oživila rozpory vzniklé v době Národního rozkolu.¹⁰³ Zatímco vítězná pravice následně prostřednictvím zmanipulovaného

⁹⁶ Christopoulos a Bastias, *Istoria tou ellinikou ethnous*, 18-22. Podobně Alivizatos, *Oi politiki thesmi*, 33-35.

⁹⁷ Hradečný, *Dějiny Řecka*, 380-382. Více k národnímu rozkolu Giorgos Th. Mavrogordatos, *Ethnikos Dichasmos ke Maziki organosi* (Athina: Alexandria, 1996).

⁹⁸ Clogg, *A Concise History*, 92-93.

⁹⁹ Misha Glenny, *Balkán 1804-1999: nacionalismus, válka a velmoci* (Praha: BB art, 2003), 278-279.

¹⁰⁰ Koliopoulos a Veremis, *Modern Greece*, 86.

¹⁰¹ Clogg, *A Concise History*, 94. Též Glenny, *Balkán 1804-1999*, 299.

¹⁰² Liberální strana dokázala v parlamentních volbách 1920 získat na základě většinového systému pouhých 110 z 370 křesel, o zbytek se rozdělila tzv. sjednocená opozice antivenizelistických stran. Hradečný, *Dějiny Řecka*, 386-7.

¹⁰³ Clogg, *A Concise History*, 95.

referenda prosadila opětovné dosazení Konstantina, zklamáný Venizelos odešel dobrovolně do exilu.¹⁰⁴

Rojalistická vláda nejenže opakovala chybu předchozího venizelistického režimu, když po svém nástupu přistoupila k dalším politickým čistkám ve státní správě, ale navzdory svým předvolebním slibům začala prosazovat také vojenské tažení do Malé Asie.¹⁰⁵ Následný katastrofální neúspěch jejího válečného úsilí v roce 1922 definitivně pohřbil možnosti Řecka na naplnění Velké myšlenky a způsobil hlubokou vnitropolitickou krizi. Vojenský převrat téhož roku donutil krále Konstantina k abdikaci a předání trůnu svému synovi Jiřímu II.¹⁰⁶ O vyhocenosti tehdejší situace svědčí skutečnost, že vyrovnání nové vlády s údajnými viníky maloasijské porážky skončilo jejich popravou za vlastizradu.¹⁰⁷ Radikalismus v řecké společnosti dále příživovaly trvale špatné hospodářské a sociální podmínky, stejně jako příliv více než 1,5 milionu uprchlíků a vysídlenců z Malé Asie.¹⁰⁸

Oba politické bloky se pod tlakem těchto událostí začaly štěpit na větší množství politických uskupení, jež bylo z hlediska jejich ideologické orientace dále možné rozdělit na republikánská a monarchistická, nicméně jejich spolupráce na tomto společném základě byla v důsledku jejich narůstajících vzájemných neshod velmi obtížná. Ve výsledku nedokázala žádná politická strana získat většinu v parlamentu, a tedy ani sestavit stabilní vládu.¹⁰⁹ V říjnu 1923 došlo k dalšímu pokusu o státní převrat (tzv. kontrarevoluce roku 1923, *antepanastasi tu 1923*), v jehož pozadí stál s podporou krále Jiřího II. vojenský důstojník, krajněpravicový politik a budoucí řecký diktátor let 1936 až 1941 Ioannis Metaxas.¹¹⁰ Pokus o návrat Venizela do čela řecké vlády po volebním vítězství liberálů v prosinci 1923 trval pouhý jeden měsíc, poté Venizelos opět odešel do emigrace.¹¹¹ Hlasování o sesazení dynastie Glücksburgů z řeckého trůnu

¹⁰⁴ Koliopoulos a Veremis, *Modern Greece*, 87. Též Hradečný, *Dějiny Řecka*, 387.

¹⁰⁵ Christopoulos a Bastias, *Istoria tou ellinikou ethnous*, 97-98. Též Hradečný, *Dějiny Řecka*, 386-7.

¹⁰⁶ Koliopoulos a Veremis, *Modern Greece*, 101.

¹⁰⁷ Clogg, *A Concise History*, 100.

¹⁰⁸ Po podpisu mírové smlouvy z Lausanne bylo v roce 1923 na základě dohody o výměně obyvatel rozhodnuto o přesídlení tureckého pravoslavného obyvatelstva do Řecka a řeckého muslimského obyvatelstva do Turecka. Vzhledem k tomu, že určujícím kritériem výměny bylo náboženství, a nikoli etnicita, řeckými občany se následně staly lidé, kteří často ani nerozuměli řecky. Christopoulos a Bastias, *Istoria tou ellinikou ethnous*, 246-247, 266-267. Též Fotini Bellou, „The Political Scene: Consolidating Democracy,“ in *Greece in the twentieth century*, eds. Theodore A. Couloumbis, Theodore Kariotis, Fotini Bellou (London: Frank Cass, 2003), 157.

¹⁰⁹ Hradečný, *Dějiny Řecka*, 398-9.

¹¹⁰ Christopoulos a Bastias, *Istoria tou ellinikou ethnous*, 271.

¹¹¹ Hradečný, *Dějiny Řecka*, 398-9.

a vyhlášení republiky, které dopadlo ve prospěch venizelistů, tak v březnu 1924 proběhlo už bez něj.¹¹²

Období druhé řecké republiky (1924-1935) bylo poznamenáno rostoucí tendencí armády zasahovat do vnitropolitických záležitostí Řecka, přičemž se politické strany často dostávaly do zajetí partikulárních zájmů různých vojenských skupin. Hradečný poukazuje na překotnost vývoje jen prvních čtyř let republiky, kdy se uskutečnily troje volby, bylo provedeno devět pokusů o státní převrat a nastoleny dvě republikánské vojenské diktatury.¹¹³ Po volbách roku 1926 se podařilo po sérii nestabilních vlád vytvořit velkou koalici (1926-1928) složenou z ideologicky velmi vzdálených liberálních i rojalistických stran, jejichž společnou motivací byla potřeba politické a finanční stabilizace státu a zamezení komunistickému mocenskému vzestupu.¹¹⁴

Stabilitu přinesla teprve následná éra Venizelova čtyřletého působení v čele řecké vlády. Venizelos, který po návratu z exilu dokázal sjednotit své liberální stoupence do nového uskupení s názvem Svaz liberálů (*Enosis fileleftheron*) a upevnit své pozice vypsáním předčasných parlamentních voleb, významně přispěl zejména k urovnání vztahů Řecka k jeho balkánským sousedům a především fašistické Itálii.¹¹⁵ Na druhou stranu byla jeho vláda spojena s přílišnou koncentrací moci v rukou venizelistického tábora, jejím zneužíváním k pronásledování svých politických odpůrců a porušováním principů právního státu.¹¹⁶ Kromě těchto okolností zasadila těžkou ránu Venizelovu režimu světová hospodářská krize.¹¹⁷

Na volební vítězství rojalistů v roce 1933 reagovali venizelisté zcela v souladu s předchozím vývojem, totiž s krajními obavami ze střídání moci a pokusem o puč tentokrát z iniciativy generála Plastirase.¹¹⁸ Rojalistickou odpovědí se v červnu 1933 stal nový atentát na Venizela, který byl svými odpůrci viněn z podílu na převratu a kterému se poté podařilo uniknout do Francie.¹¹⁹ Vůdce hlavní rojalistické Lidové strany Panajis Tsaldaris, stejně jako mnozí stoupenci liberálů a rojalistů, byl přitom sám zastáncem umírněného proudu, nedokázal ale čelit politickým výbojům krajní pravice, především Strany svobodomyšlných (*Komma ton eleftherofronon*) generála

¹¹² Clogg, *A Concise History*, 108. Též Koliopoulos a Veremis, *Modern Greece*, 102.

¹¹³ Hradečný, *Dějiny Řecka*, 399-400.

¹¹⁴ Christopoulos a Bastias, *Istoria tou ellinikou ethnous*, 304-305.

¹¹⁵ Leften S. Stavrianos, *The Balkans since 1453* (London: Hurst & Company, 2000), 665-666. Koliopoulos a Veremis, *Modern Greece*, 102.

¹¹⁶ Hradečný, *Dějiny Řecka*, 403-9.

¹¹⁷ David H. Close, *The Origins of the Greek Civil War* (London, New York: Longman, 1995), 33. Též Koliopoulos a Veremis, *Modern Greece*, 100.

¹¹⁸ Stavrianos, *The Balkans since 1453*, 668.

¹¹⁹ Close, *The Origins*, 33-34.

Metaxase a Národněradikální strany (*Ethniko rizospastiko komma*) generála Kondylise.¹²⁰

V obavě z nástupu krajní pravice k moci a restaurace monarchie přistoupili venizelisté v roce 1935 k novému pokusu o státní převrat, který ovšem opět skončil neúspěchem a Venizelovým definitivním odchodem z vlasti.¹²¹ Vyhlášení stanného práva následované nebývalým terorem vůči stoupencům venizelistů vyvrcholilo v červnu 1935 volbami, které vzhledem k jejich bojkotu liberálními a republikánskými uskupeními dopadly zcela ve prospěch pravice.¹²² Nový ministerský předseda Tsaldaris se záhy ocitl pod nátlakem Metaxase a Kondylise. Když odmítl jejich požadavek na vypsání referenda o obnovení monarchie, Kondylis ho únosem donutil k podání demise. Poté se za pomoci zmanipulovaného lidového hlasování mohl na řecký trůn vrátit král Jiří II.¹²³

Ve snaze naklonit si veřejné mínění rozhodl král o jmenování umírněného Konstantina Demertzise do čela prozatímního kabinetu a vypsání nových voleb. Jejich výsledek ale na řecké politické scéně způsobil patovou situaci, neboť ani jedna z nejsilnějších stran nedokázala sestavit vládu bez podpory řeckých komunistů.¹²⁴ Tajná jednání, která byla záhy prozrazena, vyvolala veřejné pobouření. Politická destabilizace, umocněná smrtí ministerského předsedy Demertzise v dubnu 1936, umožnila politický vzestup Ioannise Metaxase, který z pozice ministra války v Demertzisově vládě povýšil na post premiéra, aby se o několik měsíců později stal jedním z iniciátorů tzv. diktatury čtvrtého srpna (*diktatoria tis tesseris Avgoustou*).¹²⁵ Ještě významnější úlohu než generál Metaxas sehrál při nastolení autoritativního režimu král Jiří II., který k jmenování Metaxase novým ministerským předsedou přistoupil bez konzultace s představiteli nejvlivnějších politických stran.¹²⁶

Metaxasův krajněpravicový režim představoval vyvrcholení meziválečného zápasu liberálů s rojalisty. O jeho ideologickém charakteru se mezi historiky dodnes vedou spory.¹²⁷ Metaxas se jistě v mnohém inspiroval fašistickou Itálií a nacistickým

¹²⁰ Hradečný, *Dějiny Řecka*, 410.

¹²¹ Clogg, *A Concise History*, 113.

¹²² Close, *The Origins*, 35.

¹²³ Koliopoulos a Veremis, *Modern Greece*, 102. Též Evaggelos Macheras, *To politiko mas systema 1821-2012* (Athina: Proskinio, 2012), 95.

¹²⁴ Clogg, *A Concise History*, 115-117.

¹²⁵ Christopoulos a Bastias, *Istoria tou ellinikou ethnous*, 382-385. Též Tejchman, *Balkán ve válce*, 26. Též Alivizatos, *Oi politiki thesmi*, 87-93.

¹²⁶ Králová, *Nesplacená minulost*, 22.

¹²⁷ Více Susanne-Sophia Spiliotis, „Die Metaxas-Diktatur in Griechenland 1936-1941 – ein faschistoides Regime?“, in *Autoritäre Regime in Ostmittel- und Südosteuropa 1919-1944*, ed. Erwin Oberländer (Paderborn: Ferdinand Schöningh, 2001), 403-430.

Německem, přičemž Německo obdivoval obzvláště pro jeho efektivitu a vnitřní řád.¹²⁸ Nejbližší ale Metaxasova diktatura patrně měla k Salazarově režimu v Portugalsku, který se vyznačoval podobným byrokratickým politickým systémem, opíral se nejen o korporativistické struktury, ale také o autoritu církve, a kladl velký ideologický důraz na rodinné hodnoty.¹²⁹ Žádnou politickou podporu Metaxasovi naopak neposkytovala jeho vlastní Strana svobodomyšlných, proto ji neváhal spolu s ostatními politickými stranami rozpustit.¹³⁰ Hlavními vnitřními nepřáteli jeho režimu se kromě venizelistů stali zejména komunisté, neboli v obecném smyslu politická levice.¹³¹ Právě tvrdý antikomunistický kurz Metaxasovy diktatury, který ovšem nebyl cizí ani předchozím pravicovým, ale i liberálním vládám, poukázal na existenci latentního konfliktu v řecké společnosti, který se v podmínkách druhé světové války dále rozvinul a po jejím skončení a ve zcela nových mezinárodněpolitických souvislostech se projevil v plné síle v podobě občanské války let 1946 až 1949.

2.3 Řecká občanská válka a její důsledky

Z druhé světové války sice Řecko vyšlo na straně vítězů, ale pouze za cenu obrovských lidských a materiálních obětí.¹³² Konflikt, který pro zemi začal řecko-italskou válkou, vedl nejen k pozdější „historické rehabilitaci“ generála Metaxase, který se v říjnu 1940 postavil italské agresi svým slavným *Ne (Ochi)*, ale především přispěl k mocenskému vzestupu řeckých komunistů.¹³³ Na vojenský úspěch řecké armády, která po několika

¹²⁸ Constantine Sarandis, *The Emergence of the Right in Greece (1922-1940)* (Oxford: Oxford University Press, 1979), 147-148. Též Stephen J. Lee, *European Dictatorships 1918-1945* (London: Routledge, 2001), 293.

¹²⁹ Richter, *Griechenland zwischen Revolution und Konterrevolution*, 59-65. Alena Vitáková, „Metaxasova diktatura v Řecku (1936-1941),“ *Historický obzor* 21, č. 3 (2010), 113.

¹³⁰ Victor S. Papacosma, „Ioannis Metaxas and the ‘Fourth of August’ Dictatorship in Greece,“ in *Balkan Strongmen: Dictators and Authoritarian Rulers of the South Eastern Europe*, ed. Bernd Jürgen Fischer (West Lafayette: Purdue University Press, 2007), 181. V parlamentu z roku 1936 měl Metaxas pouhých sedm svých zastánců. Close, *The Origins*, 42.

¹³¹ Hradečný, *Dějiny Řecka*, 417.

¹³² Předpokládá se, že Řecko za druhé světové války přišlo o sedm procent populace a třicet procent národního bohatství. Denis P. Hupchick, *The Balkans: From Constantinople to Communism* (New York: Palgrave, 2002), 389.

¹³³ Karasová, „Nikos Zachariadis“, 40-41. Podle Closeho řeckým komunistům pomohla okupace země tím, že podryla legitimitu předchozího řeckého režimu a poukázala na jeho neschopnost ochránit vlastní občany. Ti se ve výsledku radikalizovali a začali požadovat nastolení nového a zcela odlišného společenského řádu. Close, *The Origins*, 60.

měsících bojů na jaře 1941 dokázala vytlačit italské jednotky zpět na albánské území, odpověděl vzápětí Berlín útokem na Řecko.¹³⁴ Řecko bylo záhy rozděleno do okupačních zón mezi Německo a jeho spojence Itálii a Bulharsko a v Athénách byla k moci dosazena loutková vláda.¹³⁵ Životní podmínky ve všech třech zónách se rapidně zhoršovaly, přičemž v letech 1941 až 1942 v zemi dokonce vypukl katastrofální hladomor.¹³⁶ Především bulharská okupační správa nechvalně proslula etnickými čistkami vůči řeckému obyvatelstvu západní Thrákie a východní Makedonie, ta italská se jí nicméně v pronásledování a teroru mnohdy zcela vyrovnala. Němečtí okupanti ve své zóně navíc přistoupili k vyhlazení veškerého židovského obyvatelstva a tvrdě stíhali řecké vlastence, partyzány a jejich příznivce z řad civilního obyvatelstva.¹³⁷

Ústřední úlohu v rámci protifašistického ozbrojeného boje sehráli řečtí komunisté.¹³⁸ Komunistická strana Řecka, která vznikla v roce 1924 bolševizací Socialistické dělnické strany Řecka (*Sosialistiko ergatiko komma Ellados*; SEKE), měla na řecké politické scéně až do třicátých let 20. století okrajové postavení. Na jedné straně totiž nedokázala zaujmout voliče z řad početných řeckých rolníků, na druhé straně působili řečtí komunisté na řeckou veřejnost jako oddaní vykonavatelé politiky Moskvy. Program vytvoření nezávislých socialistických republik s cílem „osvobodit“ neřecké obyvatelstvo Makedonie a Thrákie pak chápala značná část Řeků jako ohrožení vlastního státu.¹³⁹ Většina stranických kádrů KKE se rekrutovala z uprchlíků z Malé Asie a Anatólie, s nimiž řecký stát dlouhou dobu zacházel jako s obyvatelstvem druhé kategorie, ačkoli se jednalo o etnické Řeky. Z podobných důvodů se ke KKE připojili také mnozí zástupci řeckých menšin.¹⁴⁰

¹³⁴ Richter, *Griechenland zwischen Revolution*, 81-91.

¹³⁵ Hupchick, *The Balkans*, 388.

¹³⁶ Mark Mazower, *Inside Hitler's Greece. The Experience of Occupation, 1941-1944* (New Haven, London: Yale University Press, 1993), 23-52.

¹³⁷ Clogg, *A Concise History*, 121. Hradečný, *Dějiny Řecka*, 430-434. Více k otázce holocaustu Králová, *Nesplacená minulost*, 65-78. Více k tématu okupace Polymeris Voglis, *I elliniki kinonia stin Katochi 1941-1944* (Athina: Alexandria, 2010).

¹³⁸ Vedle nich se odboje účastnily také pravicové organizace. K těm nejvýznamnějším patřila Národní republikánská řecká liga (*Ethnikos dimokratikos ellinikos syndesmos*, EDES), která vznikla z iniciativy generála Plastirase jako reprezentantka moci exilové vlády na řeckém území a jejímž vůdcem byl plukovník Napoleon Zervas. V čele Národního a sociálního osvobození (*Ethniki ka kinoniki apeleftherosi*, EKKA) stáli plukovník Dimitris Psarros a republikánský politik Georgios Kartalis. Close, *The Origins*, 73, 93-94. Též Hupchick, *The Balkans*, 388-389.

¹³⁹ Close, *The Origins*, 19. Vassilis Karabakakis, „Greek communist party 1940-1990 from social patriotism to social democracy,“ *Critique: Journal of Socialist Theory* 25, č. 1 (2007), 98. Požadavky rolníků byly do značné míry uspokojeny pozemkovými reformami z roku 1917 a ani následný příliv uprchlíků z Malé Asie nepředstavoval z hlediska poptávky po půdě tak zásadní problém. Stavrianos, *The Balkans*, 670, 677.

¹⁴⁰ John S. Koliopoulos a Thanos M. Veremis, „The Evolving Content of the Greek Nation,“ in *Greece in the twentieth century*, eds. Theodore A. Coulombis, Theodore Kariotis, Fotini Bellou (London: Frank Cass, 2003), 16-17.

Ačkoli byli řečtí komunisté po celé meziválečné období pronásledováni ze strany státu, na rozdíl od jiných komunistických stran na Balkáně mohla KKE působit legálně od svého vzniku až do vyhlášení Metaxasovy diktatury.¹⁴¹ Největšího politického vlivu dosáhla po lednových parlamentních volbách roku 1936, v nichž získala téměř 5,8 procenta hlasů a patnáct z celkových tří set mandátů, které jí na krátkou dobu zajistily výhodnou vyjednávací pozici.¹⁴² Antikomunistická opatření, která brzy nato přijala Metaxasova diktatura, ale vedla téměř k jejímu zániku. Německá okupace Řecka zastihla KKE ve stavu, kdy bylo mnoho jejích stoupců ve vězení a její stranické struktury se nacházely v naprostém rozkladu. Přesto se KKE následně dokázala přerodit v mohutnou politickou sílu, vybudovat si pověst vlastenecké a demokratické strany a svou odbojovou činností získat sympatie většiny řeckého obyvatelstva.¹⁴³

Komunisty fakticky ovládaná Národněosvobozenická fronta (*Ethniko apeleftherotiko metopo*; EAM) představovala spolu se svou vojenskou složkou Řeckou lidovou osvobozenickou armádou (*Ellinikos laikos apeleftherotikos stratos*; ELAS) nejvýznamější odbojovou organizací na území okupovaného Řecka. Komunisté jejich vytvořením v září 1941 sledovali zcela zřejmě dva cíle, a totiž zorganizovat hnutí odporu proti okupantům a zároveň vybudovat silnou mocenskou základnu, která by KKE umožnila podílet se na rozhodování o poválečném vývoji země.¹⁴⁴ Zatímco v roce 1942 EAM kontrolovala jen některé horské regiony, v tom následujícím již ovládala souvislé pásmo osvobozeného území známého jako Svobodné Řecko. Na konci okupace na podzim 1944 se pod její kontrolou nalézala drtivá většina území řeckého státu.¹⁴⁵

Rostoucí moc řeckých komunistů vyvolávala velké obavy jak u exilové vlády a pravicových sil přítomných na řeckém území, tak u politické reprezentace Velké Británie, která oblast východního středomoří vnímala jako tradiční oblast svých mocenských zájmů. K prvnímu velkému konfliktu mezi levicí a pravicí došlo uvnitř antifašistického tábora už na podzim 1943. Britské vojenské velení, které potřebovalo

¹⁴¹ Pouze v letech 1925 až 1926 byla KKE během diktatury generála Pangalose postavena mimo zákon. Close, *The Origins*, 17. Též Hradečný, *Dějiny Řecka*, 401.

¹⁴² Matthias Esche, *Die Kommunistische Partei Griechenlands 1941-1949. Ein Beitrag zur Politik der KKE vom Beginn der Resistance bis zum Ende des Bürgerkriegs* (München, Wien: R. Oldenbourg Verlag, 1982), 24-25. Též John S. Koliopoulos a Thanos M. Veremis, *Greece: The Modern Sequel. From 1821 to the Present* (New York: New York University Press, 2002), 117-118.

¹⁴³ Hradečný, *Dějiny Řecka*, 435.

¹⁴⁴ Clogg, *A Concise History*, 122-123. Více Karabakakis, „Greek communist party“, 100-101.

¹⁴⁵ Údaje o rozloze území nacházejícím se pod správou EAM/ELAS se různí. Zatímco podle Hradečného zabraná plocha činila 75 procent, Tejchman uvádí 90 procent. Hradečný, *Dějiny Řecka*, 451, resp. Jiří Vykoukal, Bohuslav Litera a Miroslav Tejchman, *Východ. Vznik, vývoj a rozpad Sovětského bloku 1944-1989* (Praha: Libri, 2000), 239.

řecký komunistický odboj jako spojence v boji proti okupantům, zprostředkovalo mezi oběma stranami mír, ačkoli jednoznačně stranilo roajalistům.¹⁴⁶ Právě za roajalistický tábor se Britové postavili také po skončení okupace, když v zemi začal politický boj o moc, ve kterém se britská diplomatická a vojenská podpora ukázala být rozhodující. S pomocí britských vojenských jednotek byly nejprve v prosinci 1944 krvavě potlačeny masové komunistické demonstrace v Athénách, stejně jako následné boje ELAS s řeckými a britskými ozbrojenými složkami, které skončily vytlačáním komunistických partyzánů z Attiky (tzv. bitva o Athény, *dekemvriana*).¹⁴⁷

Mír podepsaný ve Varkíze v únoru 1945 nepřinesl zklidnění situace, protože oslabení poražené levice v podmínkách mocenského vakua záhy využily různé ozbrojené krajněpravicové skupiny, které rozpoutaly tzv. bílý teror.¹⁴⁸ Český historik Miroslav Tejchman upozorňuje, že Řecko tak po válce paradoxně pronásledovalo odbojáře, zatímco kolaboranti zůstali bez trestu.¹⁴⁹ Na zmíněnou agresi odpověděla KKE v únoru 1946 přijetím rozhodnutí o tzv. dvojí strategii, která na jedné straně nezavrhovala dosavadní postup směřující k nenásilnému přechodu k socialistickému zřízení, na druhé straně zahájila ozbrojené útoky proti režimu.¹⁵⁰ Situaci, kdy se Řecko pod tíhou ekonomických problémů a panující politické nejistoty začalo propadat do chaosu, dále vyhrotily první poválečné volby v březnu 1946 a následné zářijové lidové hlasování, které v podmínkách probíhajícího bílého teroru rozhodlo pro návrat krále.¹⁵¹ V jejich výsledcích, ovlivněných bojkotem ze strany komunistů a části nekomunistické levice a liberálů, se projevila rostoucí polarizace řeckého voličstva. To potvrdilo jednak drtivé vítězství pravice doprovázené propadem středových stran, jednak vysoká míra politicky motivované absence voličů, která podle Hradečného dosáhla až 25 procent.¹⁵²

¹⁴⁶ Hradečný, *Dějiny Řecka*, 440-442.

¹⁴⁷ Příčinou demonstrací byla snaha Georgia Papandrea, předsedy vlády „národní jednoty“, připravit řecké komunisty o rozhodující vojenskou převahu demobilizací všech partyzánských skupin na řeckém území a vytvořením celořecké armády, jejímž základem by se staly roajalistické jednotky a ve které by komunistický odboj hrál čistě symbolickou roli. Na protest proti tomuto postupu vystoupili zástupci EAM z vlády. George M. Alexander, „The Demobilization Crisis of November 1944,“ in *Greece in the 1940s. A Nation in Crisis*, ed. John O. Iatrides (Hanover, London: University Press of New England, 1981), 156-166.

¹⁴⁸ Close, *The Origins*, 150-165. Též Glenny, *Balkán 1804-1999*, 417.

¹⁴⁹ Vykoukal, *Litera a Tejchman, Východ*, 240. Též Close, *Greece since 1945*, 19-20. Též Králová, *Nesplacená minulost*, 90-94.

¹⁵⁰ Close, *The Origins*, 179.

¹⁵¹ George Th. Mavrogordatos, „The 1946 Elections and Plebiscite: Prelude to Civil War,“ in *Greece in the 1940s. A Nation in Crisis*, ed. John O. Iatrides (Hanover, London: University Press of New England, 1981), 181-186.

¹⁵² Hradečný, *Dějiny Řecka*, 461-462.

Když vojenské síly řeckých komunistů sjednocené v rámci Demokratického vojska Řecka (*Dimokratikos stratos Elladas*; DSE) zahájily v říjnu 1946 ozbrojené povstání, pravicová vláda na něj reagovala terorem nejen vůči komunistům, ale i republikánům a liberálům, v jehož důsledku byly popraveny tisíce jejich politických oponentů a vězněny desetitisíce řeckých občanů.¹⁵³ V reakci na tento vývoj a s vědomím neexistence politického řešení se KKE ve svém ozbrojeném boji proti řeckému státu dále radikalizovala. V prosinci 1947 dokonce přistoupila ke zřízení vlastních prozatímních mocenských struktur, tzv. horské vlády, spravujících území kontrolovaná vojenskými silami DSE.¹⁵⁴ Pod vlivem mnoha vnitřních i vnějších faktorů se přesto porážka DSE postupně stala neodvratnou.¹⁵⁵

Občanská válka, která skončila v srpnu 1949 vytlačením komunistických jednotek za hranice země, zanechala v řecké společnosti hluboké stopy. Podle Clogga konfliktní linie vytvořená v důsledku občanské války svou silou a mírou destrukce společenských struktur naprosto převyšovala jiná štěpení v řecké historii.¹⁵⁶ Také řecký historik Tsoukalas upozornil, že řecká občanská válka dala vzniknout „institucionalizované ideologické a politické polarizaci, která následně formovala všechny sféry života společnosti“.¹⁵⁷ V obavách z represí ze strany pravicové vlády bylo z Řecka nuceno emigrovat přibližně sto tisíc osob, jejichž návrat do vlasti byl v několika příštích desetiletích znemožněn tamním pravicovým autoritativním režimem.¹⁵⁸

¹⁵³ Vykoukal, Litera a Tejchman, *Východ*, 241-242.

¹⁵⁴ Clogg, *A Concise History*, 138-139.

¹⁵⁵ Zásadní roli při porážce řeckých komunistů sehrála britská a americká vojenská intervence v občanské válce. Její výsledek byl v neposlední řadě ovlivněn ztrátou podpory řeckých komunistů ze strany vůdce jugoslávských komunistů Josipa Broze Tita poté, co se KKE přiklonila v sovětsko-jugoslávské roztržce roku 1948 na stranu Stalina. Philip B. Minehan, *Civil War and World War in Europe: Spain, Yugoslavia, and Greece, 1936-1949* (New York: Palgrave Macmillan, 2011), 235-246. Více k jugoslávské politice ve vztahu k řecké občanské válce Elisabeth Barker, „The Yugoslavs and the Greek Civil War of 1946-1949,“ in *Studies in the History of the Greek Civil War 1945-1949*, eds. Lars Baerentzen, John O. Iatrides a Ole L. Smith (Copenhagen: Museum Tusulanum Press, 1987), 297-308. Více k rusko-jugoslávské roztržce a jejím vlivu na řeckou občanskou válku Jože Pirjevec, „The Tito-Stalin Split and the End of the Civil War,“ in *Studies in the History of the Greek Civil War 1945-1949*, eds. Lars Baerentzen, John O. Iatrides a Ole L. Smith (Copenhagen: Museum Tusulanum Press, 1987), 309-316. Podobně Ivo Banac, „The Tito-Stalin Split and the Greek Civil War,“ in *Greece at the Crossroads. The Civil War and Its Legacy*, eds. John O. Iatrides, Linda Wrigley (Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 1995), 258-273.

¹⁵⁶ Clogg zde odkazoval na společenské důsledky boje za národní nezávislost ve dvacátých letech 19. století a na Národní rozkol. Clogg, *A Concise History*, 142.

¹⁵⁷ Constantine Tsoucalas, „The Ideological Impact of the Civil War,“ in *Greece in the 1940s: A Nation in Crisis*, ed. John O. Iatrides (Hanover, London: University Press of New England, 1981), 319.

¹⁵⁸ V otázce počtu osob, které uprchly z Řecka v důsledku občanské války, se často zapomíná na řecké slavomakedonské obyvatelstvo. Podle Kofose přitom Řecko tehdy opustilo přibližně 40 tisíc příslušníků této řecké menšiny. Evangelos Kofos, „The Impact of Macedonian Question on Civil Conflict in Greece, 1943-1949,“ in *Greece at the Crossroads: The Civil War and Its Legacy*, eds. John

Tvrký antikomunistický postup byl s kolísavou intenzitou charakteristický pro celé poválečné období až do pádu vojenské diktatury v roce 1974. Vycházel z panického strachu pravicové vlády z posílení politické moci řeckých komunistů, který se v atmosféře začínající studené války a konfliktu v Koreji snadno uchytil.¹⁵⁹ Poválečný antikomunistický režim požíval plnou podporu zástupců americké diplomatické mise v Řecku. USA se v zemi začaly výrazně angažovat v důsledku vyhlášení Trumanovy doktríny v roce 1947, přičemž právě americké vojenské jednotky a následná ekonomická pomoc řecké pravicové vládě byla jedním z důležitých faktorů, které zabránili vítězství komunistů v řecké občanské válce.¹⁶⁰

Antikomunistický kurz našel zastání především v armádních kruzích a u krajněpravicových uskupení, které si po svém vítězství v občanské válce udržely silný politický vliv prostřednictvím kontaktů na královský dvůr a schopnosti obcházet vládu a parlament vytvářením paralelních neformálních mocenských politických i silových struktur, v řecké historiografii a politologii nazývaných jako parastát (*parakratos*).¹⁶¹ Řecký politolog Yiannis Papadopoulos ho označuje za „hybridní systém“, v němž fungovaly demokratické instituce, ale jedině v podmínkách „napjaté atmosféry nepřetržité kontrarevoluce“ a pouze pro „národně smýšlející“ občany.¹⁶² Také podle Closeho působil řecký politický systém sice navenek jako standardní parlamentní demokracie, ve skutečnosti ale spočívala značná část politické moci v rukou krále, armádních důstojníků a představitelů krajní pravice.¹⁶³ Právně se opíral o bezpečnostní zákony, které byly přijaty ještě za stanného práva v době občanské války a které se svým obsahem nacházely v přímém rozporu s novou ústavou z roku 1952.¹⁶⁴ Jejich uplatňování, které trvalo v podstatě až do pádu vojenské junty, bylo ospravedlňováno tezí o „permanentním charakteru občanské války“.¹⁶⁵

O. Iatrides, Linda Wrigley (Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 1995), 297-298. Podobně Evangelos Kofos, *National Heritage and National Identity in Nineteenth- and Twentieth-Century Macedonia* (Athens: Hellenic Foundation for Defense and Foreign Policy, 1991). Podobně Kateřina Králová, „Ellines sti sosialistiki Giougoslavia: Mionotita pou exafanistike.“ *Neograeca Bohemica* 13, 17-42 (2013), 23.

¹⁵⁹ Clogg, *A Concise History*, 144.

¹⁶⁰ Minehan, *Civil War*, 239-240.

¹⁶¹ Hradečný, *Dějiny Řecka*, 479-480.

¹⁶² Yiannis Papadopoulos, „Parties, the state and society in Greece: Continuity within change,“ *West European Politics* 12, č. 2 (1989): 57.

¹⁶³ Close, *Greece since 1945*, 83-91.

¹⁶⁴ Více k problematice represivních zákonů z doby občanské válce Polymeris Voglis, *Becoming a Subject. Political Prisoners during the Greek Civil War* (New York, Oxford: Berghahn Books, 2002).

¹⁶⁵ Tato teze se odvolávala na skutečnost, že občanská válka v Řecku nebyla ukončena žádným oficiálním právním aktem. Alivizatos, *Oi politiki thesmi*, 555-600.

Padesátá léta 20. století sice byla obdobím relativní politické a ekonomické stability, ale pouze za cenu zavedení policejního režimu, zastrašování stoupenců levice a šíření násilí prostřednictvím tajných krajněpravicových polovojenských skupin napojených na bezpečnostní a zpravodajské služby státu.¹⁶⁶ Konfrontační styl a autoritativní metody vládnutí zvolil už bývalý generál a oblíbenec pravice Alexandros Papagos, který po svém nástupu do čela vládního kabinetu v roce 1952 začal prosazovat ideologii tzv. národního smýšlení (*ethnikofronisi*) kladoucí důraz na antikomunismus a silný nacionalismus zaměřený na tradiční konzervativní hodnoty a náboženství.¹⁶⁷ V podobné linii pokračoval i Konstantinos Karamanlis, Papagosův nástupce ve funkci ministerského předsedy na konci padesátých a počátku šedesátých let 20. století. Oba přitom reagovali na vzestup politické strany Jednotná demokratická levice (*Eniea dimokratiki aristera*; EDA), která představovala alternativu za zakázanou KKE a která ihned po svém založení roku 1951 zaznamenala výrazný volební úspěch.¹⁶⁸

Průlomového výsledku EDA dosáhla ve volbách roku 1958, kdy dokázala získat nečekaných 24,4 procenta hlasů a 79 mandátů v parlamentu, čímž se stala hlavní vůdčí silou opozice.¹⁶⁹ Karamanlisův kabinet její úspěch interpretoval jako výraz rostoucí hrozby komunistického převratu a odpověděl na něj zintenzivněním represivních opatření. Nejznámější obětí řeckých politických procesů tohoto období byl poslanec EDA Manolis Glezos, novinář a hrdina antifašistického odboje. Jeho stranického kolegu a známého propagátora pacifistického hnutí Grigorise Lambrakise potkal tragický osud v květnu 1963, kdy byl v Soluni zavražděn pravicovými extrémisty.¹⁷⁰ Tyto události, zhoršující se hospodářská situace Řecka a také nespokojenost s Karamanlisovým kompromisním postupem při řešení kyperské otázky přispěly v červnu 1963 k premiérově pádu.¹⁷¹

Dalším významným faktorem byl politický tlak vyvíjený na pravicovou vládu ze strany nového politického subjektu Georgia Papandrea, Svazu středu (*Enosis kendrou*; EK), který vznikl v roce 1961 sjednocením různých liberálních stran s cílem ukončit

¹⁶⁶ Xenakis, „A New Dawn?“, 439-440.

¹⁶⁷ Hradečný, *Dějiny Řecka*, 482-483.

¹⁶⁸ V legislativních volbách roku 1951 EDA získala 10,6 procenta hlasů a tím i deset křesel v řeckém parlamentu. Ilias Nikolakopoulos, „Elegchomeni dimokratia. Apo telos tou Emfiliou eos ti dimokratia,“ in *Elliniki politiki istoria 1950-2004*, ed. Voulgaris et al. (Athina: Themelio, 2011), 19-20.

¹⁶⁹ Close, *Greece since 1945*, 101. Též Nikolakopoulos, „Elegchomeni dimokratia“, 37.

¹⁷⁰ Kostis Kornetis, *Children of the Dictatorship. Student Resistance, Cultural Politics, and the „Long 1960s“ in Greece* (New York, Oxford: Berghahn Books, 2013), 19-21.

¹⁷¹ Hupchick, *The Balkans*, 395-396.

trvající společenskou a politickou polarizaci způsobenou občanskou válkou.¹⁷² Papandreou, který se svým programem Nesmířitelného boje (*Anendotos agon*), kritizujícím metody pravicového režimu, nahradil Karamanlise v pozici ministerského předsedy, přitom nebyl v řecké politice novou osobností. Ve známost vešel především jako levicově liberální řecký premiér v letech 1944 až 1945, kdy usiloval o poválečnou stabilizaci vnitropolitické situace Řecka a o oslabení vlivu komunistů na politické dění.¹⁷³ Také nyní považoval Papandreou řecké komunisty za své hlavní politické oponenty, nicméně na rozdíl od dosavadního přístupu pravicového režimu věřil, že je lze efektivněji kontrolovat prostřednictvím liberálních, a nikoli represivních opatření.¹⁷⁴

Georgios Papandreou nikdy neměl v úmyslu radikálně měnit stávající systém vlády, přesto svým liberalizačním a reformním úsilím začal ohrožovat zájmy části vládnoucích elit. Proti záměrům jeho vlády získat politickou kontrolu nad armádou a bezpečnostními složkami státy se stavěl jak nový král Konstantin II., tak právě představitelé řeckých ozbrojených sil a krajní pravice.¹⁷⁵ Společně proti Svazu středu zinscenovali rozsáhlou diskreditační kampaň, v jejímž rámci byl Papandreův politicky aktivní syn Andreas obviněn z podílu na plánování státního převratu organizací levicových důstojníků *Aspida* (Štít). Papandreou byl následně králem donucen k demisi a dlouhou politickou krizi ukončilo až nastolení plukovnícké junty (též tzv. malé junty) v dubnu 1967.¹⁷⁶

Je poměrně příznačné, že pravicové politické elity, které obyvatelstvo dosud udržovaly v obavách z údajné hrozby komunistického převratu, byly nakonec připraveny o moc svým dosavadním spojencem, tedy armádou. Hlavní představitelé junty, plukovníci Georgios Papadopoulos, Nikolaos Makarezos a brigádní generál

¹⁷² Eleni Paschaloudi, *Enas polemos choris telos. I dekaetia tou 1940 ston politiko logo, 1950-1967* (Thessaloníkí: Epikentro, 2010), 152-167. Též Koliopoulos a Veremis, *Greece: The Modern Sequel*, 101.

¹⁷³ John O. Iatrides, „Introduction,“ in *Greece in the 1940s. A Nation in Crisis*, ed. John O. Iatrides (Hanover, London: University Press of New England, 1981), 145-156.

¹⁷⁴ Peter Siani-Davies a Stefanos Katsikas, „National Reconciliation After Civil War: The Case of Greece,“ *Journal of Peace Research* 46, č. 4 (2009): 564.

¹⁷⁵ Jednalo se především o tajnou policii, tzv. Ústřední informační službu (Kendriki ypiresia pliroforion; KYP), a konspirační organizace Svatý spolek řeckých důstojníků (*Ieros desmos ellinon axiomatikon*; IDEA) a Národní svaz mladých důstojníků (*Ethniki enosis neon axiomatikon*; EENA). Hradečný, *Dějiny Řecka*, 505. Vassilis Kapetanyannis, „Neo-fascism in modern Greece,“ in *Neo-fascism in Europe*, eds. Luciano Cheles, Ronnie Fergusson a Michalina Vaughan (London, New York: Longman, 1991), 197-198.

¹⁷⁶ Macheras, *To politiko mas systema*, 142. Clogg, *A Concise History*, 158-159. Jedním z podnětů k provedení vojenského puče se staly připravované květnové parlamentní volby, které by s největší pravděpodobností znamenaly vítězství Svazu středu a posílení strany EDA. Tzv. velká junta, neboli junta generálů, plánovala provést státní převrat během inkriminovaných voleb, ale byla předstížena tzv. malou juntou plukovníků. Close, *Greece since 1945*, 108-109. Též Brabara Jelavich, *History of the Balkans. Twentieth Century* (Cambridge: Cambridge University Press, 1983), 426-427.

Stylios Pattakos, vytvořili režim, který nebyl pro většinu řecké populace přijatelný. Podobně jako v minulosti se i nyní hlavními oběťmi pronásledování stali stoupenci levice.¹⁷⁷ Nedostatek podpory veřejnosti představitelé junty kompenzovali vytvářením mocenské základny postavené na autoritě jednotlivých složek silového aparátu, jehož prostřednictvím také vykonávali politickou moc.¹⁷⁸ Protesty proti jejímu pokračování nabraly na intenzitě v listopadu 1973 během demonstrace radikálních studentů na athénské vysoké škole *Polytechnio*, při jejímž potlačení byly zabity desítky a zraněny stovky osob.¹⁷⁹ Následný puč provedený zevnitř junty pod vedením generála Dimitriose Ioannidise vedl po počátečním uvolnění k obnovení represí, které ovšem neměly dlouhého trvání. Ioannidisova riskantní politika v kyperské otázce a následná eskalace násilí na Kypru v roce 1974 uspíšila předání moci zpět do rukou občanských politiků.¹⁸⁰

2.4 Metapolitefsi

Návrat Konstantina Karamanlise do vlasti a do čela vlády národní jednoty představoval první krok k započetí dlouhého procesu demokratizace řeckého státu.¹⁸¹ Další zásadní proměny politického systému následovaly již v prosinci 1974, kdy se Řecko na základě rozhodnutí lidového hlasování stalo republikou, a v následujícím roce spolu s přijetím modernizované verze ústavy.¹⁸² Prvních voleb po pádu junty se zúčastnil také Karamanlis se svou novou politickou stranou Nová demokracie (*Nea dimokratia*; ND), jejímž založením dal najevo svůj záměr plně se distancovat od své předchozí

¹⁷⁷ Giorgios Kremmydas, *I anthropi tis choundas meta ti diktatoria* (Athina: Exantas, 1984), 27-28.

¹⁷⁸ Close, *Greece since 1945*, 114-115. Těž Koliopoulos a Veremis, *Modern Greece*, 141-149.

¹⁷⁹ Macheras, *To politiko mas systima*, 150. Těž Kornetis, *Children of the Dictatorship*, 270-280.

¹⁸⁰ Alivizatos, *Oi politiki thesmi*, 273. Těž Koliopoulos a Veremis, *Greece: The Modern Sequel*, 102.

¹⁸¹ Podle Bellou lze za významný mezník z hlediska konsolidace demokracie v Řecku považovat vítězství strany PASOK ve volbách roku 1981, kdy se prokázalo, že poklidné předání moci konzervativců do rukou socialistů je možné. Příhodné podmínky pro další demokratizaci země poskytlo zejména řecké členství v Evropském hospodářském společenství. Bellou, „The Political Scene“, 155-156, 162-167. Podobně Papadopoulos, „Parties, the State and Society“, 61. Také Ioakimidis míní, že proces europeizace Řecka měl významný podíl na upevnování jeho demokratických institucí. Panajiotis C. Ioakimidis, „The Europeanization of Greece: An Overall Assessment“, in *Europeanization and the Southern Periphery*, eds. Kevin Featherstone a George Kazamias (London, Portland: Frank Cass, 2001), 87. Přejít k demokracii měl být doprovázen tzv. dejuntizací (*apochuntopiisi*), k jejímuž naplnění ale z různých důvodů prakticky nedošlo. Koliopoulos, Veremis, *Modern Greece*, 153. Více k osudu čelních představitelů junty Kremmydas, *I anthropi tis choundas*.

¹⁸² Giannis Voulgaris, „Idimokratiki Ellada, 1974-2004“, in *Elliniki politiki istoria 1950-2004*, ed. Voulgaris et al. (Athina: Themelio, 2011), 111-113.

autoritativní politiky.¹⁸³ Tyto i následující volby ND suverénně vyhrála, čímž si na řecké politické scéně zajistila dominantní postavení až do konce sedmdesátých let 20. století. Přes svou záměrnou počáteční programovou nevyhraněnost se ND následně stala hlavní reprezentantkou demokratické pravice.¹⁸⁴

Vůči ND se jako druhá nejsilnější politická síla v zemi postupně vyprofilovalo Panhelénské socialistické hnutí (*Panellinio sosialistiko kynima*; PASOK), které bylo založeno přibližně ve stejnou dobu jako ND charismatickým Andreasem Papandreem, synem bývalého premiéra Georga Papandrea. Původně PASOK představilo značně radikální program socialistické přeměny řeckého státu a před veřejností se prezentovalo jako nemarxistická levicová strana. V praxi PASOK časem začalo mírnit svoji rétoriku s cílem zaujmout co nejširší skupinu řeckých voličů. Pomáhala mu v tom mimo jiné jeho populistická kampaň za sjednocení všech „neprivilegovaných“ (*mipronomiouchi*) do Národní lidové fronty, která jim v případě volebního vítězství PASOK slibovala ochranu před vládoucí „oligarchií“.¹⁸⁵ S heslem „Změna“ (*Allaji*) PASOK v roce 1981 skutečně poprvé v historii zvítězilo v parlamentních volbách a díky opakování tohoto úspěchu o čtyři roky později plně ovládnulo řeckou politiku osmdesátých let.¹⁸⁶

Volby roku 1981 byly přelomové také z toho důvodu, že jejich výsledek potvrdil vytvoření nového moderního stranického systému, který ve formě bipartismu existoval v nezměněné podobě až do roku 2012.¹⁸⁷ Jeho typickým znakem byly vysoké volební zisky dvou hlavních politických stran, ND a PASOK, které v součtu nezdřídka přesahovaly hranici 80 procent hlasů a které byly doprovázeny vysokou volební účastí pohybující se v rozmezí 70 až 80 procent.¹⁸⁸ Ve volbách roku 1981 PASOK zvítězilo se 48,1 procenta hlasů, zatímco ND dosáhla stejně úctyhodného výsledku 35,8 procenta hlasů.¹⁸⁹ Počínaje těmito volbami se ze stranického systému Řecka začal definitivně

¹⁸³ Takis S. Pappas, *Making Party Democracy in Greece* (Houndmills: Macmillan, 1998), 36-39, 45-47. Podobně Konstantinos Pieridis, „Changing Social Cleavages and the formation of Electoral Behaviour in Greece of the late “Metapolitefsis” (1996 – 2007),“ 4th Hellenic Observatory PhD Symposium, Panteion University of Social and Political Sciences, Athens, 19. února 2009, 9-10.

¹⁸⁴ Důležitá proměna ideologie ve srovnání s pravicí předjuntovského období spočívala v opuštění antikomunismu. Karamanlis se jej pokusil nahradit konceptem tzv. radikálního liberalismu, který ale v praxi nikdy nenabyl konkrétní podoby. Lyrintzis, „The Changing Party System“, 244.

¹⁸⁵ Close, *Greece since 1945*, 153. Též Hradečný, *Dějiny Řecka*, 536.

¹⁸⁶ Voulgaris, „I dimokratiki Ellada“, 117-129.

¹⁸⁷ Sotirios Zartaloudis, „Greece and the Recent Financial Crisis. Meltdown or Configuration,“ in *Moments of Truth. The Politics of Financial Crises in Comparative Perspective*, eds. Francisco Panizza a George Philip (New York, London: Routledge, 2014), 159.

¹⁸⁸ Kostas Tsivos, „Řecko: z ekonomické krize do politické nevolnosti,“ *Mezinárodní politika*, 28. září 2011, dostupné z: <http://www.iir.cz/article/recko-z-ekonomicke-krize-do-politicke-nevolnosti> (staženo 24. 4. 2014). Též Lyrintzis, „The Changing Party System“, 245

¹⁸⁹ Koliopoulos, Veremis, *Modern Greece*, 162.

vytrácet politický střed jako samostatný prvek, dříve zastoupený Svazem středu, příp. Svazem demokratického středu (*Enosis dimokratikou kendrou*; EDIK). O jeho hlasy se podělily obě hlavní politické strany, přičemž právě nutnost bojovat o hlasy středových voličů zapříčinila postupný ideologický posun PASOK do levého středu.¹⁹⁰

Vedle pravicového bloku tvořeného především ND a levého středu představovaného stranou PASOK se po volbách 1981 potvrdila existence třetího politického bloku, který byl zastoupen v první řadě řeckými komunisty, tedy promoskevskou KKE „vnější“ (KKE *exoterikou*) a eurokomunistickou KKE „vnitřní“ (KKE *esoterikou*), do jejíž řad vstoupili mnozí bývalí členové EDA.¹⁹¹ Legalizace komunistické strany byla jednou z významných podmínek úspěšné konsolidace řecké demokracie. Jednalo se o zásadní posun směřující k překonání politického rozkolu přítomného ve společnosti nejméně od konce občanské války.¹⁹² Součástí levicového bloku se později staly také další politické subjekty, mezi nimi například Řecká levice (*Elliniki aristera*; EAR), která vznikla v roce 1987 transformací části KKE „vnitřní“ poté, co se vzdala svého komunistického názvu, a především SYRIZA, které se budou záhy věnovat podrobněji.¹⁹³

V podmínkách tohoto rozdělení moci vznikala většina nových politických uskupení štěpením již zavedených stran, přičemž tato taktika byla často užívána zejména na politické pravici.¹⁹⁴ V polovině osmdesátých let vznikla oddělením od ND středopravá Demokratická obnova (*Dimokratiki ananeosi*; DIANA) konzervativního politika a řeckého prezidenta v letech 1995 až 2005 Konstantina Stefanopoula, která v roce 1995 vstoupila do volebního spojení s národně konzervativní stranou Politické jaro (*Politiki Anixi*, POLAN). Tu o dva roky dříve založilo několik poslanců ND pod vedením současného premiéra Antonise Samarase. Společně se jim v roce 1995 podařilo prosadit Konstantina Stefanopoula do funkce prezidenta. Dnes již ani jedna z těchto stran není politicky aktivní.¹⁹⁵ Z řad bývalých členů ND vzešly také dvě krajněpravicové, nacionalistické a silně populistické formace, Lidová ortodoxní výzva

¹⁹⁰ EDIK byl vytvořen v roce 1976 sloučením Svazu středu s uskupením Nové síly (*Nees dynamis*). Pappas, „The Transformation of the Greek Party System“, 96-97. Též Clogg, *A Concise History*, 177.

¹⁹¹ Volební zisky KKE vnější pravidelně dosahovaly přibližně 10 procent hlasů, zatímco eurokomunisté a reformisté dokázali získat maximálně 3 procenta hlasů. Levicový blok tedy sice reálně neměl šanci ve volbách zvítězit, v řeckém stranickém systému ale představoval stabilně přítomnou politickou sílu. Lyrantzis, „The Changing Party System“, 343.

¹⁹² Bellou, „The Political Scene“, 161.

¹⁹³ Hradečný, *Dějiny Řecka*, 555-556.

¹⁹⁴ Lyrantzis, „The Changing Party System“, 243. Též Zartaloudis, „Greece and the Recent Financial Crisis“, 159.

¹⁹⁵ Hradečný, *Dějiny Řecka*, 555, 574. Podobně Susannah Verney, „Greece: A New Era,“ *Mediterranean Politics* 2, č. 1 (1997): 196.

založená roku 2000 Georgiosem Karatzaferisem a v roce 2012 Nezávislí Řekové Panose Kammenose (*Anexartiti Ellines*; ANEL).¹⁹⁶ V tomto kontextu představuje výrazný volební úspěch další extremistické strany Lidový svaz – Zlatý úsvit v roce 2012 v řeckém politickém prostředí v podstatě anomálii. Tato dlouhodobě marginální politická strana byla založena několika stoupenci krajní pravice už na počátku osmdesátých let 20. století, přičemž prvního volebního úspěchu dosáhla teprve téměř po třech desetiletích své existence.¹⁹⁷

Z levicových pozic byla zavedený systém schopná atakovat až radikálně levicová politická strana dnes známá jako SYRIZA, která vznikla v roce 1988 původně jako volební koalice řeckých komunistů s dalšími menšími levicovými subjekty s názvem *Synaspismos*.¹⁹⁸ SYRIZA je stále tvořena celou řadou odlišných levicových uskupení, mezi nimiž vždy nepanovala plná shoda. V červnu 2010 stranu kupříkladu opustilo její umírněné křídlo v počtu několika set členů a následně pod vedením poslance Fotise Kouvelise založilo proevropsky orientovanou Demokratickou levice (*Dimokratiki aristera*; DIMAR). Stalo se tak během kongresu strany s cílem protestovat proti radikálnímu postoji SYRIZA ve vztahu k memorandu o úsporných opatřeních, které bylo řeckým parlamentem schváleno o měsíc dříve.¹⁹⁹ Také PASOK v minulosti čelilo problémům s politickými přeběhlíky. Například v roce 1996 bylo z jeho členů vytvořeno Demokratické sociální hnutí (*Dimokratiko kinoniko kinima*; DIKKI), které do voleb téhož roku vedl bývalý ministr financí Papandreovy vlády z let 1985 až 1989 Dimitrios Tsovolas.²⁰⁰

Mnozí autoři se shodují, že kdysi naprosto zásadní a dominantní konfliktní linie vycházející z kategorie levice – pravice začala během období *metapolitefsi* pro podobu řeckého stranického systému ztrácet na relevanci.²⁰¹ Řecký politolog Konstantinos Pieridis zastává názor, že nad tradičním pravolevým rozdělením začal postupem času dominovat hodnotový konflikt mezi cestou pokroku a konzervace stávající sociální reality, resp. kulturní konflikt mezi modernizací a antimodernizací.²⁰² Tento trend byl ale

¹⁹⁶ Ellinas, „The Rise of Golden Dawn“, 5. Doxiadis a Matsaganis, „National Populism and Xenophobia“, 15.

¹⁹⁷ Psarras, *I mavri vivlos tis Xrysis Avgis*, 35.

¹⁹⁸ Voulgaris, „I dimokratiki Ellada“, 129-133.

¹⁹⁹ Dinas a Rori, „The 2012 Greek Parliamentary Elections“, 275.

²⁰⁰ Verney, „Greece: A New Era“, 196.

²⁰¹ Lyrintzis, „The Changing Party System“, 244-245. Též Hradečný, *Dějiny Řecka*, 590. Též Takis S. Pappas, „Depolarization, Cleavage Liquidation, and Two-Partyism: The Declining Role of Ideology in Postwar Greek Politics.“ Příspěvek prezentován v rámci workshopu „Cleavage Development: Causes and Consequences“, Edinburgh, Velká Británie, 28. března – 2. dubna 2003.

²⁰² Pieridis, „Changing Social Cleavages“, 7-9.

do značné míry charakteristický pro vývoj v celé západní Evropě a jeho důsledky ovlivňují evropskou politiku dodnes. Vnitropolitické události Řecka poslední dekády přesto ukázaly, že tamní společnost byla v některých politických otázkách názorově rozpolcená. Tato diplomová práce ukáže, že ke zformování nové konfliktní linie v řecké společnosti došlo mezi lety 2000 až 2012 v důsledku řady vnějších i vnitřních faktorů, které budou záhy přiblíženy. Jejich společným jmenovatelem se staly postoj Řeků vůči další integraci země do evropských struktur a především otázka zachování řecké identity a tradičních hodnot.

Do nového tisíciletí vstoupilo Řecko pod vedením reformního a výrazně proevropského kabinetu PASOK Konstantina Simitise, který stranu dokázal dovést k volebnímu vítězství v letech 1996 a 2000.²⁰³ Vedle modernizace PASOK, nad níž Simitis převzal vedení po zemřelém Andreasi Papandreovi, spočíval nejvýznamnější přínos jeho politiky v odhodlání stabilizovat zadluženou řeckou ekonomiku a vést umírněnou a vstřícnou zahraniční politiku jak vůči západní Evropě, tak vůči balkánským sousedům Řecka. Jeho úsilí vyvrcholilo v roce 2001 vstupem Řecka do Hospodářské a měnové unie (EMU) a o rok později přijetím eura.²⁰⁴ V první řadě v důsledku nespokojenosti značné části obyvatel s úspornými opatřeními vlády nedokázalo PASOK ve volbách 2004 obhájit svoji pozici. Novou pravicovou vládu ND následně sestavil Konstantinos Karamanlis ml., tehdejší předseda ND a synovec jejího zakladatele, který v čele kabinetu setrval až do roku 2009, kdy již v zemi naplno propukla hospodářská krize.²⁰⁵

Ke vzniku nové konfliktní linie v řecké společnosti vztahující se k otázce modernizace země jednoznačně přispěly některé vnější faktory související s pokračující integrací Řecka do Evropské unie, která s sebou nesla rostoucí tlak na implementaci reformu a předpokládala ze strany Řecka prohlubující se spolupráci při vytváření společné politiky. Na druhou stranu je možné identifikovat minimálně dvě události vnitropolitického charakteru, k nimž došlo v tomto období a které poukázaly na tento konflikt ve společnosti. První z nich byla spjata s kritickým vystoupením arcibiskupa řecké pravoslavné církve Christodoula proti modernizačnímu plánu Simitisovy vlády odstranit z občanských průkazů údaj o náboženském vyznání. Toto rozhodnutí přitom

²⁰³ Voulgaris, „I dimokratiki Ellada“, 142-149.

²⁰⁴ Koliopoulos, Veremis, *Modern Greece*, 195-196. Též Close, *Greece since 1945*, 283-284.

²⁰⁵ Elias Dinas, „The Greek General Election of 2009: PASOK – The Third Generation.“ *West European Politics* 33, č. 2 (2010), 389.

přirozeně vyplynulo z vládních snah o zlepšení ochrany osobních údajů a prevenci diskriminace řeckých náboženských menšin.²⁰⁶

S ohledem na skutečnost, že řecký stát oficiálně uznává pouze náboženské, a nikoli národnostní menšiny, získává náboženská příslušnost v Řecku velmi symbolický charakter. V zásadě totiž představuje základní konstitutivní prvek identity řeckých občanů.²⁰⁷ Podle britského historika Richarda Clogga představují řecký jazyk a pravoslavná víra v novořecké tradici základní formativní prvky řecké identity.²⁰⁸ Platná řecká ústava z roku 1975 přisoudila pravoslavné víře na řeckém území dominantní postavení.²⁰⁹ Pod vedením charismatického arcibiskupa Christodoula se během roku 2000 vytvořilo rozsáhlé konzervativní, tradicionalistické a nacionalistické společenské hnutí, které požadovalo vypsání referenda o této otázce, ačkoli tento krok řecká ústava neumožňuje.²¹⁰

Christodoulos ve svých veřejných vystoupeních zavrhl modernizační úsilí „ateistické a zkorumpované“ politické reprezentace a populisticky ji označil za „oligarchii“ vystupující proti řeckému národu. Řecké občany vyzval, aby se odvrátili od politiky a našli novou boží autoritu v rámci pravoslavné církve.²¹¹ Tento ideologický konflikt je tedy možné volně interpretovat jako spor dvou společensko-politických skupin. Na jedné straně lze identifikovat nacionalistický tábor usilující o zachování tradiční řecké identity úzce provázané s náboženskou vírou, která je podle něj v podmínkách globalizovaného světa ohrožena.²¹² V opozici vůči němu se nachází pokrokově a proevropsky orientovaný tábor, který je charakterizován společnou snahou o reformování a modernizaci řeckého státu a požadavkem jeho naprostého odloučení od pravoslavné církve.

²⁰⁶ Yiannis Stavrakakis, „Religion and Populism in Contemporary Greece,“ in *Populism and the Mirror of Democracy*, ed. Francisco Panizza (London: Verso, 2005), 224-226.

²⁰⁷ Elisabeth A. Diamantopoulou, „Religious freedom in the light of the relationship between the Orthodox Church and the nation in contemporary Greece,“ *International Journal for the Study of the Christian Church* 12, č. 2 (2012), 164.

²⁰⁸ Richard Clogg, *Minorities in Greece. Aspects of a Plural Society*. (London: Hurst & Company, 2002), ix.

²⁰⁹ Vztah církve a státu upravuje čl. 3 řecké ústavy z roku 1975. Syntagma tis Elladas, *Parlament Řecké republiky*, dostupné z: <http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/8c3e9046-78fb-48f4-bd82-bbba28ca1ef5/SYNTAGMA.pdf> (staženo 20. 4. 2014).

²¹⁰ Stavrakakis, „Religion and Populism“, 225.

²¹¹ Giorgos Katsambekis, „Populism in the Post-Democratic Times: Greek Politics and the Limits of Consensus.“ Příspěvek prezentován na 61. výroční konferenci Asociace politických studií, Londýn, Velká Británie, 19. - 21. dubna 2011, 14.

²¹² Lina Molokotos-Liederman, „Identity crisis: Greece, orthodoxy, and the European Union,“ *Journal of Contemporary Religion* 18, č. 3 (2003): 295.

Tento v zásadě teoretický spor byl v souvislosti s prudkým rozvojem problematiky ilegální imigrace v Řecku rozšířen o nové prvky. Především masový příliv stovek tisíc přistěhovalců přicházejících do země převážně z chudých zemí Afriky a Asie přes řecko-turecké hranice způsobil v podmínkách začínající ekonomické krize sociální nepokoje značného rozsahu.²¹³ Významnou úlohu zde hrála skutečnost, že až do počátku devadesátých let 20. století řecká společnost potíže spojené s imigrací prakticky neznala. Cílovou zemí se Řecko stalo teprve v souvislosti s rozpadem východního bloku, a zejména po jeho začlenění do schengenského prostoru začalo být vyhledáváno jako „brána“ do EU.²¹⁴ V neposlední řadě znamenala pro Řeky konfrontace s problémem imigrace určitý kulturní šok, v jehož důsledku získalo v řecké společnosti přítomné předsvědčení o „kulturní výlučnosti“ Řeků značně rasistické konotace.²¹⁵

Rostoucího nesouhlasu, znepokojení nebo obav řecké veřejnosti rychle zneužily některé politické strany, které své populistické či dokonce xenofobní a rasistické volební programy vystavěly právě na tomto tématu. Jejich antiimigrační rétorika, kterou úspěšně umocnily strach obyvatel z působení cizího elementu v řecké společnosti, jim záhy přinesla ovoce v podobě významných volebních úspěchů. Jako první z nich začala kolem roku 2004 řeckou vládu za její migrační politiku mohutně kritizovat LAOS, která dávala nárůst počtu ilegálních přistěhovalců do souvislosti s rostoucí kriminalitou a stoupající mírou nezaměstnanosti.²¹⁶ Zlatý úsvit vsadil po roce 2007 na rasistickou a xenofobní kartu strašením řeckých občanů tím, že pokračující příliv imigrantů povede k zániku řecké národní identity, kultury a civilizace.²¹⁷ Jako antiimigrační strana odmítající koncept multikulturalismu se profilovali také Nezávislí Řekové založení v roce 2012.²¹⁸

²¹³ Více k problematice imigrace v současném Řecku Janis Koreček, „Imigrační krize v Řecku 1990-2012,“ Diplomová práce, vedoucí práce PhDr. Kateřina Králová, Ph.D. Praha: Univerzita Karlova, 2013.

²¹⁴ Kasimis Charalambos a Chryssa Kassimi, „Greece: A History of Migration.“ *Migration Policy Institute*, 2004, dostupné z: <http://www.migrationpolicy.org/article/greece-history-migration/> (staženo 21. dubna 2014).

²¹⁵ Velmi zajímavě ke zmíněné problematice přistupuje řecká autorka Anna Fragkoudaki, která se ve svém výzkumu zaměřila na rozvoj nacionalismu v řecké společnosti a velkou pozornost v něm věnovala také řeckému vzdělávacímu systému a jeho úloze při formování národní identity. Nejen ona, ale také další autoři se shodují, že kupříkladu výuka dějepisu na státních školách přispívá k formování řeckého nacionalismu tím, že klade velký důraz na slavnou minulost starých Řeků a propojuje ji s řeckou současností. Více Fragkoudaki, *O ethnikismos ke i anodos tis akrodexias*. Podobně Doxiadis a Matsaganis, „National Populism and Xenophobia“, 23-30.

²¹⁶ Georgiadou, „Populismus und Extremismus am rechten Rand“, 5.

²¹⁷ V roce 2007 došlo k aktivizaci XA na 6. sjezdu strany. Ellinas, „The Rise of Golden Dawn“, 6-7.

²¹⁸ Doxiadis a Matsaganis, „National Populism and Xenophobia“, 15.

Jak ukázal předchozí text, v období *metapolitefsi* došlo k zásadnímu ideologickému posunu. Společnost, která se rychle přizpůsobila demokratickému režimu spojenému s pravidelným střídáním levice a pravice u moci, přestala tyto původně velmi konfliktní kategorie považovat z hlediska politické diskuse za určující. Společenský konflikt v Řecku se především v poslední dekádě přesunul k otázkám zachování národní identity a tradičních hodnot. Stalo se tak v kontextu měnící se řecké společnosti, která pod vnějším tlakem vyvíjeným ze strany EU přistoupila k vnitřním reformám a modernizaci státních struktur a s pokračující evropskou integrací byla nucena více se otevřít vnějšímu světu. V podmínkách globalizace a v důsledku imigrační krize se část řecké společnosti začala obávat ztráty své tradiční identity. Po vypuknutí ekonomické krize dostala tato nová konfliktní linie specifický rozměr, který se projevil především v požadavcích mnohých Řeků na posílení národní suverenity. Následující kapitola se bude nejprve věnovat ekonomickým a politickým kořenům řecké krize, poté se zaměří na proměny, kterými pod jejím vlivem prošla právě nastíněná konfliktní linie.

3. Řecká krize

Před vypuknutím dluhové krize v roce 2009 prožilo Řecko více než jedno desetiletí ve znamení hospodářského růstu a rozvoje.²¹⁹ Proto následná krize ve své tvrdosti a razanci překvapila řeckou veřejnost a zastihla politickou reprezentaci země nepřipravenou, a jak se záhy ukázalo, také neschopnou efektivně reagovat na nastalou situaci. Se zhoršujícím se ekonomickým stavem země a rostoucím sociálním napětím se část společnosti začala bouřit proti rozhodnutím vlády a následně dala vzniknout neobvykle silné vlně radikalismu a násilí.

Řeckou krizi dnes již nelze chápat pouze z hlediska negativního ekonomického vývoje v zemi, nýbrž především jako krizi politickou a sociální. Podle řecké politoložky Ritsy Panagiotou se Řecko ocitlo v pozici země „ve volném pádu, zažívající nebývalý ekonomický kolaps, dezintegraci své infrastruktury, degeneraci politického systému a rozpad sociální struktury“.²²⁰ V kontextu předchozího optimistického vývoje řecké ekonomiky a ve srovnání s rozsahem škod, které globální ekonomická recese způsobila zbylým členům Evropské unie, lze Řecko hodnotit jako ojedinělý případ, v němž pouhé ekonomické vysvětlení krize není dostačující.

Cílem následujícího textu je postihnout příčiny a projevy řecké krize a její politické a společenské dopady v celé jejich komplexnosti. Zároveň bych jím chtěla poukázat na existenci hlubších kořenů současných problémů Řecka, které vycházejí ze základů řeckého ekonomického, politického a sociálního modelu. Řecká krize zde bude analyzována ve svých obecných tendencích a z hlediska těchto tří zmíněných perspektiv. V souladu s předchozím důrazem práce na konfliktní linii v řecké společnosti zde bude objasněn také poslední vývoj v této otázce.

²¹⁹ „Greece GDP Growth Rate (2000-2014)“, *Trading Economics*, <http://www.tradingeconomics.com/greece/gdp-growth> (staženo 30. 1. 2014).

²²⁰ Ritsa Panagiotou, „The Greek crisis as a crisis of EU enlargement: how will the Western Balkans be affected?“, *Southeast European and Black Sea Studies* 13, č. 1 (2013): 90.

3.1 Ekonomická krize

Do povědomí řecké veřejnosti se rostoucí problémy ekonomiky státu dostaly po parlamentních volbách roku 2009. S nástupem sociálně demokratické vlády PASOK v čele s Georgiem Papandreem v říjnu téhož roku vyšlo najevo, že vyhlídky řeckého hospodářství jsou mnohem negativnější, než jak je dosud prezentovala předchozí konzervativní vláda ND Kostase Karamanlise.²²¹ Záhy se navíc ukázalo, že také údaje o řeckém ekonomickém růstu předchozích let byly zavádějící, poněvadž byly do značné míry výsledkem krátkodobých hospodářských očekávání a dočasných investičních pobídek, za jakou lze považovat například organizaci letních olympijských her v Athénách roku 2004, a nikoli úspěšného ekonomického modelu či prohlubujícího se procesu konvergence v rámci eurozóny.²²² Podíl viny na negativním stavu veřejných financí spočíval také na vládách Kostase Simitise, které již dříve ve snaze formálně dodržet Maastrichtská kritéria nutná ke vstupu do eurozóny a zlepšit obraz řeckého hospodářství přistoupila k vědomému upravování základních ekonomických ukazatelů.²²³ Podle řeckého politologa Panagiotise Ioakimidise právě Maastrichtská kritéria představovala skutečně drastický zásah EU do řecké ekonomiky, který byl navíc doprovázen rostoucím dohledem evropských institucí nad stavem řeckého hospodářství.²²⁴

Potíže se správou veřejných financí přitom provázely řeckou politiku celá desetiletí, což souviselo nejen s rostoucí mírou zadlužení země a pravidelnými vysokými deficity státního rozpočtu, ale i se zbytnělostí, neefektivitou a zkosnatělostí veřejného sektoru.²²⁵ Podle řeckého ekonomy a politologa George Pagoulatose vlády

²²¹ Během trvání Karamanlisovy vlády, která zdědila dluhy předchozích vlád z období po roce 1974, se zadlužení Řecka dále zvýšilo z 98,9 procenta HDP na 129,7 procenta HDP. Nikos Konstandaras, „Costas Karamanlis's defening silence“, *ekathimerini.com*, 5. září 2013, http://www.ekathimerini.com/4dcgi/_w_articles_wsite3_1_05/09/2013_517457 (staženo 15. 1. 2014). Místo dosud uváděného rozpočtového deficitu ve výši 9,4 procenta ve skutečnosti činil 15,4 procenta. Dinas a Rori, „The 2012 Greek Parliamentary Election“, 272. Též Katsikas, „The Greek crisis“, 50.

²²² Sklias a Maris, „The Political Dimension“, 148.

²²³ Právě Simitisova vláda naplánovala organizaci athénské olympiády, která do budoucna neúměrným způsobem zatížila rozpočet státu. Hradečný, *Dějiny Řecka*, 591. Jak se následně ukázalo, EU si byla vědoma skutečnosti, že Athény falšují statistiky o svých hospodářských výsledcích a že neplní konvergenční kritéria, přesto bylo z různých důvodů přijetí Řecko do eurozóny vyhověno. Kateřina Králová, „Role tzv. „cizího faktoru. Řecká krize v historickém kontextu mezinárodní politiky.“ *Mezinárodní politika*, 28. září 2011, dostupné z: <http://www.iir.cz/article/role-tzv-ciziho-faktoru-řecka-krize-v-historickem-kontextu-mezinarodni-politiky> (staženo 24. 4. 2014).

²²⁴ Ioakimidis, „The Europeanization of Greece“, 81.

²²⁵ Sklias a Maris, „The Political Dimension“, 149.

období *metapolitefsi* dlouhodobě ignorovaly potřebu měnové a fiskální stability a místo ní upevňovaly řeckou demokracii prostřednictvím posilování role státu v ekonomice a zvětšováním objemu financí určených na veřejné výdaje státu.²²⁶ Řecký dluh se začal vytvářet v osmdesátých letech 20. století, a i když od té doby zaznamenala fiskální politika země řadu pozitivních změn, přesto se otázka zadlužení vracela v pravidelných intervalech. Po prvním desetiletí spojeném s prudkým nárůstem veřejného dluhu došlo v devadesátých letech k jeho stabilizaci na úrovni přibližně 100 procent HDP.²²⁷ Nové komplikace se začaly objevovat v souvislosti se vstupem Řecka do eurozóny, ale až finanční krize let 2007 a 2008 přinesla zásadní problémy s refinancováním řeckého dluhu.²²⁸

V řeckém případě paradoxně vzniku ekonomické krize předcházela politická krize spojená se slabostí vlády Kostase Karamanlise, která se v parlamentu opírala pouze o těsnou většinu hlasů. Karamanlis se v roce 2009 pokusil získat silnější mandát vypsáním předčasných voleb, vítězství ale neuhájil a moci se chopila již zmíněná Papandreova vláda. Řecko dlouho odolávalo ekonomické nestabilitě, neboť řecké finanční instituce nebyly až na malé výjimky hned zpočátku zasaženy hypoteční krizí.²²⁹ Zlom přišel s propuknutím dluhové krize v roce 2009, kdy v důsledku zamlčování pravého stavu věcí řeckými politiky začala řecká ekonomika na mezinárodních trzích ztrácet svou důvěryhodnost. V dubnu 2010 došlo k výraznému snížení ratingu Řecka, a tím i k jeho faktickému vyloučení z finančních trhů spojeného s omezením možnosti získat nové finanční zdroje.²³⁰ Řecko se následně dostalo pod palbu kritiky přicházející ze všech stran na domácí a mezinárodní úrovni, ačkoli se tou dobou spolu s ním ve finanční tísní nacházela řada dalších evropských zemí.²³¹ Situaci v zemi prostřednictvím nižší poptávky po řeckém zboží a omezení přísunu zahraničních investic navíc dále

²²⁶ George Pagoulatos, „The Politics of Privatisation: Redrawing the Public–Private Boundary,“ *West European Politics* 28, č. 2 (2005): 158-160. Podobně George Pagoulatos, „Economic Adjustment and Financial Reform: Greece's Europeanization and the Emergence of a Stabilization State,“ in *Europeanization and the Southern Periphery*, eds. Kevin Featherstone a George Kazamias (London, Portland: Frank Cass, 2001), 193.

²²⁷ Zatímco v roce 1970 činil řecký veřejný dluh 17,6 procenta HDP, v roce 1981 to bylo již 28,3 procenta a v roce 1986 neuvěřitelných 112 procent. Ioakimidis, „The Europeanization of Greece“, 77.

²²⁸ George Alogoskoufis, „Greece's Sovereign Debt Crisis: Retrospect and Prospect,“ *Hellenic Observatory European Institute, GreeSE Paper* č. 54, 1-49 (2012), 2.

²²⁹ Zartaloudis, „Greece and the Recent Financial Crisis“, 162-163.

²³⁰ Andriana Vlachou, „The Greek Economy in Turmoil,“ *Rethinking Marxism: A Journal of Economics, Culture & Society* 24, č. 2 (2012), 171.

²³¹ Alogoskoufis, „Greece's Sovereign Debt Crisis“, 2. Jako možné vysvětlení se nabízí skutečnost, že samo Řecko si zavinilo dluhovou krizi, jejíž vypuknutí hrozilo bez ohledu na vznik krize v Evropě – ta řeckou krizi jen uspišila. Pagoulatos, „Desperately Hanging on“, 4.

negativně ovlivňoval vývoj na zahraničních trzích. Spolu s rostoucí nezaměstnaností se snížila také domácí spotřeba. K zatížení státního rozpočtu rovněž přispěl propad v objemu finančních prostředků vybraných na daních a naopak nárůst výdajů na sociální dávky určené především na podporu v nezaměstnanosti.²³²

Špatná ekonomická situace přiměla Papandreovu vládu v květnu 2010 k podpisu první dohody o finanční pomoci, která byla dojednána se souhlasem členských států EU a pod vedením Evropské komise.²³³ Podmínkou poskytnutí půjčky, kterou spolufinancovaly Evropská unie, Mezinárodní měnový fond (MMF) a Evropská centrální banka (ECB), organizace v kontextu dluhové krize souhrnně označované jako *Troika*, bylo plnění programu tvrdých úsporných opatření založených na škrtech ve státním rozpočtu a zvyšování daní.²³⁴ Jednotlivé požadavky *Troiky* vůči řeckému státu byly ukotveny ve formě memoranda o porozumění (dále jen memorandum; *mnimonio*). Jeho uzavření pro Řecko znamenalo první krok na cestě k ekonomické stabilizaci země, přesto se setkalo s obrovským nesouhlasem části řecké opozice a většiny obyvatel, od nichž úsporná opatření vyžadovala velké oběti. Během květnového hlasování řeckého parlamentu dohodu podpořili poslanci PASOK a LAOS. Proti jejímu přijetí hlasovala většina poslanců ND a poslanci SYRIZA a KKE.²³⁵ Na protest proti memorandu byla na 5. května 2010 svolána generální stávková a po celém Řecku se konaly četné demonstrace doprovázené srážkami radikálů s pořádkovými složkami státu.²³⁶

Odhodlání evropských států poskytnout Řecku finanční pomoc vycházelo především z jejich obav o budoucnost společné evropské měny. Nejhorší krize řecké ekonomiky za období po pádu vojenské junty v roce 1974 vedla také k dosud největší destabilizaci eurozóny v historii Evropské měnové unie (EMU), která poukázala na její značnou zranitelnost a především oživila otázku, zda je existence zásadních politických, ekonomických a sociálních rozdílů mezi jednotlivými členskými zeměmi slučitelná s jejich společnou měnovou politikou.²³⁷ Podle řecké politoložky Marii Markantonatou byl úsporný program původně zaměřen právě na zvýšení konkurenceschopnosti řecké ekonomiky a její atraktivity pro zahraniční investory s cílem eliminovat negativní vliv řecké krize na hospodářství ostatních členů eurozóny.²³⁸ Druhým významným bodem

²³² Katsikas, „The Greek crisis“, 52.

²³³ Vlachou, „The Greek Economy“, 171.

²³⁴ Katsikas, „The Greek crisis“, 50.

²³⁵ Dinas a Rori, „The 2012 Greek Parliamentary Election“, 272.

²³⁶ Vlachou, „The Greek Economy“, 171.

²³⁷ Maria Markantonatou, „Diagnosis, Treatment, and Effects of the Crisis in Greece: A ‘Special Case’ or a ‘Test Case’?“, *Max-Planck-Institut für Gesellschaftsforschung*, 2013, 1.

²³⁸ *Ibid.*, 1.

byla snaha předejít řeckému odchodu z Hospodářské a měnové unie, jehož důsledky byly těžko odhadnutelné a mohly mít ještě ničivější účinek než setrvání Řecka v této organizaci.

Úsporná opatření přijatá řeckou vládou, která na počátku přinesla jisté krátkodobé úspěchy při snižování rozpočtového deficitu, vedla v konečné fázi k prohloubení recese. Na požadované strukturální reformy ve státním aparátu a ekonomice prakticky nedošlo především v důsledku jejich náročnosti na finanční a lidské zdroje a kvůli tlakům různých zájmových skupin ve společnosti, které chtěly zabránit jejich implementaci.²³⁹ Celkový vývoj dospěl až k dojednání nové dohody o finanční pomoci v říjnu 2012, která navíc přinesla i úmluvu o zapojení soukromého sektoru do procesu restrukturalizace řeckého dluhu (*Private Sector Involvement*, PSI).²⁴⁰

Postup Papandreovy vlády se setkal s tvrdou kritikou řady odborníků, stejně jako s prudkou reakcí řeckých občanů. Vedle razantního nárůstu nezaměstnanosti totiž došlo mimo jiné k redukci reálných příjmů o 20 až 50 procent a především ke snížení kvality a omezení dostupnosti veřejných služeb od státních úřadů a policie po vzdělávací a zdravotnická zařízení, kterým se nedostávalo financí a v důsledku masového propouštění také kvalifikovaných zaměstnanců.²⁴¹ Nevoli vyvolal též plán vlády spustit dvě desetiletí odkládaný program privatizace některých státních podniků.²⁴² Vládní politika úspor během řecké krize vedla ke slučování a rušení škol a nemocnic. Situaci ve zdravotnictví zkomplikovalo zrušení největšího pojišťovacího fondu v zemi Národní organizace pro poskytování zdravotních služeb (*Ethnikos organismos parochis ypiresion yjias*; EOPYY). Na konci roku 2013 organizace *Open Society Foundations* uvedla, že přibližně 28 procent řeckých občanů nemá přístup k žádné formě zdravotního pojištění.²⁴³ Na jejich podporu proto paralelně ke stávajícímu zdravotnickému systému vznikají dobrovolnické organizace a kliniky, které se snaží pokrýt ty sociální služby, které řecký stát aktuálně nedokáže poskytovat.²⁴⁴

²³⁹ Katsikas, „The Greek crisis“, 50.

²⁴⁰ Ibid., 51.

²⁴¹ Markantonatou, „Diagnosis“, 1.

²⁴² Katsikas, „The Greek crisis“, 51. Privatizace je v Řecku velmi citlivým tématem. Období po pádu junty totiž bylo charakteristické intervencionistickou politikou státu a k privatizacím bylo přistoupeno teprve na počátku devadesátých let za Mitsotakisovy vlády ND a především pak za Simitisových vlád PASOK. Privatizace se nejvíce dotkly bankovního sektoru. Pagoulatos, „The Politics of Privatisation“, 358-360.

²⁴³ Apostolis Fotiadis, „Greece: What lies ahead?“, *Open Society Foundations*, 16. prosince 2013, <http://www.opensocietyfoundations.org/voices/greece-what-lies-ahead> (staženo 20. 1. 2014).

²⁴⁴ Ibid.

S cílem zpomalit bezprostřední sociální dopad masového propouštění zaměstnanců ve veřejném sektoru byla otevřena možnost dočasně suspendovat část pracovníků, kteří sice museli uvolnit své pracovní pozice, následně ale mohli po dobu jednoho roku pobírat finanční podporu ve výši 75 procent svého platu. Pokud si v dané časové lhůtě nedokázali najít nové zaměstnání, dostali automaticky výpověď. Ani tento postup vlády vcelku pochopitelně nenalezl u obyvatel mnoho pochopení. Podobný plán ministerstva školství na suspendování pracovníků v administrativě vysokých škol vedl v září 2014 k zahájení několik měsíců trvající stávkou, která zcela ochromila běžný chod na dvou hlavních univerzitách v zemi stejně jako na dalších vysokoškolských pracovištích.²⁴⁵

Navzdory veškerým ústupkům vstoupilo Řecko v roce 2014 již do sedmého roku ve znamení ekonomické recese a pouze optimistické předpovědi mu pro tento rok slibovaly alespoň mírný hospodářský růst.²⁴⁶ Zatímco řecká vláda vyhodnotila míru budoucího růstu na 0,6 procenta, Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj (OECD) zveřejnila svůj vlastní odhad ve výši pouhých 0,4 procenta a zároveň oznámila, že řecký dluh se nedostane pod hranici 160 procent HDP před rokem 2020.²⁴⁷ Jedním z nejpálčivějších problémů řecké ekonomiky je vysoká nezaměstnanost, která se na počátku roku 2014 pohybovala okolo 27 procent, a především nezaměstnanost mladé generace dlouhodobě přesahující 50-tiprocentní hranici.²⁴⁸

Pokračuje také politický tlak *Troiky* na řeckou vládu, která má v polovině roku 2014 převzít poslední díl zahraniční finanční pomoci.²⁴⁹ Plánovaná vládní úsporná opatření zahrnují například požadavek na zavedení nových daní z majetku nebo provedení reformy státní správy, která do konce roku 2014 připraví o místo přibližně 15 tisíc jejích zaměstnanců a povede k suspendování 12,5 tisíce dalších.²⁵⁰ Velké kontroverze vzbudil též požadavek, aby řecká vláda přistoupila k zabavení domů a bytů, jejichž majitelé dlouhodobě nejsou schopni splácet hypotéku, i v případě, že se jedná o místo jejich trvalého pobytu.²⁵¹ Tato opatření patrně povedou k dalšímu zvyšování

²⁴⁵ Ibid.

²⁴⁶ „Greece sees end of recession in 2014 with the new budget“, BBC News, 8. prosince 2013, <http://www.bbc.co.uk/news/business-25291036> (staženo 24. 1. 2014).

²⁴⁷ Jde o úroveň, na níž se Řecko nacházelo v době zahájení úsporných opatření. Fotiadis, „Greece.“

²⁴⁸ „Harmonised unemployment rate by sex“, Eurostat, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&language=en&pcode=teilm020&tableSelection=1&plugin=1> (staženo 20. 1. 2014). Též EL.STAT, http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/PAGE-themes?p_param=A0101

²⁴⁹ Eurozóna tento krok definitivně odhlasovala 1. dubna 2014. „Eurozone approves next Greece bailout payment“, BBC News, 1. dubna 2014, dostupné z: <http://www.bbc.com/news/world-europe-26829120> (staženo 20. 4. 2014).

²⁵⁰ Fotiadis, „Greece.“

²⁵¹ Ibid.

sociálního napětí a mohou mít podobně jako v uplynulém období vážné politické konsekvence. V době počínající kampaně před chystanými evropskými volbami v květnu 2014 oznámil vládní kabinet Antonise Samarase návrat Řecka na finanční trhy.²⁵² Prodeji řeckých státních dluhopisů se krátce po jejich představení na světových burzách dařilo, nicméně stále není jisté, zda tím Řecko skutečně překonalo ekonomickou krizi.

3.2 Politická krize

Úsporná opatření zavedená roku 2010 vedla v Řecku k prohloubení recese a způsobila řadu nových sociálních problémů, avšak řecká vláda v roce 2012 přesto přistoupila na pokračování záchranného plánu s podobným obsahem a bohužel také s obdobnými výsledky.²⁵³ Za neúspěchem řešení dluhové krize v Řecku stojí ekonomické i politické důvody. Chyby při vytváření úsporné politiky a reformem je možné přičíst jak řecké vládě, tak představitelům *Troiky*. Podle autorů Pantelise Skliase a Georgia Marise byly cíle programu na záchranu řeckého hospodářství příliš ambiciózní, protože očekávaly zásadní proměnu řeckého státu a ekonomiky v krátkém časovém období několika let.²⁵⁴ Řecký ekonom a politolog Dimitrios Katsikas míní, že politická reprezentace EU podcenila situaci v Řecku, stejně jako míru jejího destabilizačního vlivu na eurozónu. Evropští politikové podle jeho názoru příliš často zneužívali otázku zadlužení Řecka a svůj tvrdý postoj k ní v politickém boji a k získání sympatií voličů na domácí scéně, čímž upřednostňovali národní zájmy před zájmy EU jako celku a upozadili princip vzájemné solidarity.²⁵⁵

Významný podíl viny pochopitelně nese vedení řeckého státu, které v první řadě postrádalo politickou vůli prosadit potřebné reformy. Podle Skliase a Marise se řeckí politikové nechali oklamat dlouhodobým růstem řecké ekonomiky a nedokázali podpořit ekonomickou integraci Řecka do eurozóny novými politickými

²⁵² „Greek coalition eyes exit from crisis after issuing bond“, Ekathimerini.com, 10. dubna 2014, dostupné z: http://www.ekathimerini.com/4dcgi/_w_articles_wsite1_1_10/04/2014_538905 (staženo 20. 4. 2014).

²⁵³ Markantonatou, „Diagnosis“, 2.

²⁵⁴ Sklias a Maris, „The Political Dimension“, 144-145. Řecko se mělo osamostatnit od zahraniční finanční pomoci již v roce 2013. Katsikas, „The Greek crisis“, 52.

²⁵⁵ Katsikas, „The Greek crisis“, 53.

a institucionálními mechanismy.²⁵⁶ Další autoři poukazují na neschopnost řeckého státu vyrovnat se s krizí z důvodu špatného nastavení tamního politického systému a státních institucí, jejichž funkčnost a efektivita je tradičně oslabována korupcí, klientelismem, populismem, partokracií a držením ochranné ruky politických stran nad určitými zájmovými skupinami.²⁵⁷ Tyto chronické problémy řecké státní správy ještě zvýraznila řecká dluhová krize. Navíc nelze opomenout další specifikum řeckého politického systému, a totiž existenci politických dynastií, v jejímž důsledku se po většinu novodobé historie ve funkci předsedy vlády střídaly tři rodinné klany (*ikogeniokratia*) a mandát poslance se stal prakticky dědičnou záležitostí. Mezi zástupce tohoto trendu v současné řecké politice patří bývalí předsedové vlády Georgios Papandreou a Kostas Karamanlis, stejně jako úřadující premiér Antonis Samaras a mnozí další.²⁵⁸

Podrobnou analýzu vlivu byrokratického klientelismu a partitokracie na současný špatný stav řeckého veřejného sektoru a jejich značně populistického charakteru nabízí řecký politolog Christos Lyrintzis.²⁵⁹ Řecký stát, v němž jsou státní centralismus a vysoká míra politizace státní správy tradiční záležitostí, expandoval v posledních třech desetiletích prakticky do všech sfér veřejného života. Pod kontrolu politických stran se tak dostaly nejen různé zájmové a odborové organizace, ale také státní správa, nebo dokonce univerzity. Hlavními příčinami tohoto rozmachu byly nákladní sociální politika PASOK a dále snaha obou hlavních politických stran vytvářet nové veřejné instituce s primárním cílem uspokojit voliče, a nikoli naplnit důležitější funkcionální nebo hospodářská kritéria. Výsledkem této strategie byl „přebujelý a servilní“ veřejný sektor, který zaměstnával nadstandartně vysoké procento obyvatel.²⁶⁰ Podle Pappase je krize v Řecku výsledkem jeho specifického politického systému „populistické demokracie“, v němž je populistická nejen strana, která je aktuálně u moci, ale zároveň i její hlavní soupeř, tedy opozice.²⁶¹

²⁵⁶ Sklias a Maris, „The Political Dimension“, 144-145.

²⁵⁷ Zartaloudis upozorňuje, že řecký veřejný sektor tradičně sloužil politickým stranám také jako zdroj pracovních pozic pro jejich podporovatele. Zartaloudis, „Greece and the Recent Financial Crisis“, 159-160. Těž Ellinas, „The Rise of Golden Dawn“, 14. Těž Katsikas, „The Greek crisis“, 53. Těž Markantonatou, „Diagnosis“, 3-4. Podrobněji Takis S. Pappas a Zina Assimakopoulou, „Party Patronage in Greece: Political Entrepreneurship in a Party Patronage Democracy“, in *Party Patronage and Party Government in European Democracies*, eds. Petr Kopecký, Peter Mair a Maria Spirova (Oxford: Oxford University Press, 2012).

²⁵⁸ Tsivos, „Řecko: z ekonomické krize do politické nevolnosti.“

²⁵⁹ Christos Lyrintzis, „Greek Politics in the Era of Economic Crisis: Reassessing Causes and Effects“, *Hellenic Observatory Institute*, GreeSE Paper č. 45 (2011): 1-25.

²⁶⁰ *Ibid.*, 4-5.

²⁶¹ Takis S. Pappas, „Why Greece has failed“, *Journal of Democracy* 24, č. 2 (2013): 42.

Praxe, v níž politické strany zneužívaly svou moc k poskytování výhod a privilegií svým klientům výměnou za získání a udržení podpory voličů, zdeformovala podle Katsikase státní aparát, ale i podmínky podnikání v soukromé sféře.²⁶² Lyrintzis uvádí, že podnikatelé často usilovali o navázání kontaktů s politiky nebo úředníky, aby dosáhli na půjčky a potřebná povolení nebo získali výnosné obchodní dohody.²⁶³ V době krize byly řecké politické strany neochotné implementovat strukturální reformy zaměřené na veřejný a soukromý sektor proto, že by tím poškodily své vlastní politické klienty. Především levicový PASOK je považováno za stranu úzce provázanou s odbory a různými dalšími jí ideologicky blízkými zájmovými skupinami. Katsikas míní, že neobstojí argumentace, podle níž se PASOK vyhýbalo neoliberálním strukturálním reformám navrženým *Troikou* z ideologických důvodů, protože stejně negativně se vůči jejich zavedení vymezovala také pravicová ND. Hlavním důvodem odmítání reforem politickými stranami byla podle autora neochota narušit fungující klientelistický systém pro ně výhodných vztahů.²⁶⁴ Podle kyperského politologa Ellinase vedla k oslabení klientelistických vazeb už samotná politika úsporných opatření, která významně omezila zdroje politických stran k prosazování svého vlivu v rámci tohoto systému, přičemž v současnosti v řeckém státě chybějí efektivně fungující institucionální kanály, které by klientelistické sítě nahradily a vytvořily by alternativu politické participace.²⁶⁵

V případě řecké krize byl navíc podceněn faktor podpory obyvatel vládě v její snaze o systémové reformy a radikální politické kroky zaměřené na zvládnutí krize. Podle Katsikase řecká politická reprezentace neposkytla obyvatelstvu „národní vizi nebo dlouhodobý plán budoucího směřování Řecka, který by ospravedlnil a legitimizoval oběti, které si vyžádalo memorandum.“²⁶⁶ Zároveň neproběhla veřejná debata, která by umožnila předem prodiskutovat plány vlády a případně se pokusila o nalezení alternativního postupu. Za těchto okolností získala značná část veřejnosti dojem, že memorandum bylo na Řecko „uvaleno“ jeho mezinárodními věřiteli a vzniklo s cílem sloužit jejich vlastním cílům, a to s podporou řeckého ministerského předsedy Papandrea, který je „polovičním cizincem“ a který vyjádřením podpory memorandu zradil „řecké zájmy“.²⁶⁷ K podobným výrokům se navíc uchýlovali i někteří politici ve

²⁶² Katsikas, „The Greek crisis“, 54.

²⁶³ Lyrintzis, „Greek Politics in the Era of Economic Crisis“, 5.

²⁶⁴ Ibid., 54.

²⁶⁵ Ellinas, „The Rise of Golden Dawn“, 14-15.

²⁶⁶ Katsikas, „The Greek crisis“, 54.

²⁶⁷ Georgios Papandreou se narodil v USA, jeho rodina se do Řecka vrátila po pádu vojenské diktatury. Doxiadis, Matsaganis, „National Populism and Xenophobia“, 11-12. Podobně Katsikas, „The Greek crisis“, 54.

snaze smýt ze sebe podíl viny za ekonomickou situaci v zemi, aniž by přišli s vlastním návrhem na řešení krize. Mezi nimi byl i Antonis Samaras, který nejprve záchranný plán pro Řecko odmítl, aby následně v roli ministerského předsedy podepsal dohodu o jeho pokračování.²⁶⁸

Zcela zásadní pro pochopení celého problému je role tzv. cizího faktoru (*xenos paragontas*) v současné řecké krizi. Podle české historičky Kateřiny Králové byl vývoj novořeckého státu vždy definován nejen politickou nestabilitou, ale také silnou politickou a ekonomickou závislostí Řecka na jeho zahraničních spojencích.²⁶⁹ Vedle nechuti k zasahování velmocí do vnitřních záležitostí řeckého státu jsou především v levicové části řecké společnosti hluboce zakořeněny ideje antiamerikanismu, jejichž kořeny sahají do období amerického intervencionismu za řecké občanské války a souvisejí s americkým ovlivňováním politiky řeckého státu v kontextu studené války nebo kyperské otázky.²⁷⁰ K oživení antiamerických nálad došlo s rozpadem Jugoslávie, kdy řecké obyvatelstvo s ohledem na tradiční srbsko-řecké spojenectví odsoudilo vystoupení USA, potažmo NATO vsrbský neprospěch. Prosrbské sympatie a antiamerické postoje řecké veřejnosti se plně projeví také v době války v Kosovu na jaře 1999.²⁷¹ Mnohé řecké politické strany byly v minulosti programově protizápadně orientované, přičemž významným a hlasitým kritikem EU, USA a NATO bylo dlouhodobě především PASOK.²⁷²

Hledání vnějšího nepřítele Řecka bylo ze strany řeckých politiků pochopitelně zjevným populismem, zatímco skutečné jádro problému, totiž nefunkčnost ekonomického modelu Řecka a nedokonalost jeho politického systému, tedy elementy starší než současná dluhová krize, bylo odsunuto zcela do pozadí. Populisté snadno nacházeli viníky v domácích i zahraničních politicích, v globalizaci, kapitalismu, bankách a finančních trzích, v krajních případech také v údajném sionistickém spiknutí, a v obecném smyslu ve všech a ve všem, co stojí proti zájmům „lidu“.²⁷³ Veřejná diskuze nabrala až velmi bizarních podob, které lze charakterizovat výrokem předsedy

²⁶⁸ Doxiadis, Matsaganis, „National Populism and Xenophobia“, 11-12.

²⁶⁹ Králová, „Role tzv. cizího faktoru.“ Politoložka Susannah Verney jako důvod protizápadního naladění řecké společnosti dále uvádí tradiční nedůvěru pravoslavných Řeků vůči katolickému západu. Verney, „An Exceptional Case?“, 55.

²⁷⁰ Podrobněji Ioannis D. Stefanidis, *Stirring the Greek nation. Political Culture, Irredentism and Anti-Americanism in Post-War Greece, 1945-1967* (Aldershot, Burlington: Ashgate, 2007). Podobně Konstantina E. Botsiou, „Anti-Americanism in Greece,“ in *Anti-Americanism: History, Causes, and Themes. Vol. 3: Comparative Perspective*, ed. Brendon O'Connor (Oxford/Westport, Connecticut: Greenwood World Publishing, 2007).

²⁷¹ Hradečný, *Dějiny Řecka*, 588.

²⁷² Zartaloudis, „Greece and the Recent Financial Crisis“, 159.

²⁷³ Doxiadis a Matsaganis, „National Populism and Xenophobia“, 12.

radikálně levicové strany SYRIZA Alexise Tsiprase, který prohlásil, že politikové, kteří podpořili přijetí memoranda jsou „menšími Řeky“ než zbytek národa.²⁷⁴

Nespokojenost obyvatel se stavem země se zákonitě musela projevit v jejich vnímání řecké politiky a jejích představitelů. Ellinas upozorňuje, že v posledních letech začal řecký politický systém dramaticky ztrácet svou legitimitu, což podle něj bylo možné pozorovat mimo jiné prostřednictvím nárůstu počtu případů veřejných útoků proti politikům a narušování průběhu veřejných oslav a manifestací. Jako příklad uvádí řecký státní svátek 28. října 2011, jehož oslavy byly přerušeny masovými protesty proti vládě a memorandu.²⁷⁵ Na snižování legitimacy politického systému poukazuje také politoložka Susannah Verney, podle níž v Řecku tradičně vysoká volební účast zaznamenala v posledních letech výrazný propad.²⁷⁶ Krize politického systému Řecka podle Ellinase byla evidentní již v roce 2008, kdy zabití patnáctiletého Alexise Grigoropoula příslušníkem policie odstartovalo několik týdnů trvající vlnu nepokojů řecké mládeže často označovanou jako *dekemvriana*.²⁷⁷

Za pomyslný vrchol radikalizace řecké společnosti lze zatím považovat dvojí parlamentní volby roku 2012, které od základů a patrně také nezvratně proměnily politickou scénu Řecka. Již bylo řečeno, že PASOK a ND jakožto dvě hlavní politické strany hrály významnou úlohu při určování politického vývoje země v období po pádu junty (1974). V důsledku jejich politického působení a volebních výsledků se po roce 1981 řecký politický systém institucionalizoval ve formě bipartismu.²⁷⁸ V květnu 2012 došlo k dramatickému propadu v počtu hlasů pro PASOK a ND. Obě tyto strany získaly dohromady pouhých 35,6 procenta hlasů, přitom ještě v roce 2009 to bylo 77,4 procenta, a i v tomto případě se jednalo o jeden z nejhorších volebních výsledků v jejich historii.²⁷⁹ Pád PASOK byl ještě strmější než v případě vítězné ND, kdy ve srovnání s předešlými parlamentními volbami roku 2009 tato strana získala přibližně o 70 procent hlasů méně. Ale i sestup ND (zhruba o 48 procent hlasů) byl překvapivý

²⁷⁴ „Tsipras: Kapoioi Ellines den einai toso Ellines“, *NOOZ.GR*, 20. února 2012, <http://www.nooz.gr/greece/tsipras-kapoioi-ellines-den-einai-toso-ellines> (staženo 5. 1. 2014).

²⁷⁵ Ellinas, „The Rise of Golden Dawn“, 14. Demonstranti tehdy reagovali na uzavření dohody o druhé zahraniční finanční pomoci Řecku, která byla podepsána o den dříve. Susannah Verney a Anna Bosco, „Living Parallel Lives: Italy and Greece in an Age of Austerity“, *South European Society and Politics* 18, č. 4 (2013): 404.

²⁷⁶ Susannah Verney, „The Eurozone’s First Post-bailout Election: The 2010 Local Government Contest in Greece“, *South European Society and Politics* 17, č. 2 (2012): 198-199.

²⁷⁷ Prosinčové násilnosti mezi levicovou mládeží a policií získaly pojmenování „Dekemvriana“ s odkazem na události roku 1944, kdy se v Athénách ve stejném měsíci v těžkých bojích utkaly ozbrojené síly řeckých komunistů s bezpečnostními složkami rojalistického režimu. Ibid., Ellinas, „The Rise of Golden Dawn“, 14.

²⁷⁸ Pappas, „The Transformation of the Greek Party System“, 101.

²⁷⁹ Doxiadis a Matsaganis, „National Populism and Xenophobia“, 9.

vzhledem k tomu, že s výjimkou jejího půlročního působení v přechodné koaliční Papadimově vládě (2011-2012) byla strana od roku 2009 v opozici.²⁸⁰ Za jejich volebním propadem bezesporu stála skutečnost, že představitelé těchto dvou stran v uplynulých desetiletích spravovali zemi a nesli proto odpovědnost za její současný stav. Totální neúspěch PASOK zapříčinil, že se ND fakticky stala jedinou politickou stranou zastávající proevropská stanoviska.²⁸¹

Za skutečné (byť ne formální) vítěze květnových parlamentních voleb roku 2012 lze označit politické strany nacházející se na obou okrajích politického spektra, které nejvíce těžily z odporu obyvatel vůči memorandu.²⁸² Nejvýraznější vzestup zaznamenala radikálně levicová SYRIZA, která v porovnání se svým volebním výsledkem z roku 2009 zvýšila svůj podíl z 4,6 procenta na 16,8 procenta hlasů.²⁸³ Právě tato strana, která spojuje různá radikální levicová křídla, včetně skupin marxistů, maoistů či trockistů, ve svém programu silně akcentovala možnost vystoupení Řecka z EU.²⁸⁴ Dařilo se také dalším krajně levicovým stranám, především Komunistické straně Řecka a politické straně Antikapitalistická levicová spolupráce pro převrat (*Antikapitalistiki aristeri synergasia gia tin anatropi*; ANTARSYA).²⁸⁵ Velké překvapení přinesly pravicové antiimigrační a krajněpravicové strany, a to nově vzniklá populistická strana Nezávislí Řekové, která skončila čtvrtá s 10,6 procenta hlasů, a Zlatý úsvit, který zaznamenal prudký nárůst z 0,3 procenta hlasů v roce 2009 na téměř 7 procent.²⁸⁶ Květnové volby 2012 představovaly velký neúspěch pro nacionalistickou LAOS, která poté, co podpořila vznik Papadimovy vlády a přijetí memoranda, získala o 53 procent hlasů méně a vůbec se tak nedostala do parlamentu.²⁸⁷ Z dalších politických stran se v květnu 2012 se 6,1 procenta hlasů do parlamentu probojovala pouze Demokratická levice, která vznikla v červnu 2010 odtržením od umírněného křídla strany SYRIZA.

Vzhledem k tomu, že tři nejsilnější strany vzešlé z květnových voleb 2012, ND, SYRIZA a PASOK, nedokázaly sestavit vládu, kterou by podpořila většina poslanců, byl parlament rozpuštěn a na 17. června 2012 byly vypsané nové parlamentní volby.²⁸⁸

²⁸⁰ Verney a Bosco, „Living Parallel Lives“, 416. Přechodná koaliční Papadimosova vláda působila čele řeckého státu v období po rezignaci Georgia Papandrea v listopadu 2011 až do ustavení nové vlády Antonia Samarase po volbách v červnu 2012. Katsikas, „The Greek crisis“, 51.

²⁸¹ Dinas a Rori, „The 2012 Greek Parliamentary Election“, 270.

²⁸² Katsikas, „The Greek crisis“, 51.

²⁸³ Výsledky řeckých voleb, *Ministerstvo vnitra Řecké republiky*, dostupné z: <http://ekloges.ypes.gr/>.

²⁸⁴ Dinas a Rori, „The 2012 Greek Parliamentary Election“, 271.

²⁸⁵ Doxiadis a Matsaganis, „National Populism and Xenophobia“, 14-15.

²⁸⁶ Výsledky řeckých voleb, *Ministerstvo vnitra Řecké republiky*, dostupné z: <http://ekloges.ypes.gr/>.

²⁸⁷ Verney a Bosco, „Living Parallel Lives“, 416.

²⁸⁸ Ibid., 17.

Z nich jako nejsilnější politické strany vzešly posílené ND (nárůst podílu hlasů z 18,9 procenta na 29,7 procenta oproti květnovým volbám) a SYRIZA (z 16,8 procenta na 26,9 procenta hlasů).²⁸⁹ Po volbách byla sestavena koaliční vláda v čele s ND a jejím lídrem Antonisem Samarasem jako ministerským předsedou doplněná o zástupce stran PASOK a DIMAR, jež z těchto voleb odešly s podobným výsledkem jako v květnu 2012.²⁹⁰ Vláda, která v součtu získala 48,2 procenta hlasů, disponovala v řeckém parlamentu téměř třemi pětinami mandátů (179 z 300). Do opozice odešly strany SYRIZA (71), ANEL (20), XA (18) a KKE (12), tedy výhradně radikální či extremistická uskupení.²⁹¹

3.2 Sociální krize

Rozsáhlé stávky a násilné demonstrace doprovázely politický život Řecka po celé období *metapolitefsi*. Řecká společnost je vůči veřejným projevům nesouhlasu velmi tolerantní, což je dáno nejen jejím respektováním zákonů zaručujících příslušná občanská práva, ale zároveň se podle řeckého historika Kostase Tsivose jedná o „daň demokracie“, již je kompenzována zkušenost Řeků s politickou nesvobodou a útlakem z dob předchozích autoritativních režimů, včetně plukovnické junty.²⁹² Nejprve imigrační krize a poté ekonomický propad a mezinárodní „ponížení“ Řecka před jeho evropskými partnery se negativně projevíly v myšlení řecké společnosti a posílily v politice „patologické“ jevy, jakými jsou politické násilí, populismus, vypjatý nacionalismus, rasismus, xenofobie nebo extremismus, které byly v řecké politice vždy přítomné, ale již dlouho se neobjevily v takové míře a s takovými sociálními důsledky jako v období před rokem 1974.²⁹³ Tyto společenské změny ovlivnily skladbu protestujících, kteří se účastnili demonstrací. Dobře organizované členy odborů a komunistické levice doplnila nově vzniklá radikální sociální hnutí s netradičními

²⁸⁹ Sofia Vasilopoulou a Daphne Halikiopoulou, „In the Shadow of Grexit: The Greek Election of 17 June 2012,“ *South European Society and Politics*, 2013, dostupné z: <http://dx.doi.org/10.1080/13608746.2013.779784> (staženo 24. 10. 2013), 2.

²⁹⁰ Výsledky řeckých voleb, *Ministerstvo vnitra Řecké republiky*, dostupné z: <http://ekloges.ypes.gr/>.

²⁹¹ Doxiadis a Matsaganis, „National Populism and Xenophobia“, 17.

²⁹² Tsivos, „Řecko: z ekonomické krize do politické nevolnosti.“

²⁹³ Zartaloudis, „Greece and the Recent Financial Crisis“, 165-166.

metodami odporu.²⁹⁴ Do demonstrací se navíc zapojili běžní občané, často středostavovští voliči ND či PASOK, což v předešlém období nebylo zdaleka obvyklé.²⁹⁵

Názorový posun, který v řecké společnosti nastal vlivem ekonomické a imigrační krize, lze nejlépe ilustrovat pomocí výsledků veřejného mínění. Je známo, že se Řekové tradičně považují za pohostinný národ, který je tolerantní vůči jiným národnostem a rasám. Z průzkumu společnosti *TNS Icap* z července 2012 vyplývá, že takové mínění o řeckém národě mělo 93 procent respondentů z řad řeckých občanů.²⁹⁶ V rozporu s těmito údaji byly výsledky dotazu v rámci téhož výzkumu ohledně postoje Řeků k imigrační problematice. Zatímco v roce 2011 se 59 procent Řeků vyjádřilo odmítavě vůči příchodu přistěhovalců z méně rozvinutých zemí světa do Řecka, v následujícím roce to bylo již 68 procent. Zároveň se 63 procent Řeků domnívalo, že jejich národ je ve srovnání s jinými národy „v mnoha ohledech lepší“ (v roce 2011 to bylo jen 43 procent). Z výzkumu dále vyplynulo, že 65 procent Řeků je připraveno podpořit politiku vlastního státu bez ohledu na to, zda ji lze považovat za správnou nebo špatnou (v roce 2011 se takto vyjádřilo jen 41 procent respondentů). Tento průzkum tedy ukazuje, že zatímco mezi lety 2011 a 2012 v řecké společnosti sílily xenofobní a nacionalistické nálady, vzrostlo také přesvědčení o toleranci Řeků a jejich národní výjimečnosti.

Průzkum *Public Issue* z ledna 2010 se zaměřil na asociace řeckých respondentů v souvislosti s problémem přistěhovalectví.²⁹⁷ Tento průzkum mimo jiné ukázal, že podle 75 procent řeckých respondentů je přistěhovalectví spojeno se zvýšenou mírou kriminality, 45 procent Řeků mínilo, že imigranti připravují o práci původní řecké obyvatelstvo a zvyšují tak nezaměstnanost, a konečně 63 procent označilo antiimigrační politiku řeckého státu za málo přísnou. Pro představu v roce 2011 žil v desetimilionovém Řecku necelý milion cizinců, z nichž drtivá většina pocházela ze zemí mimo EU.²⁹⁸ Zároveň je nutné dodat, že téměř 60 procent všech imigrantů v Řecku

²⁹⁴ Jednalo se především o tzv. hnutí rozhořčených (*aganaktismeni*) a nové metody spojené s využíváním sociálních sítí a s obsazováním veřejných prostor za účelem politického protestu, které přispěly k větší flexibilitě demonstrujících. Doxiadis a Matsaganis, „National Populism and Xenophobia“, 13.

²⁹⁵ Tsivos, „Řecko: z ekonomické krize do politické nevolnosti.“

²⁹⁶ „Metanastevtiko ke ratsismos: Erevna apo tin TNS Icap ke tin BaaS gia tis antilipsis ton Ellinon“, BaaS, 10. července 2012, dostupné z: <http://baas.gr/2012/07/10/racism/> (staženo 26. 4. 2014).

²⁹⁷ „I Ellines apenanti sti Metanastevsi: Stasis apenanti sti metanastevsi ke to neo nomothetiko plesio“, 31. ledna 2010, dostupné z: <http://www.publicissue.gr/1388/immigration-2010/> (staženo 26. 4. 2014).

²⁹⁸ Přibližně 7,1% řecké populace tvořili cizinci ze zemí mimo EU, přičemž průměr EU činí 4,1 %. „Foreign citizens and foreign-born population“, Eurostat News Release, STAT/12/105, 11. července 2012, dostupné z: http://europa.eu/rapid/press-release_STAT-12-105_en.htm?locale=en (staženo 24. 4. 2014).

tvoří Albánci.²⁹⁹ Přesto v rámci zmíněného výzkumu *Public Issue* z roku 2010 odhadlo správně počet přistěhovalců žijících v Řecku pouze 16 procent Řeků a stejné množství se jich domnívalo, že v zemi se nachází více než tři miliony imigrantů.³⁰⁰ Tento údaj poukazuje nejen na špatnou informovanost řecké veřejnosti v otázce imigrace, ale také na skutečnost, že je mnohými považována za velký problém. Svůj podíl na vytváření takového přesvědčení bezesporu měla nejen média, ale především řecké krajněpravicové politické strany, které na antiimigrační tématice postavily svou politickou kampaň.³⁰¹

Velmi bouřlivě reagovala řecká veřejnost také na ekonomický propad Řecka a neschopnost politiků čelit rostoucí politické a sociální krizi. Frustraci, pobouření a beznaděj doplnil pocit ponížení: po období relativní prosperity se Řecko ocitlo pod mezinárodním dohledem a část suverenity země se tím *de facto* přenesla z řecké vlády na organizace *Troiky*. Řečtí autoři Doxiadis a Matsaganis ve své analýze dokonce hovoří o podnícení vyhocených politických emocí svým rozsahem srovnatelných s obdobím řecké občanské války (1946-1949).³⁰² V době ekonomické krize znamenalo memorandum a jeho ekonomické, politické a sociální důsledky řeckou společnost natolik silně, že postoj vůči němu lze v jistém smyslu považovat za novou štěpnou linii. Králová upozorňuje, že tradiční bipolarita v řecké společnosti, která byla historicky založena především na ideologických protikladech rojalismu a antirojalismu, nebo komunismu a antikomunismu, může být doplněna o kategorii „pro memorandum“ a „proti memorandu“.³⁰³ Přesněji řečeno, memorandum se stalo symbolem nového rozštěpení přítomného v řecké společnosti.

V návaznosti na tuto problematiku považuje postoj k Evropské unii, národní suverenitě a nacionalismu z hlediska vývoje názorových rozporů v současné řecké společnosti za naprosto určující také Pagoulatos, který za jednu z nových konfliktních linií zjednodušeně označil ideologický vztah mezi obhájci evropské integrace a nacionalisty.³⁰⁴ Skutečnost, že proevropské myšlenky v posledních letech v Řecku

²⁹⁹ „Statistical Data on Immigrants in Greece: An Analytic Study of Available Data and Recommendations for Conformity with European Union Standards,“ European Commission, 15. listopadu 2004, dostupné z: http://ec.europa.eu/ewsi/UDRW/images/items/docl_7511_515679235.pdf (staženo 10. 5. 2014).

³⁰⁰ Po výpočtu průměru z jednotlivých odpovědí respondentů by se v Řecku nacházelo 1 695 tisíc imigrantů, tedy téměř dvakrát tolik než je tomu ve skutečnosti. „I Ellines apenanti sti Metanastevsi.“

³⁰¹ Ke vztahu médií a krajní pravice srov. Ellinas, *The Media and the Far Right*.

³⁰² Doxiadis a Matsaganis, „National Populism and Xenophobia“, 10.

³⁰³ Kateřina Králová, „Současná krize a mobilizace společnosti: příklad Řecka“, přednáška, *Brněnské politologické symposium s názvem Jih Evropy: politické a ekonomické dopady krize*, FSS MU, 6. května 2013.

³⁰⁴ Pagoulatos, „Desperately Hanging on“, 2.

výrazně ztratily na popularitě na úkor rostoucího nacionalismu, potvrdily již zmíněné dvojí volby roku 2012, v nichž posílily levicové a pravicové strany s nacionálním, euroskeptickým nebo antiglobalizačním programem a oslabily proevropské strany. Proti členství v EU se ale zatím explicitně vyjádřily pouze dvě extremistické strany, a totiž ortodoxní KKE a rasistická XA.³⁰⁵ S touto diskusí úzce souvisela otázka, zda by se řecký stát měl přiklonit k zachování eura nebo se pokusit o návrat k národní měně drachmě. Vzhledem k tomu, že znovupřijetí drachmy představovalo z pohledu mnoha ekonomických odborníků takřka katastrofický scénář řešení řecké krize a že mnozí Řekové stále pamatují negativa jejich bývalé měny, která se vyznačovala vysokou mírou inflace a pomalým růstem, spekulace na toto téma postupně utichly, podobně jako úvahy o odchodu Řecka z Eurozóny.³⁰⁶ Důkazem trvajících dominance proevropských sil na řecké politické scéně byla konečně také sestava vládní koalice, která vzešla z červnových voleb roku 2012 a kterou tvořily proevropsky zaměřené strany ND, PASOK a DIMAR.³⁰⁷

Ve prospěch proevropského tábora dále mluví skutečnost, že Řekové, kteří dříve nesouhlasili s podpisem memoranda, nemusejí nutně zastávat stanoviska proti evropské integraci. Mnozí totiž memorandum odmítají proto, že jeho tvrdá opatření nejsou doplněna o odpovídající kompenzace, které by je učinily sociálně snesitelnějšími.³⁰⁸ Za druhé ho část veřejnosti interpretuje jako neoprávněný vnější zásah *Troiky* do fungování řeckého státu. V jednáních o podmínkách memoranda se nejvýrazněji angažovalo Německo, na němž jako na jednom z ekonomicky a politicky nejsilnějších členských států EU spočívala velká míra odpovědnosti za přežití eurozóny. Řecký nesouhlas s politikou memoranda se tak sekundárně projevil v kvalitě řecko-německých vztahů a značně ovlivnil vnímání Německa a jeho evropské politiky řeckou veřejností.³⁰⁹

Atmosféru v řecké společnosti v otázce vztahu k evropským institucím a Německu lze opět ilustrovat za pomoci průzkumu veřejného mínění. Výsledky dotazování řeckých obyvatel společností *Public Issue* v dubnu 2013 poukázaly na

³⁰⁵ Dinas a Rori, *The 2012 Greek Parliamentary Elections*, 277-278.

³⁰⁶ Pagoulatos, „Desperately Hanging on“, 3.

³⁰⁷ DIMAR opustil vládní koalici po ročním působení v červnu 2013 v reakci na uzavření veřejnoprávní televize ERT. „Greece coalition partner pulls out ministers in wake of ERT debacle“, Ekathimerini, 21. června 2013, dostupné z: http://www.ekathimerini.com/4dcgi/_w_articles_wsite1_1_21/06/2013_505319 (staženo 1. 5. 2014). Podobně Susannah Verney, „‘Broken and Can’t be Fixed’: The Impact of the Economic Crisis on the Greek Party System“, *The International Spectator: Italian Journal of International Affairs* 49, č. 1 (2014): 20.

³⁰⁸ Pagoulatos, „Desperately Hanging on“, 3-4.

³⁰⁹ Doxiadis a Matsaganis, „National Populism and Xenophobia“, 10-13.

prudký nárůst nedůvěry Řeků vůči politice ECB a MMF.³¹⁰ Postoj respondentů k EU a společné evropské měně byl v roce 2013 velmi kolísavý, přesto bylo zřejmé, že Řekové vnímali Euro pozitivněji než samotnou EU. Politickým symbolem zahraniční intervence v řešení řecké krize se pro Řeky stala především současná německá kancléřka Angela Merkelová a spolkový ministr financí její vlády Wolfgang Schäuble. Svůj nesouhlas s politikou Merkelové vyjádřilo ve zmíněném průzkumu 87 procent respondentů, v případě Schäubleho pak 83 procent respondentů. S evropskou politikou Německa ve vztahu k řecké krizi vyjádřilo nespokojenost dokonce 92 procent Řeků a 91 procent Řeků prohlásilo, že Řecko a Německo mají odlišné politické a ekonomické zájmy.³¹¹

Rozhořčení Řeků z postupu německých politických představitelů oživilo také historické křivdy spojené s německou okupací Řecka v letech 1941 až 1944.³¹² Řecko-německé vztahy jsou totiž dodnes zatíženy nevyřešenou otázkou reparačních nároků Řecka vůči Německu a požadavkem země na vrácení finanční částky, kterou byla donucena nacistickému Německu zapůjčit v době okupace, tzv. nucené půjčky.³¹³ Odhady výše částky, kterou by Řecko mělo požadovat jako kompenzaci za válečné ztráty, se velmi liší, ale faktem zůstává, že její získání by zadlužené ekonomice Řecka pomohlo.³¹⁴ Nejen proto se tohoto tématu chopila Samarasova vláda, která v říjnu 2013 nechala vypracovat osmdesátistránkovou zprávu obsahující výčet škod, ale nikoli celkovou dlužnou částku.³¹⁵ Znovuotevřením reparační otázky se vláda pochopitelně pokusila získat také lepší pozici pro vyjednávání s německou vládou.³¹⁶

³¹⁰ Mezi lety 2010 a 2013 vzrostl podíl respondentů odmítajících politiku ECB z 37 procent na 75 procent, v případě MMF se jednalo o nárůst z 38 procent na 81 procent. „Politiko varometro 119 – Idiko thema 2: I stasis ton Ellinon politon apenanti stin Evropi ke ti Germania“, Public Issue, 12. dubna 2013, dostupné z: http://www.publicissue.gr/2247/var-apr-2013-special_issue2/ (staženo 18. 4. 2014).

³¹¹ Ibid.

³¹² Problematice relativizace holocaustu a dalších zločinů nacistického Německa v kontextu současné dluhové krize se ve svém článku detailně věnovala řecká historička Anna Maria Droumpouki. Upozornila zde například na takové paradoxy, jakými je zcela běžné vyobrazování německých politiků v novinových karikaturách v uniformách nacistů nebo přesvědčení mnohých Řeků, že ekonomickou krizi Řecka způsobili Židé. Anna Maria Droumpouki, „Trivialization of World War Two and Shoah in Greece: Uses, Misuses and Analogies in Light of the Current Debt Crisis“, *Journal of Contemporary European Studies* 21, č. 2 (2013), 191.

³¹³ Králová, *Nesplacená minulost*, 44-51, 78-80.

³¹⁴ Suzanne Daley, „As Germans Push Austerity, Greeks Press Nazi-Era Claims“, *The New York Times*, 5. října 2013, dostupné z: http://www.nytimes.com/2013/10/06/world/europe/as-germans-push-austerity-greeks-press-back.html?pagewanted=all&_r=1& (staženo 30. 4. 2014).

³¹⁵ „I ekthesi tou Konstantinou Doxiadi gia tis polemikes apozimiosis“, *To Vima*, 25. října 2013, dostupné z: <http://www.tovima.gr/society/article/?aid=536525> (staženo 30. 4. 2014).

³¹⁶ Daley, „As Germans Push Austerity, Greeks Press Nazi-Era Claims“.

Na rozdíl od problematiky ilegální imigrace, kterou uměla politicky lépe zužitkovat řecká krajní pravice, přispělo téma memoranda se všemi jeho důsledky k výraznému politickému vzestupu SYRIZA.³¹⁷ Tato strana dokázala oslovit velké množství bývalých stoupců PASOK, které zklamala jeho politika. Právě ty Pagoulatos zařazuje do již zmíněné kategorie voličů, kteří nesouhlasí s memorandem, ale zároveň odmítají odchod Řecka z eurozóny nebo z EU.³¹⁸

³¹⁷ Dinas a Rori, „The 2012 Greek Parliamentary Elections“, 278-279.

³¹⁸ Pagoulatos, „Desperately Hanging on“, 3-4.

4. Současný politický extremismus a radikalismus a jeho vliv na politiku vybraných řeckých politických stran

Pro účely závěrečné analýzy ideologických východisek a praktické politiky šesti vybraných řeckých politických stran jsem zvolila mainstreamová, radikální a extremistická uskupení pravicové a levicové orientace, která v Řecku aktivně působila v letech 2000 až 2012. Nejprve se budu věnovat ND a PASOK, následně LAOS a SYRIZA a nakonec XA a KKE. Jistou výjimku v kontinuálním působení těchto stran v daném období společném v podstatě pro všech šest subjektů představuje Zlatý úsvit, který v roce 2005 přerušil svou politickou činnost, nicméně o dva roky později ji opět obnovil.³¹⁹ V analýze se zaměřím především na postoje těchto politických stran k modernizaci a reformování řeckého státu, imigrační problematice, způsobům řešení ekonomické krize a prohlubování evropské integrace. V ideové rovině se budu zabývat jejich názory týkajícími se zachování suverenity země a řecké národní identity.

4.1 Mainstreamové strany ND a PASOK

ND a PASOK, které byly založeny přibližně ve stejné době, se díky svým volebním výsledkům pravidelně střídaly u moci prakticky po celé období *metapolitefsi* a staly se proto symbolem bipartijního systému Řecka. Podle názoru velké části řecké veřejnosti z tohoto důvodu nesou hlavní podíl viny na současném neutěšeném stavu místní ekonomiky a společnosti.³²⁰ V důsledku dvojích voleb roku 2012 došlo ve stranickém systému Řecka k zásadním změnám. Zatímco květnové volby poukazovaly na rozpad řeckého bipartismu v jeho tradiční podobě tím, že v nich hlasy voličů byly přerozděleny neobvykle rovnoměrně mezi větší množství politických stran, červnové volby

³¹⁹ V letech 2005 až 2007 XA přerušil svoji činnost a řada jeho členů se začala angažovat ve Vlastenecké alianci (*Patriotiki symmachia*, PATRIS), jejímž cílem mělo být sjednocení roztržité krajní pravice. Georgiadou, „Populismus und Extremismus“, 96. V roce 2007 se vedení XA na VI. sjezdu strany rozhodlo obnovit svou činnost a vyslat své kandidáty do parlamentních (2009) a lokálních voleb (2010) a do voleb do Evropského parlamentu (2009). Ellinas, „The Rise of Golden Dawn“, 6-7.

³²⁰ Tsivos, „Řecko: z ekonomické krize do politické nevolnosti.“

implikovaly vznik nového bipartijního systému, v němž ND namísto PASOK nově sekundovala SYRIZA.³²¹ Nicméně o charakteru stranického systému by bylo možné s konečnou platností rozhodnout teprve na základě výsledku většího počtu voleb. V období 2000 až 2012 se ve vedení řecké vlády vystřídalo celkem šest ministerských předsedů. Konstantinos Simitis (1996-2004) a Georgios Papandreou (2009-2011) sestavili vládní kabinet PASOK, Kostas Karamanlis (2004-2009) se postavil do čela kabinetu konzervativců a Antonis Samaras od roku 2012 řídí koalici, jíž dominuje ND. Nestraníci Lukas Papadimos (2011-2012) a Panagiotis Pikrammenos (2012) řídili zemi pouze krátce s cílem dovést ji k předčasným volbám.³²² V případě obou hlavních řeckých politických stran stojí bezpochyby za pozornost, že ačkoli jejich politika a ideologie původně vycházely z velmi odlišných teoretických základů, v období po roce 2000 dosáhly v politické praxi značného sblížení.

Ve snaze vymezit se vůči předjuntovské pravici se ND od svého vzniku v roce 1974 prezentovala jako liberálně centristická strana a razantně se bránila jakýmkoli dalším ideologickým označením, stejně jako případnému spojování svých aktivit s krajněpravicovými uskupeními. Teprve v osmdesátých letech 20. století integrovala ND v reakci na prudký politický vzestup PASOK do svých struktur nacionalistické a dokonce antidemokratické politické síly s cílem získat podporu dalších segmentů řecké společnosti. V této době se v jejich řadách objevili stoupenci velkého množství různých pravicových ideologických proudů, včetně zastánců návratu Řecka k monarchickému zřízení nebo nastolení vlády pevné ruky. V tomto případě byl mnohdy jediným jednotícím prvkem jejich vstřícný postoj k řeckému pravoslaví.³²³ Zásadní ideologickou proměnou prošla ND v devadesátých letech 20. století, kdy se transformovala v univerzální stranu moderního typu (*catch-all party*) kombinující liberální přístup s některými principy sociální politiky. Pod vedením svého dlouholetého předsedy Kostase Karamanlise ml. (1997-2009) ND zvolila středovou orientaci

³²¹ Po květnových volbách 2012 se do parlamentu dostalo sedm politických stran, přičemž PASOK a ND dohromady získaly pouhých 33 procent hlasů. Téměř 20 procent voličů volilo stranu, která nedokázala překročit tříprocentní hranici pro vstup do parlamentu. Dinas a Rori, „The 2012 Greek Parliamentary Elections“, 270-271, 278. Podle Verneyové zatím nelze považovat nový stranický systém Řecka, v němž dominují ND a SYRIZA, za bipartijní. Součet jejich volebních zisků z června 2012 činí pouhých 56,5 procenta a zdaleka tak nedosahuje podílu, který byl charakteristický pro tradiční řecký bipartismus. Verney a Bosco, „Living Parallel Lives“, 418-419.

³²² Verney a Bosco, „Living Parallel Lives“, 408-412.

³²³ Pieridis, „Changing Social Cleavages“, 10-11.

a důrazně se vymezila vůči krajní pravici, čímž fakticky umožnila její následný politický vzestup.³²⁴

V čele s Karamanlisem se po roce 2004 ND vrátila po jedenácti letech v opozici k moci a v předčasných parlamentních volbách 2007 zopakovala svoje vítězství. V obou těchto případech stejně jako v následujících parlamentních volbách 2009 se Karamanlis střetl s Georgiosem Papandreem stojícím v čele PASOK. Více než političtí konkurenti ohrožovaly stabilní pozici ND její vlastní korupční aféry, v nichž v roli podezřelých figurovaly přední osobnosti strany.³²⁵ Do předvolební kampaně v srpnu 2007 tragicky zasáhly ničivé požáry, jimž na Peloponésu padlo za oběť přibližně sedm desítek osob. Mediální pozornost se pochopitelně soustředila na postup záchranných operací. Této situace mohla ve svůj prospěch nejlépe využít vládní strana. Na prvotní obvinění z nečinnosti reagovala Karamanlisova vláda veřejnými prohlášeními, která naznačovala cizí zavinění požarů, čímž nepřímo napadala strukturu PASOK, a která u části veřejnosti dokonce vyvolala dojem, že šlo o teroristický útok. Svým rozhodnutím věnovat každé z obětí požáru okamžitou pomoc ve výši tří tisíc euro pak vláda vzbudila podezření, že se snaží koupit si hlasy voličů.³²⁶

Na novou Karamanlisovu vládu ND vrhly negativní obraz také prosincové násilnosti roku 2008, které vyvolalo úmrtí patnáctiletého studenta Alexise Grigoropoulose, smrtelně zraněného při rutinním policejním zásahu v athénské čtvrti Exarchia, kde se sdružují anarchistické skupiny. Nepokoje, které pokračovaly i na počátku roku 2009, označil irský sociolog řeckého původu John Karamichas za „nejintenzivnější společenskou krizi“ od pádu junty.³²⁷ Řecký marxistický intelektuál a politik Savas Matsas považoval prosincové události v prvé řadě za boj za svobodu

³²⁴ Lyrantzis, „The Changing Party System“, 254. Podobně Elias Dinas, „The Greek General Election of 2007: You Cannot Lose If Your Opponent Cannot Win“, *West European Politics* 31, č. 3 (2008): 605-606.

³²⁵ V důsledku korupčních afér opustili Karamanlisovu vládu během období kratšího než jeden rok tři ministři. Konkrétně šlo o ministra námořnictva a ostrovních záležitostí Giorgose Voulgarakise a státního ministra a mluvčího vlády Theodora Roussopoulose, kteří rezignovali kvůli pochybné dohodě o pozemkové výměně mezi řeckým státem a klášteřem Vatopedi. Ministr práce Vassilis Magginas se své funkce vzdal poté, co tisk zveřejnil, že ve svém domě zaměstnával indické dělníky bez pracovního pojištění. Pro stavbu budovy navíc neměl plnohodnotné stavební povolení. Vyšetřování bylo vedeno také v případě dalších dvou politiků ND. Vzhledem k tomu, že i bez těchto okolností mohla strana v parlamentu počítat pouze s těsnou většinou, nebyl Karamanlis ochoten provinilce ze strany vyloučit, čímž image vlády ještě zhoršil. Kostas Gemenis, „Winning Votes and Weathering Storms: The 2009 European and Parliamentary Elections in Greece“, *Representation* 46, č. 3 (2010): 353.

³²⁶ Dinas, „The Greek General Election of 2007“, 602-604.

³²⁷ John Karamichas, „The December 2008 Riots in Greece“, *Social Movement Studies: Journal of Social, Cultural and Political Protest* 8, č. 3 (2009): 289. Podobně Pantazopoulos, *O aristeros ethnikolaikismos*, 34.

slova, a nikoli za „nihilistickou manifestaci slepého násilí marginalizovaných živlů proti policejní brutalitě bez existence politického programu“, jak o nich referovala mnohá řecká média.³²⁸ Řecký politolog Georgios Gemenis míní, že řecká vláda se zásahem proti demonstrantům dlouho váhala, neboť se obávala další ztráty veřejné podpory.³²⁹ Pouliční bouře se zcela vymkly policejní kontrole, rozšířily se za hranice Athén a způsobily obrovské škody na veřejném i soukromém majetku. Většina politických stran projevy násilí otevřeně odsoudila. Výjimkou byl lídr SYRIZA Alexis Tsipras, jehož popularita tím krátkodobě, ale výrazně utrpěla.³³⁰

Karamanlis se bezúspěšně pokusil o zlepšení situace obměnou části svého kabinetu. Do vlády se tak po více než dvou desetiletích jako nový ministr kultury vrátil Antonis Samaras. Ten ND opustil kvůli svému sporu s premiérem Konstantinem Mitsotakisem (1990-1993) ohledně řešení tehdy velmi vyhrocené makedonské otázky na počátku devadesátých let v době, kdy zastával post ministra zahraničních věcí. Svým odchodem fakticky způsobil pád vlády a zamezil dosažení kompromisní dohody s makedonskou stranou.³³¹ Samarasovi, který následně s dalšími bývalými konzervativními poslanci založil nacionalistický POLAN, část členů ND jeho krok nikdy nezapomněla. Pro řeckou politiku, jejíž podobu vždy utvářeli politikové pocházející z několika málo rodin, je naprosto příznačné, že poté, co v listopadu 2009 Karamanlis oznámil svou rezignaci na post předsedy strany, se o nástupnictví utkali Antonis Samaras a dcera Konstantina Mitsotakise, přední řecká politička Dora Bakogianni. Samaras, který zvítězil už v prvním kole stranických voleb, dostal záhy příležitost zbavit se definitivně své soupeřky tím, že ji vyloučil ze strany. Stalo se tak poté, co v květnu 2010 Bakogianni v parlamentu hlasovala proti stanovisku vlastní strany pro přijetí prvního memoranda o finanční pomoci.³³²

Příčinou Karamanlisovy rezignace byla porážka ND v předčasných říjnových parlamentních volbách 2009, v nichž ji PASOK předstihlo o více než deset procent hlasů.³³³ Dodnes není zcela jasné, proč se Karamanlis rozhodl vypsat volby v době, kdy

³²⁸ Savas Michael-Matsas, „The Greek Revolt, the World Crisis and Freedom of Expression“, *Critique* 38, č. 1 (2010): 51.

³²⁹ Gemenis, „Winning Votes and Weathering Storms“, 354.

³³⁰ Ibid.

³³¹ Thomas C. Davis, „The Iberian Peninsula and Greece: Retreat from the Radical Right?“, In *The New Politics of the Right: Neopopulist Parties and Movements in Established Democracies*, eds. Hans Georg Betz, Stefan Immerfall (New York: St. Martin's Press, 1998), 168-169. Podobně Hradečný, *Dějiny Řecka*, 572.

³³² Georgios Th. Mavrogordatos a Nikos Marantzidis, „Greece“, *European Journal of Political Research* 49, č. 7-8 (2010): 995-996, 999.

³³³ Výsledky řeckých voleb, *Ministerstvo vnitra Řecké republiky*, dostupné z: <http://ekloges.ypes.gr/>.

společenská, politická, ani ekonomická situace nenahrávaly vítězství konzervativců.³³⁴ Navíc tak učinil krátce po vítězství PASOK v evropských volbách.³³⁵ Vedle prosincových násilností roku 2008 Karamanlisově vládě uškodila nová série korupčních afér, z nichž nejdůležitější odhalila uplácení politiků obou hlavních politických stran a nejvyšších řeckých státních úředníků německou firmou Siemens AG.³³⁶ Proti záměru svého předsedy vyhlásit předčasné volby se navíc postavili také někteří konzervativní poslanci, čímž odhalili existenci rozepří uvnitř ND a stranu tím dále oslabil. Jednou z Karamanlisových motivací mohla být volba nového řeckého prezidenta, k níž mělo podle všech předpokladů dojít na jaře 2010. ND totiž nedisponovala třipětinovou většinou v parlamentu nutnou k prosazení svého kandidáta a PASOK jí v této záležitosti předem odmítlo jakoukoli podporu.³³⁷

Následně po volební porážce konzervativců v roce 2009 se předsednické funkce ujal současný lídr ND Antonis Samaras. Pod jeho vedením se politika strany radikalizovala a její rétorika začala být ještě populističtější. Navzdory skutečnosti, že ND ve volební kampani roku 2009 sama prosazovala zavedení úsporných opatření, stala se pod vedením Samarase hlavním kritikem úsporné politiky Papandreovy vlády.³³⁸ Podle Dinase a Rori se přístup ND k problematice memoranda a řešení ekonomické krize v zásadě nelišil od přístupu KKE a krajní pravice. Samaras podle nich vystavěl novou strategii konzervativců na požadavku nalezení „udržitelnějšího a méně bolestivého řešení“, když navrhoval nahradit radikální vládní rozpočtové škrty „prorůstovou politikou“.³³⁹

Vláda PASOK setrvala u moci pouze do podzimu 2011, kdy byl premiér Georgios Papandreou ml. nucen v důsledku silného mezinárodního i domácího politického tlaku odstoupit ze své funkce. Politickou krizi dočasně vyřešilo jmenování koaličního kabinetu Lukase Papadimose s vysokým kreditem u řeckých občanů i u představitelů EU, neboť v minulosti působil jako guvernér Řecké národní banky a viceprezident ECB. Jeho vláda pak zemi dovedla k předčasným květnovým volbám

³³⁴ Mavrogordatos a Marantzidis, „Greece“, 995-996, 999.

³³⁵ V evropských volbách 2009 zvítězilo PASOK s výrazně proevropským programem a heslem „Volíme pro Evropu – Rozhodujeme o Řecku“. „Psifizoume gia tin Evropi – apofasizoume gia tin Ellada,“ Giorgos A. Papandreou, 17. května 2009, dostupné z: <http://papandreou.gr/ψηφίζουμε-για-την-ευρώπη-αποφασίζουμε/> (staženo 1. 5. 2014).

³³⁶ Mavrogordatos a Marantzidis, „Greece“, 995-996, 999.

³³⁷ Dinas, „The Greek General Election of 2009“, 389-391, 394.

³³⁸ Verney, „The Eurozone’s First Post-bailout Election“, 200-201

³³⁹ Dinas a Rori, „The 2012 Greek Parliamentary Elections“, 272-273, 275.

roku 2012.³⁴⁰ Účasti ve vládě, která byla nabídnuta všem pěti parlamentním stranám, se hned na počátku zřekly SYRIZA a KKE. Své zástupce do vlády nakonec vyslaly PASOK, ND a LAOS, přičemž po začlenění zástupců LAOS do Papadimovy vlády se poprvé od pádu junty mohla na správě země podílet řecká krajní pravice. Drtivou většinu postů ve vládě s celkovým počtem 48 členů obsadilo PASOK, zatímco ND se ze strategických důvodů rozhodla přijmout pouze šest míst. LAOS získala čtyři posty, z toho jen jeden na úrovni ministra. Na ministerstvo infrastruktury, dopravy a sítí byl dosazen Makis Voridis, který je v Řecku známý svými nacionalistickými a antisemitskými postoji.³⁴¹

Vzhledem k tomu, že hlavním cílem Papadimovy vlády bylo dokončit jednání o pokračování záchranného programu, byla ND nucena zásadně revidovat svá dosavadní stanoviska týkající se memoranda a politiky předchozí vlády. Samaras byl nyní ochoten podpořit jak přijetí nové půjčky, tak pokračování v úsporných a reformních opatřeních, jejichž plnění od Řecka vyžadovala Troika.³⁴² Právě tato změna v politice ND vyvolala nevoli u LAOS, která již v prosinci 2011 v souvislosti se svou účastí v Papadimově vládě zaznamenala výrazný propad ve volebních preferencích. Její předseda Karatzaferis začal vyhrožovat svým koaličním partnerům vystoupením LAOS z vlády a již v lednu 2012 odmítli poslanci této strany podpořit jeden ze zákonů, jehož schválením bylo podmíněno přijetí zahraniční finanční pomoci. LAOS z vlády definitivně odešla v únoru téhož roku v návaznosti na parlamentní hlasování o pokračování záchranného programu.³⁴³ Tomuto rozhodnutí předsedy strany Karatzaferise se vzepřel právě Voridis, který napomohl prosadit memorandum v parlamentu tím, že se zdržel hlasování.³⁴⁴ Z tohoto důvodu Voridis setrval v Papadimově vládě i po svém vyloučení z LAOS a krátce poté se stal členem ND.³⁴⁵

Navzdory zahraničnímu tlaku na Řecko požadujícímu setrvání Papadimovy vlády u moci se v květnu 2012 uskutečnily nové parlamentní volby. ND trvala na jejich

³⁴⁰ „G. Papandreou – Ant. Samaras: Kataligoun se L. Papadimo“, To Vima, 6. listopadu 2011, dostupné z: <http://www.tovima.gr/politics/article/?aid=428859&wordsinarticle=> (staženo 3. 5. 2014).

³⁴¹ Verney a Bosco, „Living Parallel Lives“, 408-410.

³⁴² „G. Papandreou – Ant. Samaras: Kataligoun se L. Papadimo.“ Podobně Dinas a Rori, „The 2012 Greek Parliamentary Elections“, 276.

³⁴³ „Greece on shaky ground as coalition party rejects trika loan deal“, The Guardian, 10. února 2012, dostupné z: <http://www.theguardian.com/business/2012/feb/10/debt-crisis-greece> (staženo 5. 5. 2014).

³⁴⁴ „Ne’ sto Mnimonio apo 199 bouleftes ke ‘Ochi’ apo 74“, To Vima, 12. února 2012, dostupné z: <http://www.tovima.gr/politics/article/?aid=443281> (staženo 5. 5. 2014).

³⁴⁵ „Choris anaschimatismo i kyvernisi – Parameni o Voridis“, To Vima, 14. února 2012, dostupné z: <http://www.tovima.gr/politics/article/?aid=443589> (staženo 5. 5. 2014). „Ipan“, To Vima, 21. února 2012, dostupné z: <http://www.tanea.gr/opinions/all-opinions/article/4696459/?iid=2> (staženo 5. 5. 2014).

brzkém konání, neboť byla přesvědčena o svém vítězství.³⁴⁶ Tento předpoklad se jí záhy potvrdil, přičemž dokázala zvítězit jak v květnových, tak i v červnových volbách 2012. V druhém případě dokonce zvýšila podíl získaných hlasů o více než deset procent.³⁴⁷ Výsledky voleb byly ovlivněny řeckým volebním zákonem, který byl v roce 2007 upraven do současné podoby s cílem ještě výrazněji omezit množství hlasů pro marginální politické strany. Na jeho základě je 250 z 300 míst v řeckém parlamentu přerozdělováno poměrně a zbylých 50 mandátů je přiděleno jako bonus vítězné straně. V okamžiku vysoké fragmentace stranického systému vzniklé v květnových volbách vytvořil tento volební systém značné disproporce. Téměř 20 procent voličů totiž hlasovalo pro strany, které vůbec nepřekročily uzavírací klauzuli.³⁴⁸ Z tohoto důvodu se řečtí voliči v červnu 2012 hlasovali strategičtěji. Vzhledem k tomu, že volby byly chápány jako referendum o setrvání země v eurozóně a voliči od nich očekávali sestavení stabilní vlády, většina se rozhodla dát hlas buď vítězné proevropské ND, nebo druhé euroskeptické SYRIZA. Zatímco počet hlasů pro mimoparlamentní strany se snížil na šest procent, voličská nestálost se prudce zvýšila. V květnových a červnových volbách roku 2012 volil jinou politickou stranu každý druhý řecký volič.³⁴⁹

Politickému návratu ND k moci v roce 2004 (a opětovně v roce 2012) do značné míry napomohla politika jejího hlavního protivníka. Za dobu své existence PASOK mnohokrát změnilo svůj ideologický profil, v důsledku čehož se z původně radikálně socialistického hnutí vyvinulo ve středolevou stranu kladoucí velký důraz na nacionalismus. V letech 1974 až 1996, kdy na pozici jeho předsedy působil Andreas Papandreou, byla politika PASOK charakteristická populistickou rétorikou a značně nacionalistickými postoji nejen v zahraniční politice země.³⁵⁰ PASOK se nejprve velmi ostře vymezovalo vůči politické pravici na řecké politické scéně zastoupené především ND, od osmdesátých let 20. století se podle Pieridise prezentovalo jako demokratická a progresivní politická síla stojící mezi „autoritativní pravici na jedné straně a utopickou nedemokratickou levici na druhé straně“.³⁵¹ Po smrti Papandrea zaujal jeho místo v čele strany a řecké vlády Kostas Simitis, pod jehož vlivem se politika PASOK především zmírněním rétoriky přeorientovala na odlišné spektrum potenciálních voličů, čímž

³⁴⁶ Verney a Bosco, „Living Parallel Lives“, 411-412.

³⁴⁷ Výsledky řeckých voleb, *Ministerstvo vnitra Řecké republiky*, dostupné z: <http://ekloges.ypes.gr/>.

³⁴⁸ Dinas a Rori, „The 2012 Greek Parliamentary Elections“, 279-280.

³⁴⁹ Verney a Bosco, „Living Parallel Lives“, 416-417. Podobně Verney, „‘Broken and Can’t be Fixed’“, 18-19.

³⁵⁰ Pappas, „The Transformation of the Greek Party System“, 98. Více Takis S. Pappas, *To charismatic komma. PASOK, Papandreou, Exousia* (Athina: Pataki, 2009).

³⁵¹ Pieridis, „Changing Social Cleavages“, 12.

dosud prioritní třídní hledisko ztratilo na důležitosti. PASOK, které se stalo hlavním stoupencem evropské integrace Řecka, tím opustilo striktní protipravicovou orientaci a celkově se modernizovalo.³⁵² Simitis svým reformním úsilím (a bohužel také manipulací s řeckými ekonomickými výsledky) sice zajistil v zemi dočasnou ekonomickou a politickou stabilitu, přijatá opatření nicméně tvrdě dopadla na nižší sociální vrstvy, a vyvolala tak značnou nevoli. Na jedné straně PASOK ztratilo část svého tradičního voličstva, na druhé straně získalo nové voliče středopravé politické orientace. Podle Lyrantzise se ND pod tímto tlakem stala vlastně oponentkou modernizační politiky a reformního kurzu nastoleného PASOK.³⁵³

Premiér Simitis byl při prosazování projektu modernizace řeckého státu v podstatě osamocený. Když se krátce před parlamentními volbami roku 2004 rozhodl rezignovat na svou funkci předsedy PASOK, ve straně chyběly osobnosti, které by na jeho práci dokázaly navázat.³⁵⁴ Do voleb, z nichž jako jasný vítěz vzešla ND, vedl socialisty jako nový lídr Georgios Papandreou ml. Po volební porážce a dlouhém hledání politické strategie přesunul Papandreou důraz z modernizace na postmoderní myšlenky participativní demokracie, občanské společnosti a multikulturalismu, čímž zároveň reagoval na aktuální společenská témata, například na rostoucí problémy spojené s ilegální imigrací.³⁵⁵ S tzv. programem zeleného rozvoje, který spojoval progresivní ekonomické reformy s politikou ochrany životního prostředí, a s příslibem otevřenější a zodpovědné politiky se Papandreou stal po vyhraných volbách roku 2009 novým řeckým premiérem.³⁵⁶

Papandreovy politické představy se odrazily v obsazení nového kabinetu, který měl výrazně méně členů než předchozí vlády a který se odlišoval rovněž na řecké poměry nízkým věkovým průměrem a vysokým zastoupením žen.³⁵⁷ Zatímco na některých ministerstvech docházelo ke slučování agendy, tři ministerstva byla vytvořena nově s cílem zdůraznit prioritu některých otázek. V první řadě se od ministerstva hospodářství oddělilo ministerstvo financí, jehož úkolem bylo zaměřit se na

³⁵² Michalis Spourdalakis a Chrisanthos Tassis, „Party Change in Greece and the Vanguard Role of PASOK,“ *South European Society and Politics* 11, č. 3-4 (2006): 510-511. Podobně Pappas, „The Transformation of the Greek Party System“, 98.

³⁵³ Lyrantzis, „The Changing Party System“, 254.

³⁵⁴ Dinas, „The Greek General Election of 2007“, 601.

³⁵⁵ Lyrantzis, „The Changing Party System“, 254-257. Podle Dinas souvisela porážka PASOK s tím, že si ho veřejnost spojovala s velkým množstvím korupčních případů. Dinas, „The Greek General Election of 2009“, 397.

³⁵⁶ Zelená je zároveň stranickou barvou PASOK. Gemenis, „Winning Votes and Weathering Storms“, 357.

³⁵⁷ Dinas, „The Greek General Election of 2009“, 393-395.

problematiku globální recese a na fiskální politiku státu. V reakci na prosincové násilnosti roku 2008 začalo fungovat ministerstvo veřejného pořádku a ochrany občanů. Do jeho čela se postavil Michalis Chryssochoidis, jemuž bývá připisován podíl na úspěšné likvidaci krajnělevicové teroristické Revoluční organizace 17. listopadu (*Epanastatiki organosi 17 Noemvri*), která v Řecku působila v letech 1975 až 2002. Jako třetí bylo založeno ministerstvo životního prostředí, pro něž se Papandreou pokusil získat člena mimoparlamentní strany Ekologů a zelených (*Ikologi ke prasini*; OP), ten nicméně účast ve vládě odmítl.³⁵⁸ Papandreova vláda dále podnikla některé kroky vedoucí k depolitizaci vedoucích funkcí ve státní správě. Imigrační krizi se pokusila řešit přijetím nového zákona, který přistěhovalcům zaručoval volební právo v místních volbách a nabízel občanství dětem imigrantů narozených v Řecku. Přes tuhý odpor ze strany ND a LAOS dokázala vláda zákon ve spolupráci se SYRIZA prosadit.³⁵⁹

Tehdejší lídři PASOK a ND, Papandreou a Samaras, se znají již od dob společných studií. Tato skutečnost ovšem nijak neovlivnila jejich vzájemný politický vztah. Oba pokračovali v silně konfrontačním stylu bez snahy najít společně cestu z ekonomické krize.³⁶⁰ Ta přitom těžce poznamenala společenské postavení obou stran. Především PASOK ztratilo značnou část veřejné podpory zejména proto, že bylo po většinu kritické doby u moci, a stalo se tak reprezentantem nepopulární proevroské politiky prosazující memorandum. Právě PASOK spolu s poslanci LAOS a poslankyní ND Dorou Bakogianni dokázalo v řeckém parlamentu v květnu 2010 prosadit první dohodu o zahraniční finanční pomoci Řecku.³⁶¹ Následné lokální volby roku 2010 pojala opozice proti memorandu jako referendum o vládě. Papandreou tuto výzvu přijal a slíbil, že v případě volebního neúspěchu PASOK rezignuje na svůj post. PASOK ale volby vyhrálo a vláda pod Papandreovým vedením setrvala u moci až do podzimu následujícího roku.³⁶²

Vzhledem k negativnímu vývoji ekonomické situace Řecka byla Papandreova vláda nucena připravit druhou dohodu o finanční pomoci. Avšak oprávněně se obávala, že PASOK v řeckém parlamentu nedokáže pokračování memoranda prosadit samostatně, učinila proto ND nabídku na vytvoření společné koaliční vlády. Pro její odmítavý postoj přistoupil Papandreou k opakované obměně vládního kabinetu s cílem utišit rostoucí vnitrostraničskou opozici. Post ministra financí a místopředsedy vlády tak

³⁵⁸ Ibid., 393-395.

³⁵⁹ Gemenis, „Winning Votes and Weathering Storms“, 360.

³⁶⁰ Mavrogordatos a Marantzidis, „Greece“, 999-1000.

³⁶¹ Dinas a Rori, „The 2012 Greek Parliamentary Elections“, 272-273.

³⁶² Verney, „The Eurozone’s First Post-bailout Election“, 196.

obsadil jeden z hlavních oponentů Papandrea Evangelos Venizelos.³⁶³ Pokračování memoranda na konci června 2011 nakonec těsnou většinou odhlasovali již pouze poslanci PASOK spolu s jedním poslancem za ND, který byl podobně jako před ním Dora Bakogianni vzápětí vyloučen z ND pro porušení oficiální stranické linie.³⁶⁴

K podpisu druhé dohody o finanční pomoci došlo na konci října 2011 po dlouhých jednáních se zástupci EU, v první řadě s německou kancléřkou Angelou Merkelovou a francouzským prezidentem Nicolasem Sarkozym, a se zahraničními věřiteli Řecka. Krátce poté Papandreou překvapil své evropské partnery rozhodnutím potvrdit legitimitu nových kroků vlády jejich schválením řeckými občany v referendu. Takové řešení ale bylo podle Verneyové pro zmíněné představitele EU s ohledem na předešlou zkušenost s lidovým hlasováním v rámci ratifikačního procesu evropských smluv jednotlivými členskými státy EU v minulých dvou desetiletích nepřijatelné.³⁶⁵ Svým vyjádřením Papandreou zároveň podnítl spekulace v médiích o vystoupení Řecka z eurozóny, čímž pouze napomohl její další vnitřní destabilizaci. Rostoucí domácí a zahraniční tlak Papandreou tentokrát politicky neustál a v listopadu 2011 se rozhodl rezignovat na post předsedy vlády.³⁶⁶ Do voleb roku 2012 vedl PASOK už nový předseda strany Venizelos s programem boje s krizí prostřednictvím „sociální ochrany obyvatel“ založené na principu vzájemné solidarity, který sliboval ve spolupráci s EU snížit nezaměstnanost mladých lidí a zlepšit situaci ve zdravotnictví.³⁶⁷ Prudký propad PASOK v obou volbách roku 2012 pro stranu znamenal konec dominance v politice levého středu.

Během hlasování parlamentu o pokračování memoranda v únoru 2012 navíc vyvrcholil problém politického přeběhlictví, který dlouhodobě trápil ND a PASOK. Již za Papandreovy vlády, kritizované ze všech stran za její postup při řešení ekonomické krize, se postoj k memorandu stal naprosto určujícím parametrem politiky všech politických stran, které tak zohledňovaly existující konflikt v řecké společnosti v této konkrétní otázce.³⁶⁸ Rozklad řecké politické scény se začal projevovat nejprve přesunem jednotlivých poslanců k jiným politickým stranám, poté vznikem nových politických stran, jejichž následná účast ve volbách přispěla k dalšímu tříštění politických sil

³⁶³ Verney a Bosco, „Living Parallel Lives“, 403.

³⁶⁴ Dinas a Rori, „The 2012 Greek Parliamentary Elections“, 275.

³⁶⁵ Verney a Bosco, „Living Parallel Lives“, 404.

³⁶⁶ Dinas a Rori, „The 2012 Greek Parliamentary Elections“, 274.

³⁶⁷ „I dilosis tou Proedrou tou PASOK, k. Ev. Venizelou, gia tis programmatikes desmevsis gia tin kinoniki prostasia kata ti diarkia tis krisis.“ PASOK, 2012, dostupné z: http://www.tovima.gr/files/1/2012/17/diloseis_venizelou.pdf (staženo 6. 5. 2014)

³⁶⁸ Dinas a Rori, „The 2012 Greek Parliamentary Elections“, 272-273.

v rámci řeckého bipartismu. Podle Verneyové souviselo vnitrostranické napětí uvnitř PASOK a ND s odporem socialistických poslanců podpořit neoliberální reformní kroky *Troiky* a neochotou některých konzervativců hlasovat pro tak tvrdá opatření v době národní krize.³⁶⁹

Ke vzniku nových politických subjektů vedlo již hlasování o prvním memorandu v květnu 2010, po němž vyloučená poslankyně ND, Dora Bakogianni, založila novou konzervativně-liberální stranu s názvem Demokratický svaz (*Dimokratiki symmachia*; DISY). Dva z poslanců, které tehdy vyloučilo PASOK, stáli u zrodu levicové populistické strany Panhelénský válečný vůz občanů (*Panellinio arma politon*; PARP) orientované proti memorandu. Ve stejné době se od SYRIZA odštěpila DIMAR jako umírněná, proevropská opozice vůči memorandu, která tak protestovala vůči radikalizaci a stupňujícímu se euroskepticismu uvnitř SYRIZA.³⁷⁰ Na zmíněném parlamentním zasedání konaném 12. února 2012 bylo ze svých stran vyloučeno 45 poslanců s cílem zbavit se vnitrostranické opozice.³⁷¹ Bývalí poslanci ND následně vytvořili populistickou a nacionalistickou formaci odmítající memorandum s názvem Nezávislí Řekové. Vyloučení poslanci PASOK ve většině přešli ke stranám SYRIZA nebo DIMAR, až později vznikla nová a v podstatě bezvýznamná levicová strana Společenská dohoda (*Kinoniki symfonia*, KISY).³⁷²

4.2 Radikální strany LAOS a SYRIZA

Po pádu vojenské junty v roce 1974 byla řecká krajní pravice dlouho roztržštěná na velké množství subjektů s minimálním politickým vlivem, které ve volbách v součtu obvykle nedosahovaly více než dvou procent hlasů.³⁷³ Z tohoto důvodu působilo mnoho jejich stoupenců v řadách ND, ale i PASOK. Strana LAOS, kterou roku 2000 založil

³⁶⁹ Verney, „The Eurozone’s First Post-bailout Election“, 201.

³⁷⁰ Verney, „The Eurozone’s First Post-bailout Election“, 201. Podobně Dinas a Rori, „The 2012 Greek Parliamentary Elections“, 275.

³⁷¹ Z PASOK bylo vyloučeno 22, z ND 21 a z LAOS 2 poslanci. Verney a Bosco, „Living Parallel Lives“, 411-412.

³⁷² Dinas a Rori, „The 2012 Greek Parliamentary Elections“, 276-277.

³⁷³ Antonis A. Ellinas, „LAOS and the Greek Extreme Right since 1974,“ in *Mapping the Extreme Right in Contemporary Europe. From Local to Transnational*, eds. Andrea Mammone, Emmanuel Godin a Brian Jenkins (London, New York: Routledge, 2012), 124.

bývalý dlouholetý poslanec ND Georgios Karatzaferis, který byl především zahraničními médii přezdíván „athénský Le Pen“, v tomto ohledu na řecké politické scéně představovala velkou změnu.³⁷⁴ Svůj první výrazný volební úspěch zaznamenala již roku 2002, když v místních volbách získala v důležitém volebním obvodu Athény – Pireus 13,6 procenta hlasů.³⁷⁵ Za průlomový okamžik ale bývají označovány až legislativní volby roku 2007, v nichž v sestavě nového parlamentu získala 3,8 procenta hlasů a s nimi deset mandátů. Poprvé po třiceti letech se tehdy do řeckého parlamentu opět dokázala dostat krajněpravicová strana.³⁷⁶ LAOS se dařilo také v následujících legislativních volbách v roce 2009, kdy s 5,6 procenta hlasů získala ještě o pět mandátů více. Tehdy LAOS nabídla Karamanlisově vládě opírající se pouze o těsnou většinu v parlamentu svoji podporu výměnou za větší politickou moc, ale byla odmítnuta.³⁷⁷ Ve dvojích volbách roku 2012 následoval razantní propad voličské podpory LAOS, v jehož důsledku strana nepřekonalala tříprocentní klauzuli pro vstup do parlamentu.³⁷⁸

Podle Georgiadou souvisel volební úspěch LAOS s novou strategií ND, která přestala usilovat o pohlcení subjektů na krajní pravici a naopak se začala vůči nim vymezovat a profilovat se více jako středoprávní strana.³⁷⁹ ND tak ztratila schopnost ve své politice efektivně reflektovat typicky nacionalistická témata. Dobrý výsledek LAOS v místních volbách roku 2002 byl přímým důsledkem jejího politického vystoupení v již zmíněném sporu o uvádění údajů o náboženské víře v občanských průkazech, který po roce 2000 vznikl mezi Simitisovou vládou PASOK a pravoslavnou církví pod vedením arcibiskupa Christodoula. LAOS, která byla založena v průběhu těchto rozepří a jehož předsedu Karatzaferise pojí s arcibiskupem Christodoulem přátelský vztah, se v něm jasně postavila na stranu pravoslavné církve.³⁸⁰ Záhy se ukázalo, že na rozdíl od LAOS nebyla ND v postoji vůči církvi jednotná. Ve zmíněném volebním obvodu Athény – Pireus vedla k úspěchu LAOS okolnost, že tamní kandidát za ND a stoupenec jejího liberálního křídla Giannis Tzannetakos se rozhodl vzdát kandidatury z důvodu svého

³⁷⁴ Helena Smith, „'Le Pen' of Athens alters the Greek political landscape“, The Guardian, 7. března 2004, dostupné z: <http://www.theguardian.com/world/2004/mar/07/thefarright.greece> (staženo 30. 4. 2014).

³⁷⁵ Výsledky řeckých voleb, *Ministerstvo vnitra Řecké republiky*, dostupné z: <http://ekloges.ypes.gr/>.

³⁷⁶ V roce 1977 se do parlamentu se ziskem 6,7 procenta dostal krajněpravicový Národní tábor (*Ethniki parataxi*). Strana, která vznikla odtržením od ND, tehdy uspěla s tvrdou kritikou stažení řeckých vojenských jednotek ze struktur NATO v roce 1974, stejně jako povolení činnosti Komunistické strany Řecka. Thomas C. Davis, „The Iberian Peninsula and Greece: Retreat from the Radical Right?“, in *The New Politics of the Right: Neopopulist Parties and Movements in Established Democracies*, eds. Hans Georg Betz, Stefan Immerfall (New York: St. Martin's Press, 1998), 166-167.

³⁷⁷ Gemenis, „Winning Votes and Weathering Storms“, 357.

³⁷⁸ Výsledky řeckých voleb, *Ministerstvo vnitra Řecké republiky*, dostupné z: <http://ekloges.ypes.gr/>.

³⁷⁹ Georgiadou, „Populismus und Extremismus“, 86-87.

³⁸⁰ Ellinas, „LAOS and the Greek Extreme Right“, 131-135.

nesouhlasu s podporou stanoviska církve většinou členů ND.³⁸¹ Této situace využila LAOS, které se tak otevřela cesta k získání hlasů části pravicových voličů původně určených pro ND.³⁸²

Právě úzká provázanost státu a církve, řecké identity a pravoslavné víry je z hlediska ideologických východisek LAOS velmi důležitá, podobně jako enormní důraz strany na specifické „národní zájmy“.³⁸³ Církev, kterou LAOS nadneseně označuje za „matku moderního řeckého státu“, má v řecké společnosti neobyčejně silné postavení, kterého Karatzaferis podle Ellinase často využíval k legitimizaci vlastních postojů.³⁸⁴ LAOS podpořila stanovisko církve za působení Christodoula v úřadu arcibiskupa také v roce 2007, kdy v souvislosti s kandidaturou republiky Makedonie (FYROM) na vstup do NATO došlo k oživení jejího sporu s Řeckem o název tohoto státu.³⁸⁵ V téže roce se LAOS postavila za pravoslavnou církev, která by podle ní měla mít větší úlohu ve vzdělávání dětí, i v politických debatách ohledně studijních osnov a materiálů.³⁸⁶

V ostatních ohledech je program LAOS v podstatě srovnatelný například se současnými západoevropskými krajněpravicovými stranami, které podobně jako ona kombinují nacionalistickou a populistickou rétoriku s antiimigrační, xenofobní a antisemitskou politikou.³⁸⁷ LAOS se označuje za demokratickou, vlasteneckou, lidovou a „helénocentrickou“ stranu, jejíž politika nachází inspiraci v řeckém duchu, hodnotách a kultuře.³⁸⁸ Svou politikou chce LAOS sloužit „národu, rodu (*genos*), víře, historii a řecké kulturní identitě“, v obecném smyslu „všem řeckým občanům bez

³⁸¹ Lazaros Miliopoulos, „Extremismus in Griechenland,“ in *Extremismus in den EU-Staaten*, eds. Jesse Eckhard, Tom Thieme (Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2011), 154.

³⁸² Politickému angažmá LAOS byla věnována velká pozornost ze strany řeckých médií, Karatzaferis je navíc vlastníkem malé soukromé televizní stanice a novin, které mu umožnily LAOS mediálně prezentovat. Tsiras, *Ethnos & LA.O.S*, 241-263.

³⁸³ Kolovos, *Akra dexia ke rizospastiki dexia*, 102-108.

³⁸⁴ Ellinas, „LAOS and the Greek Extreme Right“, 131-135.

³⁸⁵ Hradečný, *Dějiny Řecka*, 593-594.

³⁸⁶ V roce 2007 vyvstala politická kontroverze ohledně nové učebnice historie pro šestý ročník, která se pro svůj přístup k vyobrazení moderních dějin Řeků stala terčem kritiky některých konzervativců a představitelů pravoslavné církve, podle nichž byla učebnice „nevlastenecká“. Konfliktním se stal především umírněný pohled autorů na řecko-osmanské a řecko-turecké vztahy a na maloasijské události roku 1922. Zatímco ministryně školství za ND Marieta Giannakou odmítla knihu stáhnout z výuky, čímž si vysloužila sympatie řecké levice, LAOS se stala hlavním proponentem stanovisek církve a postavil se do čela politického odporu vůči učebnici. Maria Repoussi, „Battles over the National Past of Greeks: The Greek History Textbook Controversy 2006-2007,“ *Geschichte für heute. Zeitschrift für historisch-politische Bildung* 2, č. 2 (2009): 1-6. Podobně Ellinas, „LAOS and the Greek Extreme Right“, 135.

³⁸⁷ Ellinas, „LAOS and the Greek Extreme Right“, 125, 129.

³⁸⁸ „Vasikes thesis ke vasikes programmatikes katefthynsis. Apo tis grammaties ideologikou ke programmatos tou Laikou Orthodoxou Synagermou,“ LAOS, *Ekloges 2012*, dostupné z: <http://www.laos.gr/party/views> (staženo 2. 5. 2014).

rozdílu“, a je připravena přijmout za členy „všechny řecké občany, nebo Řeky rodem, bez ohledu na jejich osobní vlastnosti“.³⁸⁹

V oblasti vnitřní politiky se LAOS v minulosti vyznačovala zřetelně xenofobní antiimigrační politikou, když například požadovala okamžité vyhoštění všech ilegálních imigrantů ze země.³⁹⁰ Hlavní argumenty strany proti rostoucímu počtu ilegálních imigrantů v Řecku spočívaly v tvrzení, že jejich přítomnost ohrožuje národní bezpečnost a zvyšuje nezaměstnanost a kriminalitu.³⁹¹ Karatzaferis ve své politice hojně využíval antiamerické nálady v řecké společnosti k obviňování ND a PASOK z podřízenosti vůči USA. LAOS také podporovala podezřívavost části řecké veřejnosti vůči cizím státům a rozvíjela teorie o údajném sionistickém spiknutí namířenému proti řeckému státu.³⁹² Strana se rovněž stavěla za křesťanské tradice a odmítala proto provádění potratů a sňatky osob stejného pohlaví.³⁹³ LAOS se profilovala jako ekonomicky liberální, zcela v souladu s populistickým duchem své politiky ale požadovala boj proti globalizaci, moci velkých bank a světa kapitálu.³⁹⁴ Karatzaferis hodnotil politiku vlastní strany jako pravicovou v národních otázkách a levicovou v sociální sféře, čímž se snažil zaujmout také voliče pocházející z nižších sociálních vrstev.³⁹⁵ Je poměrně zajímavé, že strana LAOS učinila několik vstřícných kroků vůči sympatizantům junty, když například usilovala o propuštění jejích hlavních představitelů.³⁹⁶ V zahraniční politice prosazovala nacionalistický postup vůči okolním státům, především Turecku, Albánii a Republice Makedonii, podpořený expanzionistickým programem požadujícím znovudosažení teritoriálního rozsahu Řecka z počátku 20. století v duchu Velké myšlenky a dalším vyzbrojováním státu. Ve vztahu k Evropské unii byla strana spíše euroskeptická, v první řadě ale konzervativní.³⁹⁷

Již ve volební kampani před parlamentními volbami roku 2007 a definitivně po svém následném vstupu na půdu řeckého parlamentu začala strana výrazně mírnit svoji

³⁸⁹ Kolovos, *Akra dexia ke rizospastiki dexia*, 102.

³⁹⁰ Georgiadou, „Populismus und Extremismus“, 88.

³⁹¹ Od roku 2001 LAOS spolupracovala v rámci volební koalice s antiimigračně orientovanou Helénskou frontou (*Elliniko metopo*; EM) Makise Voridise, bývalého ministra, lídra krajněpravicové řecké mládeže a předního představitele řecké nacionalistické scény, který svou stranu založil roku 1994 po vzoru francouzské Front National Jean-Marie Le Pena. Po včlenění EM do LAOS v roce 2005 tvořili její bývalí členové nejradikálnější antiimigrační křídlo v rámci LAOS. Miliopoulos, „Extremismus in Griechenland“, 151, 154. Podobně Tsiras, *Ethnos & L.A.O.S.*, 120-127.

³⁹² Ellinas, „LAOS and the Greek Extreme Right“, 130.

³⁹³ Miliopoulos, „Extremismus in Griechenland“, 155.

³⁹⁴ Georgiadou, „Populismus und Extremismus“, 88.

³⁹⁵ Ellinas, „LAOS and the Greek Extreme Right“, 132.

³⁹⁶ Doxiadis a Matsaganis, „National Populism and Xenophobia“, 29.

³⁹⁷ Miliopoulos, „Extremismus in Griechenland“, 155-156. Podobně Dinas, „The Greek General Election of 2007“, 605-606.

nesnášenlivou rétoriku především ve vztahu k přistěhovalcům a příslušníkům sexuálních menšin. Navíc rezignovala na veřejné projevy antisemitismu, dříve doprovázené popíráním holocaustu, a začala se vehementně bránit spojování LAOS s činností pravicových extremistických uskupení, zejména Zlatého úsvitu.³⁹⁸ Ve svém předvolebním programu odmítla politiku multikulturalismu a navrhla řešit problematiku imigrace výchovou a vzděláváním dětí imigrantů „v řeckém duchu“.³⁹⁹

V obecné smyslu se LAOS dlouho snažila profilovat jako reprezentantka všech voličů zdráhajících se akceptovat modernizační a globalizační vlivy na fungování řeckého státu, což logicky vedlo k odmítnutí politiky hlavních politických stran a EU.⁴⁰⁰ Ve dvojích volbách roku 2012 LAOS ztratila značnou část svých voličů právě proto, že po roce 2010 začala vést ve vztahu k těmto aktérům protichůdnou politiku. Jednak v květnu 2010 hlasovala v řeckém parlamentu pro přijetí memoranda o finanční pomoci, čímž zároveň podpořila politiku Evropské unie vůči zadluženému Řecku, jednak v letech 2011 až 2012 spolupracovala s ND a PASOK v rámci koaliční vlády Lukase Papadimose, která pro Řecko vyjednala druhou dohodu o půjčce spojenou s novými úsporami.⁴⁰¹ Její postavení u voličů již nijak nezlepšilo, že v roce 2012 kandidovala s programem odsuzujícím memorandum, nabízejícím alternativní řešení krize a vysvětlujícím svůj vstup do Papadimovy vlády jako nutnou oběť, jíž strana zabránila kolapsu země.⁴⁰² V neposlední řadě LAOS odebraly hlasy volební úspěchy XA v letech 2010 až 2012.⁴⁰³

Radikální SYRIZA prošla diametrálně odlišným politickým a ideologickým vývojem než LAOS a v době krize zvolila zcela jinou politickou strategii. Kořeny SYRIZA sahají zhruba do roku 1968, kdy se od KKE oddělila eurokomunistická KKE „vnitřní“, která prosazovala moderní verzi antisovětského komunismu a kritizovala KKE za její dogmatismus, podporu autoritativního režimu v SSSR a revoluční metody. K jejich roztržce došlo za situace, kdy část kádru KKE působila v ilegalitě juntovského Řecka a část v exilu v komunistických zemích východního bloku. Zatímco ti první podporovali vznik široké politické koalice s účastí komunistických sil, ti druzí požadovali pokračování v dosavadním ortodoxním kurzu.⁴⁰⁴

³⁹⁸ Georgiadou, „Populismus und Extremismus“, 88. Podobně Ellinas, „The Rise of Golden Dawn“, 5.

³⁹⁹ Ellinas, „LAOS and the Greek Extreme Right“, 130.

⁴⁰⁰ Dinas, „The Greek General Election of 2007“, 605-606.

⁴⁰¹ Tsiras, *Ethnos & LA.O.S.*, 166-184.

⁴⁰² „Vasikes thesis ke vasikes programmatikes katefthynsis“, 3.

⁴⁰³ Dinas a Rori, „The 2012 Greek Parliamentary Elections“, 277.

⁴⁰⁴ Myrto Tsakatika a Costas Eleftheriou, „The Radical Left's Turn towards Civil Society in Greece: One Strategy, Two Paths,“ *South European Society and Politics* 18, č. 1 (2013), 83.

Prvotním zájmem reformních komunistů bylo vystavět vlastní osobitou image, na jejímž základě by se dokázali odlišit od ortodoxní KKE a postupně také od PASOK, které pro ně představovalo ještě větší konkurenci.⁴⁰⁵ Podle Pieridise tak KKE „vnitřní“ představovala pouze další verzi komunistické levice, přesvědčené o své schopnosti převzít vládu v zemi a nahradit PASOK.⁴⁰⁶ Její ideologickou nástupnicí se v druhé polovině osmdesátých let stala již zmiňovaná EAR, a později *Synaspismos*. Po neúspěšném pokusu o sblížení s KKE a po ukončení vzájemné spolupráce na konci roku 1991 nastoupili levicoví reformisté opět proevropský kurz a do svého programu zahrnuli postmaterialistická témata jako ekologie nebo ženská a menšinová práva. Od KKE se dále odlišovali antiklerikalismem a požadavkem naprosté sekularizace řeckého státu, stejně jako sociální skladbou voličstva. Zatímco KKE volí především méně vzdělané a často venkovské obyvatelstvo, SYRIZA nachází podporu hlavně u vzdělaných, mladších a městských voličů.⁴⁰⁷

SYRIZA byla vytvořena roku 2004 jako volební koalice *Synaspismos* s různými dalšími radikálně levicovými subjekty a v roce 2012 se transformovala na politickou stranu. Z hlediska volebních výsledků prošla SYRIZA v následujícím období v podstatě opačným vývojem než LAOS. Ve volbách poprvé kandidovala v roce 2004, kdy se jí podařilo těsně překročit tříprocentní hranici pro vstup do parlamentu. Podobně nízký zisk, jehož dříve dosahoval samotný *Synaspismos*, vyvolal ve straně vlnu nevole a jasný požadavek na změnu volební strategie a identity strany. Součástí těchto změn se stalo nahrazení Nikose Konstantopoula, tehdejšího předsedy SYRIZA a jednoho ze zakladatelů *Synaspismos*, Alekosem Alavanosem, levicovým politikem reformně komunistického proudu.⁴⁰⁸

V následujícím období převládly v SYRIZA euroskeptické postoje, které na rozdíl od umírněné frakce *Synaspismos* zastávala velká část zbylých členů koalice. Již od devadesátých let existovaly uvnitř *Synaspismos* dva hlavní proudy, a totiž reformisté sdružení v Obrodném křídle (*Ananeotiki pteryga*) a radikálové z Levého proudu (*Aristero revma*). Zatímco ti první navrhovali započítí politické spolupráce s PASOK, ti druzí požadovali vznik sjednocených levicových sil *Synaspismos* a KKE. Vnitřní rozpory ještě zesílily po roce 2000, kdy v rámci *Synaspismos* mocensky posílila právě

⁴⁰⁵ Dinas, „The Greek General Election of 2007“, 606.

⁴⁰⁶ Pieridis, „Changing Social Cleavages“, 17-19.

⁴⁰⁷ Ibid., 17-19.

⁴⁰⁸ Lyrintzis, „The Changing Party System“, 256.

radikální frakce.⁴⁰⁹ Boj o moc v SYRIZA naplno vypuknul po dvojích volbách v roce 2004, po nichž se SYRIZA jen těsně dostala do řeckého parlamentu a do Evropského parlamentu vyslala jediného zástupce. Podle Gemenise se poté vnitrostranický boj strhl na čtyřech úrovních, konkrétně mezi *Synaspismos* a zbytkem SYRIZA, potažmo mezi obrodným křídlem a nejednotným zbytkem *Synaspismos*, umírněnými a radikály v rámci jednotlivých frakcí a konečně mezi Alavanosem a Alexise Tsiprasem, členem SYRIZA a pretendentem na funkci jejího předsedy.⁴¹⁰ Vnitřní pnutí mezi umírněným a radikálním křídlem uvnitř *Synaspismos* nakonec vyvrcholilo v roce 2010 odštěpením Obrodného křídla od SYRIZA a vznikem DIMAR.⁴¹¹

V parlamentních volbách let 2007 a 2009 se zisky SYRIZA oproti roku 2004 i navzdory vnitřní nejednotě mírně zvýšily, stále ovšem nepřesáhly 5 procent hlasů.⁴¹² Podle Dinase souvisel nárůst podpory SYRIZA v roce 2007 vedle rostoucích neúspěchů PASOK zejména s tím, jak dokázala reflektovat požadavky tehdejších sociálních hnutí, která reagovala jednak na krizi na univerzitách v souvislosti s ohlášenou reformou vysokého školství doprovázenou masovými studentskými protesty, jednak na katastrofální požáry a chyby vlády při jejich likvidaci. SYRIZA podle Dinase také dokázala lépe než PASOK ve své politice akcentovat problematiku lidských práv a ochrany životního prostředí, čímž zaujala hlavně mladší a vzdělané voliče.⁴¹³ SYRIZA je navíc velmi aktivní v pořádání politických shromáždění a masových demonstrací, efektivně využívá jak tradiční, tak nová sociální média a od počátku své činnosti je úzce provázaná s aktivitami občanské společnosti a sociálních hnutí.⁴¹⁴ Další politické body nabrala SYRIZA mezi mladými voliči v únoru 2008 v souvislosti s nástupem mladého politika Alexise Tsiprase do funkce předsedy strany. Krátkodobě pak průzkumy veřejného mínění straně slibovaly až 20 procent hlasů, popularita Tsiprase pak ale začala rychle opadat zejména v důsledku jeho vyjádření podpory demonstrujícím během *dekemvriany* roku 2008.⁴¹⁵

⁴⁰⁹ Loudovikos Kotsonopoulos, „Strategic difficulties of organizational experiments in European Radical Left Parties. The case of SYRIZA,“ Příspěvek prezentován na *The radical left and crisis in the EU: From marginality to the mainstream?*, University of Edinburgh, Skotsko, 17. května 2013.

⁴¹⁰ Gemenis, „Winning Votes and Weathering Storms“, 355-357.

⁴¹¹ „I idrytiki diakiryxi tis Dimokratikis Aristeras,“ I avgi, 29. června 2010, dostupné z: <http://archive.avgi.gr/ArticleActions/show.action?articleID=552705> (staženo 12. 5. 2014).

⁴¹² Výsledky řeckých voleb, *Ministerstvo vnitra Řecké republiky*, dostupné z: <http://ekloges.ypes.gr/>.

⁴¹³ Dinas, „The Greek General Election of 2007“, 606.

⁴¹⁴ Dinas a Rori, „The 2012 Greek Parliamentary Elections“, 279. Podobně Verney a Bosco, „Living Parallel Lives“, 418-419.

⁴¹⁵ Dinas, „The Greek General Election of 2009“, 393.

Razantní vzestup SYRIZA přinesly květnové volby 2012, kdy strana získala 16,8 procenta hlasů, a zejména červnové volby, kdy obdržela 26,9 procent hlasů, přičemž pro ni volil každý čtvrtý řecký volič.⁴¹⁶ Hlavní příčinou tohoto úspěchu byla pochopitelně probíhající ekonomická a politická krize, negativní postoj strany k memorandu a konečně propad dosavadní nejsilnější levicové strany PASOK. SYRIZA z krize uvnitř sociální demokracie ostatně profitovala i personálně, její řady totiž rozšířili někteří vyloučení poslanci PASOK, stejně jako část jeho levicové frakce.⁴¹⁷ K dobrým výsledkům straně zřejmě napomohl také volební zákon, který prostřednictvím ustanovení o bonusu ve výši 50 mandátů pro vítěznou stranu podpořil existující polarizaci mezi hlavními představitelkami nejsilnějších politických táborů ND a SYRIZA. V červnových volbách 2012 přešel každý pátý volič od strany, kterou volil v květnu 2012, k jednomu z těchto dvou uskupení.⁴¹⁸

SYRIZA v povolebním uspořádání zaujala poměrně problematickou pozici, v níž oscilovala mezi svým předvolebním slibem opustit záchranný plán a přerušit úsporná opatření a hledáním pragmatičtějšího řešení, které by Řecko nenutilo k vystoupení z eurozóny. Podle této strany MMF a EU uvalili na Řecko a na Evropu režim omezené suverenity lidu, v němž národní parlamenty slouží jako poslušné nástroje při ratifikaci rozhodnutí, které za ně učinil někdo jiný. Ve svém předvolebním programu z roku 2012 SYRIZA prohlásila: „Partneři bipartismu a stejně smýšlející představitelé EU a MMF se pokoušejí terorizovat a vydírat řecký národ [...] Říkají nám, že je třeba zvolit mezi memorandem a odchodem z eurozóny a EU. Toto dilema je falešné. Sami přiznali, že jejich vlastní náklady by v takovém případě byli ještě mnohem vyšší.“⁴¹⁹ Na jiném místě uvádí: „PASOK a ND se nás snaží vystrašit: ‚Memorandum nebo katastrofa!‘ [...] Avšak tři roky memoranda nás naučily [že] tato politika vede přímo k chudobě a ke katastrofě.“⁴²⁰

Předvolební sliby strany lze shrnout v několika bodech. V první řadě SYRIZA plánovala zmírnit dluhovou krizi tím, že přestane upřednostňovat zájmy věřitelů Řecka nad zájmy řeckého lidu tak, jak to podle ní dělaly ND a PASOK. Stávající „humanitární krizi“ chtěla čelit zvýšením daní pro bohaté a sociálním programem ochrany slabších sociálních vrstev a nezaměstnaných. Jejím cílem byly demokratizace Řecka, zřízení

⁴¹⁶ Výsledky řeckých voleb, *Ministerstvo vnitra Řecké republiky*, dostupné z: <http://ekloges.ypes.gr/>.

⁴¹⁷ Kotsonopoulos, „Strategic difficulties“.

⁴¹⁸ Verney a Bosco, „Living Parallel Lives“, 418-419.

⁴¹⁹ „Eklogiko programma SYRIZA Enotiko kinoniko metopo – ekloges 6is Maiou 2012,“ Synaspismos, 27. dubna 2012, dostupné z: <http://www.syn.gr/gr/keimeno.php?id=26945> (staženo 5. 5. 2014).

⁴²⁰ Ibid.

sociálního státu a nastolení udržitelného ekonomického rozvoje ohleduplného k životnímu prostředí. Vedle masivní podpory zaměstnanosti slibovala zlepšení situace ve zdravotnictví a ve školství. V oblasti zahraniční politiky požadovala nastolení nezávislého a mírového kurzu.⁴²¹ Podle Dinase a Rori byl postoj SYRIZA k záchrannému plánu pro voliče matoucí v tom, že na jedné straně požadovala odstoupení Řecka od finanční pomoci, zároveň ale podporovala zvyšování mezd, které v případě setrvání v eurozóně nebylo bez finanční injekce řeckému státu možné.⁴²² Patrně proto, že SYRIZA nedokázala přesvědčit voliče o tom, že má situaci pevně v rukou, skončila ve volbách nakonec až druhá. Navzdory svému opětovnému odchodu do opozice byla SYRIZA přesto vnímána jako „největší vítěz“ červnových voleb. Na vítěznou ND ztrácela jen zhruba tři procenta hlasů a v parlamentu tak přestala hrát marginální politickou úlohu.⁴²³

4.3 Extremistické strany XA a KKE

Největším překvapením voleb roku 2012 se stal obrovský nárůst hlasů pro krajněpravicový Zlatý úsvit. Tato dosud zcela marginální strana, která vznikla již roku 1980 kolem svého zakladatele a současného předsedy strany Nikose Michaloliakose původně jako nacionalistická skupina, se začala prezentovat jako jediná skutečná opozice současného řeckého režimu, která po celou dobu své politické činnosti setrávala mimo parlament a díky tomu zůstala „nezkažená“ mocí a skandály.⁴²⁴ Využila tak rozvratu na řecké politické scéně a získala hlasy voličů zklamaných z politiky vládnoucích stran. Její úspěch byl podpořen vlnou xenofobie a rasismu, které se v řecké společnosti rozšířily v posledních letech v důsledku imigrační krize.

Od svého založení se Zlatý úsvit postupně vyvinul v nacionalistickou, rasistickou, antisemitskou a populistickou politickou stranu, která se svého času dokonce otevřeně hlásila k ideologii nacionálního socialismu.⁴²⁵ Mnozí členové XA mají za sebou kriminální minulost, kupříkladu jeho předseda Michaliolakos, vystudovaný

⁴²¹ Ibid.

⁴²² Dinas a Rori, „The 2012 Greek Parliamentary Elections“, 277-278.

⁴²³ Ibid., 279.

⁴²⁴ Psarras, *I mavri vivlos tis Xrysis Avgis*, 35-36. Podobně Ellinas, „The Rise of Golden Dawn“, 5, 15-16.

⁴²⁵ Georgiadou, „Populismus und Extremismus am rechten Rand“, 92.

matematik, bývalý voják a autor několika pseudohistorických a ideologických publikací, se v nacionalistických kruzích pohyboval již od raného mládí a v souvislosti se svým politickým angažmá byl několikrát zatčen.⁴²⁶ V 70. letech si dokonce odpykával trest za ilegální držení zbraní a výbušnin ve vězení Korydallou, kde se mimo jiné seznámil s vězněným plukovníkem Georgiose Papadopoulosem, čelním představitelem junty (1967-1974).⁴²⁷ K oficiální registraci XA jako politické strany došlo teprve roku 1994, kdy se strana poprvé zúčastnila voleb, a to do Evropského parlamentu. Podle Georgiadou převzal XA v tomto období strukturu a cíle tzv. Nové pravice, zejména francouzského uskupení GRECE (*Groupement de recherches et d'études pour la civilisation européenne*).⁴²⁸ Tím se do značné míry odpoutal od svých předešlých úzkých vazeb na řeckou krajní pravici „starého typu“, která se ideologicky odkazovala na režim generála Metaxase a plukovníckou juntou.

Zlatý úsvit, jehož činnost ve skutečnosti dlouhodobě stagnovala, se aktivizoval na počátku devadesátých let v souvislosti s rozpadem Jugoslávie, eskalací tzv. makedonské otázky a přílivem velkého množství imigrantů především ze sousední Albánie.⁴²⁹ Na řecké vnitropolitické scéně se pokoušel prezentovat jako čistě nacionalistická strana a zbavit se tak neonacistické nálepky. V této snaze ale nebyl nijak úspěšný a naopak čelil novým obviněním z neonacistické propagandy.⁴³⁰ Hlavními tématy jeho politické agendy se stala migrace a kriminalita, které strana dávala do přímé souvislosti s růstem počtu imigrantů.⁴³¹ Již tehdy byla strana spojována s četnými fyzickými útoky proti imigrantům a stoupencům radikální levice. Politicky motivované násilí dosáhlo svého vrcholu v roce 1998, kdy skupina členů Zlatého úsvitu za účasti místopředsedy strany Antoniose Androutsopoulose způsobila smrt jednoho levicově orientovaného studenta a vážně zranila další dvě osoby. Teprve v roce 2006 byl hlavní obviněný Androutsopoulos dopaden, usvědčen a odsouzen k jednadvacetiletému trestu odnětí svobody, po třech letech byl nicméně propuštěn.⁴³²

V letech 2005 až 2007 Zlatý úsvit přerušil svou politickou činnost a většina jeho členů se začala angažovat ve Vlastenecké alianci (*Patriotiki symmachia*, PATRIS),

⁴²⁶ Ellinas, „The Rise of Golden Dawn“, 10. Podobně Miliopoulos, „Extremismus in Griechenland“, 154.

⁴²⁷ Xenakis, „A New Dawn?“, 440.

⁴²⁸ GRECE je ethnonacionalistická platforma, kterou v roce 1968 založil francouzský publicista Alain de Benoist a pro kterou je charakteristický obdiv k nordické a germánské kultuře a novopohanství. Georgiadou, „Populismus und Extremismus am rechten Rand“, 90.

⁴²⁹ Ellinas, „The Rise of Golden Dawn“, 5-6. Podobně Doxiadis a Matsaganis, „National Populism and Xenophobia“, 25.

⁴³⁰ Psarras, *I mavri vivlos tis Xrysis Avgis*, 250-251.

⁴³¹ Georgiadou, „Populismus und Extremismus am rechten Rand“, 92.

⁴³² Ellinas, „The Rise of Golden Dawn“, 6. Psarras, *I mavri vivlos tis Xrysis Avgis*, 122-133.

jejímž cílem patrně bylo sjednotit roztržštěnou řeckou krajní pravici a na jejímž založení v roce 2004 měli hlavní podíl právě představitelé Zlatého úsvitu.⁴³³ V roce 2007 byl uspořádán VI. sjezd Zlatého úsvitu, na němž bylo rozhodnuto o obnovení činnosti strany a její samostatné kandidatuře v následujících parlamentních (2009) a lokálních volbách (2010) a ve volbách do Evropského parlamentu (2009).⁴³⁴ Průlom Zlatý úsvit zaznamenal právě ve volbách roku 2010, v nichž byl do athénské městské rady zvolen předseda strany Nikos Michaliolakos.⁴³⁵ Zlatý úsvit se tehdy opět přeorientoval na antiimigrační politiku a problematiku nárůstu kriminality. Navíc dokázal využít jejich potenciál při vytváření nové strategie strany: prostřednictvím zakládání občanských výborů a iniciativ na místní úrovni postupně získal širší podporu obyvatel.⁴³⁶

Po úspěchu v dvojích volbách roku 2012 se straně otevřela cesta pro vstup do řeckého parlamentu. Zatímco v květnu 2012 XA získal téměř 7 procent hlasů (21 mandátů), v červnu 2012 se její podíl jen nepatrně snížil na 6,9 procent hlasů (18 mandátů).⁴³⁷ Stranu volili především muži a mladší voliči, s průměrným vzděláním a ze střední třídy.⁴³⁸ Jako motiv své volby uváděli voliči XA především přání znovu otevřít diskusi o memorandu a o setrvání Řecka v Eurozóně nebo podpořit vznik silné opozice vůči vládě. Podle Georgiadou lze proto u voličů XA identifikovat dvě hlavní protestní motivace, na jedné straně politickou a na druhé straně ekonomickou.⁴³⁹ Volební úspěch Zlatého úsvitu do značné míry souvisel s masovým odlivem voličů z velkých politických stran a zejména pak se značnou volební ztrátou strany LAOS, která měla ke Zlatému úsvitu ze všech kandidujících uskupení ideologicky nejbliže.⁴⁴⁰

⁴³³ Slovo *patris* znamená vlast, pozn. aut. Ve funkci předsedy Vlastenecké aliance vystupoval Dimitrios Zafirooulos. Mezi významnými členy strany, kteří dnes patří k hlavním představitelům Zlatého úsvitu, byli například Ilias Kasidiaris a Nikos Michaloliakos. Georgiadou, „Populismus und Extremismus am rechten Rand“, 96.

⁴³⁴ Ellinas, „The Rise of Golden Dawn“, 6.

⁴³⁵ Jednalo se o vůbec prvního zástupce Zlatého úsvitu od doby založení strany, který byl zvolen do některého legislativního orgánu. Hlasovalo pro něj 5,3 procenta voličů. Elias Dinas et al., „From Dusk to Dawn: Local Party Organization and Party Success of Right-wing Extremism,“ *Party Politics* (2013), dostupné z: <http://ppq.sagepub.com/content/early/2013/11/27/1354068813511381> (staženo 20. 1. 2014), 2.

⁴³⁶ Dinas et al., „From dusk to dawn“, 9-10.

⁴³⁷ XA v roce 2012 oproti roku 2009 obdržel více než dvacetinásobný počet hlasů. Výsledky řeckých voleb, *Ministerstvo vnitra Řecké republiky*, dostupné z: <http://ekloges.ypes.gr/>. Ve srovnání s ostatními stranami se voliči XA vyznačovali značnou stálostí. Zhruba 84 procent voličů, kteří volili Zlatý úsvit v květnu 2012, dalo straně hlas i v následných červnových volbách. Vasilopoulou a Halikiopoulou, „In the Shadow of Grexit“, 12.

⁴³⁸ Ellinas, „The Rise of Golden Dawn“, 12-13. Podobně Doxiadis a Matsaganis, „National Populism and Xenophobia“, 18.

⁴³⁹ Georgiadou, „Populismus und Extremismus am rechten Rand“, 97.

⁴⁴⁰ Ellinas, „The Rise of Golden Dawn“, 12-13.

Ve svých vnitrostranických dokumentech Zlatý úsvit sám sebe charakterizuje jako „lidové hnutí věřící v ideologii nacionalismu, které se nachází v první linii boje proti memorandu hubícímu národ, proti populačním změnám způsobeným miliony ilegálních imigrantů, stejně jako proti rozpadu řecké společnosti, systematicky prosazovanému stranami stávajícího režimu a stranami takzvané levice“.⁴⁴¹ Z pohledu strany představuje nacionalismus „jedinou pravou revoluci“, která zajistí obnovu společenských, morálních a duchovních hodnot, a z tohoto důvodu se musí stát ideovým vzorem pro vytvoření nového typu společnosti i jedince.⁴⁴² Ideologická koncepce strany počítá nejen s vyloučením obyvatelstva neřeckého původu z podílení se na společném státu, ale i s požadavkem celkové a radikální přeměny řecké společnosti.⁴⁴³ Cílem strany je zavedení spravedlivého státního zřízení (*politeia*), v němž si všichni budou rovni před zákonem a kde zákon bude všemi ctěn.⁴⁴⁴ Ekonomická krize je podle XA pouhou „špičkou ledovce“ všeobecného úpadku řecké společnosti, národa, řectví (*ellinismos*) a tradičních hodnot.⁴⁴⁵ Původcem tohoto stavu jsou údajně nejen cizí, ale i domácí síly, přičemž druhé jmenované nelze považovat za pravé Řeky, protože jim chybí národní uvědomění.⁴⁴⁶ Pouze Zlatý úsvit je schopen vrátit řeckému národu jeho hrdost: „proti tomuto úpadku, za obrození našeho národa a za zlatý úsvit řectví se bijí bojovníci a bojovnice lidového nacionalistického hnutí“.⁴⁴⁷

Národ je v ideologii Zlatého úsvitu definován jako „společenství osob se společným původem, jazykem, způsoby, náboženstvím a kulturou“.⁴⁴⁸ Objevuje se zde ale i biologické pojetí národa: „Národ spočívá v uvědomění si rasy [a] lidového společenství. Národ představuje hlavní myšlenku a víru naší ideologie“.⁴⁴⁹ A na jiném místě: „Národ pro nás znamená především rasu, krev [a] původ“.⁴⁵⁰ Biologický základ je v ideologii strany považován za základní aspekt určující národní příslušnost.⁴⁵¹ Řecká „rasa“ má navíc zcela konkrétní charakteristiky. V souladu s „řeckým ideálem“ strana

⁴⁴¹ „To alithino katastatiko tis Chrysis Avgis“, Stanovy politické strany Zlatý úsvit, 30. září 2013, dostupné z: <http://www.xryshaygh.com/index.php/enimerosi/view/to-alhthino-katastatiko-ths-chrushs-aughs> (staženo 20. 12. 2013).

⁴⁴² „Chrysi Avgi: Ena kinima ideologiko“, Zlatý úsvit, 2012, dostupné z: <http://www.xryshaygh.com/assets/files/ideologia.pdf> (staženo 20. 12. 2013).

⁴⁴³ Ellinas, „The Rise of Golden Dawn“, 7.

⁴⁴⁴ „Neolea“, Zlatý úsvit, 2012, dostupné z: <http://www.xryshaygh.com/index.php/kinima/neolaia> (staženo 20. 12. 2013).

⁴⁴⁵ „Chrysi Avgi: Ena kinima ideologiko“.

⁴⁴⁶ Ibid.

⁴⁴⁷ Ibid.

⁴⁴⁸ „Chrysi Avgi: Ena kinima ideologiko“.

⁴⁴⁹ Ibid.

⁴⁵⁰ „Neolea“.

⁴⁵¹ Ellinas, „The Rise of Golden Dawn“, 7-8.

od svých členů vyžaduje, aby žili ctnostně a morálně, a čest považuje za nejvyšší hodnotu.⁴⁵² Dnešní Řekové jsou údajně přímými následovníky starých Řeků, což bylo podle materiálů strany prokázáno řadou vědeckých výzkumů především z oblasti historie, lingvistiky, etnografie a genetiky, přičemž tuto „zjevnou pravdu“ odmítají uznat pouze internacionalisté, liberálové a marxisté.⁴⁵³

Skutečnost, že Zlatý úsvit je explicitně rasistickou stranou, se projevuje nejen v jeho veřejné rétorice, ale i v praktické politické činnosti. Kupříkladu poslankyně Zlatého úsvitu Eleni Zaroulia, manželka Nikose Michaloliakose, v říjnu 2012 na půdě parlamentu hovořila o imigrantech jako o „podlidech, kteří vpadli do naší vlasti spolu se všelijakými nemocemi“.⁴⁵⁴ V případě Zlatého úsvitu ale nezůstává pouze u slovního napadání ilegálních imigrantů. Členové strany jsou důvodně podezříváni z fyzických útoků na přistěhovalce, či dokonce z provádění „čistek“ v etnicky smíšených čtvrtích, nicméně vedení strany vytrvale odmítá jakýkoli podíl na vyvolávání násilí vůči přistěhovalcům.⁴⁵⁵ Pro stoupence Zlatého úsvitu je charakteristické přesvědčení, že mají právo brát zákon do vlastních rukou a postavit se na odpor všem autoritám. Řecký politický systém je pro ně „pseudodemokracií“ a „diktaturou parlamentu“, a musí být proto svržen.⁴⁵⁶ Věří, že představitelé vládnoucích politických stran jsou zkorumpovaní, jednají na objednávku jiných států, příp. pod vlivem údajné sionistické konspirace, a tím usilují o oslabení řecké státní suverenity. Řešením je vzít politickým stranám jejich moc a vrátit ji lidu.⁴⁵⁷

Téma ilegální imigrace v Řecku rezonovalo především v letech 2008 až 2010, kdy obzvláště Athény čelily masovému přílivu přistěhovalců, nicméně tento problém stále trvá. Ačkoli Zlatý úsvit vždy otevřeně vystupoval proti přítomnosti imigrantů v zemi, nikdy nebyl typickou antiimigrační stranou. Nicméně právě proto, že strana postavila své pojetí národa na rase, krvi a etnickém původu, představuje imigrant pro rasovou a kulturní homogenitu řeckého národa zásadní ohrožení.⁴⁵⁸ Politické řešení

⁴⁵² „Neolea“.

⁴⁵³ „Chrysi Avgi: Ena kinima ideologiko“.

⁴⁵⁴ Giannis Souliotis, „To STOP stous Tyrannoktonous, “odigos gia tin Chrysi Avgi”, lei i Komision“, *Kathimerini*, 16. dubna 2013, dostupné z: http://www.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_kathremote_1_16/04/2013_494153 (staženo 16. 4. 2013).

⁴⁵⁵ Například v září 2012 se násilí přímo účastnila i část poslanců strany, když začali spolu s dalšími členy strany svévolně provádět kontroly pracovních povolení prodejců v Rafině a Mesologgi doprovázené násilím. „Immigrants as scapegoats“, *The Economist*, 6. října 2012, dostupné z: <http://www.economist.com/node/21564261> (staženo 16. 4. 2013).

⁴⁵⁶ Ellinas, „The Rise of Golden Dawn“, 8-9.

⁴⁵⁷ *Ibid.*, 9-10.

⁴⁵⁸ Georgiadou, „Populismus und Extremismus am rechten Rand“, 94.

problému s ilegálními migranty vidí Zlatý úsvit velmi prostě. Nežádoucí přistěhovalce chce okamžitě deportovat a z ilegálního vstupu do země udělat trestný čin. Dokonce i lidem, kteří by imigrantům poskytli práci nebo jakoukoli pomoc, strana vyhrožuje vyvlastněním majetku.⁴⁵⁹ Zlatý úsvit rovněž odsoudil existenci záchytných center pro uprchlíky a žádal, aby jim bylo odňato právo na sociální a zdravotní péči. Vrcholem byl jeho návrh na zaminování příhraničních oblastí.⁴⁶⁰ Zlatý úsvit obviňuje vládnoucí strany z toho, že svou nečinností v otázce imigrační politiky přispívají k míšení řecké rasy s jinými národy. Problém podle něj navíc vede ke vzniku řady negativních společenských jevů, jakými jsou nárůst nezaměstnanosti a kriminality a šíření drogové závislosti mezi mladými lidmi.⁴⁶¹

Co se týče současné ekonomické situace země, řecký veřejný dluh považuje strana za nelegální. Požaduje tudíž jeho okamžitý audit, stejně jako přezkoumání všech smluv týkajících se půjček Řecku počínaje rokem 1974 a v konečné fázi též potrestání viníků a zkorumpovaných politiků.⁴⁶² Přijetí eura Zlatý úsvit označuje za národní katastrofu a používá ho jako argument k prosazení myšlenky ekonomické nezávislosti Řecka. Vedle návratu k národní měně chce strana zajistit základní soběstačnost země především v produkci jídla, léků, paliv a zbraní. XA nevyzývá přímo k vystoupení z Evropské unie, ale prohlašuje, že řecké členství v organizaci zemi škodí a že zničilo její zemědělství a průmysl.⁴⁶³

Program XA obsahuje některé zřetelné prvky welfare šovinismu.⁴⁶⁴ Zejména mezi nejchudšími měla značnou odezvu sociální pomoc strany v podobě potravinových přidělů určených pouze pro etnické Řeky.⁴⁶⁵ Tato iniciativa se nicméně na některých

⁴⁵⁹ V poměru k ilegálním imigrantům je Zlatý úsvit mnohem razantnější, než byl v minulosti LAOS. Rovněž Nezávislí Řekové zaujali poměrně tvrdý postoj spočívající ve vyhoštění přistěhovalců a zavedení imigračních kvót, nicméně u nich nebyla tato politická opatření podložena jasnou nacionalistickou a rasistickou ideologií, jako tomu je v případě XA. Ellinas, „The Rise of Golden Dawn“, 9, 16.

⁴⁶⁰ Kateřina Králová, „Extrémní pravice (Zlatý úsvit) a řecký stranický systém,“ příspěvek prezentován v Ústavu klasických studií FF MU, Brno, Česká republika, 18. dubna 2013.

⁴⁶¹ „Chrysi Avgi: Ena kinima ideologiko“.

⁴⁶² Ellinas, „The Rise of Golden Dawn“, 9-10.

⁴⁶³ Ibid., 9-10.

⁴⁶⁴ Welfare šovinismus je příkladem ekonomické politiky, která poskytuje sociální výhody výhradně příslušníkům vlastního národa, a to především na úkor přistěhovalců. Maxmilián Strmiska, „Protipřistěhovalcké xenofobní strany v evropském kontextu: Příspěvek k charakteristice xenofobních stranicko-politických formací,“ *Central European Political Studies Review* 3, č. 3 (2001), dostupné z: <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=70> (staženo 15. 5. 2014).

⁴⁶⁵ Zlatý úsvit dokázal využít ekonomické krize ke zlepšení svého obrazu na veřejnosti. Podle Králové si je navíc třeba uvědomit, že v Řecku je tradičně slabá občanská společnost, srovnatelná například s Tureckem, a tak v podstatě jedinými nositeli humanitární pomoci a péče o bližní jsou v Řecku tradičně rodina, stát a církve. V současné době ale řecký stát kolabuje a míra chudoby stále roste. Kateřina Králová, *Současná krize a mobilizace společnosti: příklad Řecka*, přednáška, Brněnské politologické symposium „Jih Evropy: politické a ekonomické dopady krize“, FSS MU, 6. května

místech v Řecku setkala s odporem obyvatelstva zejména proto, že přiděly byly vydávány až po předložení průkazu totožnosti občany a jejich následné registraci.⁴⁶⁶ Na podporu programu strany a v podmínkách antiimigrační hysterie vznikl projekt sdružující řecké lékaře, kteří svou péči poskytují výhradně etnickým Řekům, nebo krevní banka zaručující „čistotu krve“.⁴⁶⁷ Strana se snažila získat popularitu také nabídkou bezpečnostních služeb pro občany, jednalo se především o organizaci hlídek ve čtvrtích vyznačujících se zvýšenou kriminalitou, nebo osobní ochranu dětí a starších občanů.⁴⁶⁸ Zlatý úsvit vnesl na řeckou politickou scénu velmi kontroverzní a často zavrženíhodné myšlenky, skutečně alarmující ovšem byla jeho připravenost vzepřít se autoritě státu.

Naopak pro mnohé stejně překvapivě nezaznamenala v době krize oproti minulosti prakticky žádné změny politická činnost řeckých komunistů. Po opětovné legalizaci v roce 1974 již KKE nikdy nedokázala dosáhnout svého poválečného vlivu. Až do devadesátých let 20. století se její maximální volební zisky pohybovaly kolem 10 procent hlasů. Hlavním konkurentem KKE se stalo PASOK, který podle Pappase přispěl ke fragmentaci a politické marginalizaci komunistické levice.⁴⁶⁹ Řečtí komunisté mají velmi loajální elektorát, dlouhodobě ale nedokáží rozšířit svou voličskou základnu na širší vrstvy obyvatel. V řeckém prostředí měla KKE v tomto ohledu vždy velmi obtížnou pozici. Na jedné straně jí omezoval agrární charakter země, který ji nutil uzpůsobit svoji politiku potřebám a zájmům řeckých zemědělců. Na druhé straně se řečtí komunisté museli do značné míry smířit se skutečností, že pravoslavná víra je v řecké společnosti hluboce zakořeněná. Z tohoto důvodu KKE otevřeně nezavrhuje pravoslavné dogma.⁴⁷⁰

KKE dosud zůstává jednou z nejrigidnějších evropských komunistických stran, která v zásadě nijak nerevidovala svoji marxisticko-leninistickou antiimperialistickou rétoriku, požadující svržení řeckého kapitalistického režimu revolučními prostředky. Dokladem tohoto nezměněného postoje řeckých komunistů se v nedávné době stal

2013.

⁴⁶⁶ Za všechny například odmítnutí pomoci obyvateli Thassosu: „Greek villagers block Golden Dawn food handout on Thassos“, BBC News, 1. dubna 2013, dostupné z: <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-21993681> (staženo 16. 4. 2013).

⁴⁶⁷ „Ellines Giatri: gia tin ethelontiki aimodosia tis Chrysis Avgis“, Zlatý úsvit, 26. dubna 2013, dostupné z: <http://www.xryshaygh.com/index.php/enimerosi/view/gia-thn-ethelontikh-aimodosia-ths-chrushs-aughs#.UYEoVxybF6Q> (staženo 1. 5. 2013).

⁴⁶⁸ Psarras, *I mavri vivlos tis Xrysis Avgis*, 377-384.

⁴⁶⁹ Pappas, *Transformation of the Greek Party System*, 96. Společná rivalita KKE a ND ve vztahu k PASOK se v roce 1989 dokonce stalo základem pro vytvoření dočasné koaliční vlády těchto dvou ideologicky zcela nesourodých subjektů. Karabakakis, „Greek Communist Party“, 113.

⁴⁷⁰ Pieridis, „Changing Social Cleavages“, 15-17.

XVIII. sjezd strany v roce 2009, na němž KKE v zásadě rehabilitovala politiku stalinismu.⁴⁷¹ Jisté uvolnění stalinistického a striktně prosovětského politického kurzu KKE umožnila Gorbačovova politika v SSSR, pod jejímž vlivem začali především mladší členové strany uvažovat o ideologické proměně, jež by umožnila vnitrostraní demokratickou a zahrnutí nových politických témat do jejího programu (gender, ekologie).⁴⁷² Vnější manifestací jejich snah se po roce 1988 stala volební spolupráce s reformními komunisty z EAR a dalšími levicovými stranami v rámci *Synaspismos* a následná krátká účast řeckých komunistů v koaliční vládě s ND.⁴⁷³ V důsledku těchto procesů uvnitř KKE nakonec nedošlo k ideologické obrodě řeckých komunistů, nýbrž k opětovnému rozštěpení KKE na ortodoxní a reformní křídlo na XIII. sjezdu strany v roce 1991. Zatímco reformisté zůstali sdružení v rámci *Synaspismos*, zbylí členové KKE se rozhodli vrátit k ortodoxní linii komunismu a na další spolupráci s reformisty rezignovali.⁴⁷⁴ Řečtí politologové Tsakatika a Eleftheriou nazývají tento vývoj KKE „organizační a programovou rebořevizací“.⁴⁷⁵

V poslední dekádě se volební zisky KKE stabilizovaly v rozmezí pěti až deseti procent hlasů.⁴⁷⁶ Navzdory snižujícím se volebním výsledkům řečtí komunisté dlouhodobě odmítali spolupracovat s jinými politickými uskupeními, a z tohoto důvodu se nezapojili ani do činnosti politického tábora proti memorandu.⁴⁷⁷ Vůči levici se KKE chová velmi nepřátelsky s tím, že jen ona je reprezentantkou dělnické třídy a skutečné levicové politiky.⁴⁷⁸ V souladu se svojí tradiční rétorikou strana interpretovala ekonomickou situaci v Řecku a v Evropě jako krizi kapitalistického a imperialistického systému. Na omezení řecké suverenity v důsledku přijetí memoranda reagovala svým prohlášením, že „boj za obranu hranic a práva na suverenitu Řecka z pozice dělnické třídy a lidových vrstev je neoddělitelnou součástí boje za svržení moci kapitálu“.⁴⁷⁹ Krizi lze podle ní vyřešit pouze revolučním nastolením socialismu dělnickou třídou vedenou komunistickou stranou: „Řecký lid se zbaví pout kapitalistického

⁴⁷¹ Mavrogordatos a Marantzidis, „Greece“, 996. O dva roky později KKE rehabilitovala rovněž Nikose Zachariadise, generálního tajemníka strany v letech 1931-1956, který byl jedním z hlavních řeckých představitelů stalinismu. „Event concerning the rehabilitation of Nikos Zachariadis“, KKE, 2011, dostupné z: <http://interold.kke.gr/News/news2011/2011-10-03-zaxariadis.html> (staženo 15. 5. 2014).

⁴⁷² Tsakatika a Eleftheriou, „The Radical Right's Turn“, 83.

⁴⁷³ Pieridis, „Changing Social Cleavages“, 15-16.

⁴⁷⁴ Verney, „Greece: A New Era“, 196.

⁴⁷⁵ Tsakatika a Eleftheriou, „The Radical Right's Turn“, 86.

⁴⁷⁶ Výsledky řeckých voleb, *Ministerstvo vnitřní řecké republiky*, dostupné z: <http://ekloges.ypes.gr/>.

⁴⁷⁷ Dinas a Rori, „The 2012 Greek Parliamentary Elections“, 277-278.

⁴⁷⁸ Pieridis, „Changing Social Cleavages“, 15-16.

⁴⁷⁹ „Programma“, KKE, XIX. sjezd strany ze dne 11. až 14. dubna 2013, dostupné z: <http://www.kke.gr/taytothta/> (staženo 9. 5. 2014).

vykořisťování a imperialistických odborů tehdy, když dělnická třída se svými spolubojovníky uskuteční socialistickou revolucí“.⁴⁸⁰ Cílem KKE je zavedení diktatury proletariátu.

V posledních letech patřila KKE v Řecku k největším odpůrcům globalizace a evropské integrace. Sama sebe označuje za vlasteneckou stranu prosazující program národně orientovaného komunismu. Lyrintzis tuto politickou strategii charakterizuje jako nacionalistický populismus, jímž se KKE snaží zaujmout zejména sociálně vyloučené vrstvy obyvatelstva nespokojené s vládní politikou a který klade důraz právě na lidové vrstvy a národní zájmy.⁴⁸¹ Zřejmě na základě této politiky se KKE podařilo v parlamentních volbách roku 2007 a v květnu 2012 získat více než 8 procent hlasů.⁴⁸² Řečtí komunisté konečně v průběhu krize dokázali mnohokrát mobilizovat své stoupence prostřednictvím vlastní odborové organizace Všedělnická militantní fronta (*Panergatiko agonistiko metopo*; PAME) a uspořádat masové protesty a stávky.⁴⁸³ Záhy ovšem následoval výrazný propad voličské podpory, v červnu 2012 KKE ve srovnání s předchozími volbami ztratila přibližně čtvrt milionu hlasů a stala se tak nejmenší parlamentní stranou. Navzdory všem předpokladům, že její voličská podpora v důsledku krize ještě poroste, obsadila KKE s pouhými dvanácti mandáty místo obvyklého třetího místa až sedmou pozici.⁴⁸⁴

Na příkladu XA a KKE se ukázalo, že velká programová a ideologická flexibilita politických stran řeckého bipartismu ND a PASOK v období *metapolitefsi* měla obrovský význam pro zamezení mocenské expanze extremistických, ale i radikálních politických uskupení. Dokud byly ND a PASOK schopny integrovat extremistické a radikální politické síly do svých stranických struktur a ve své politice a rétorice dostatečně reflektovat nacionalistická témata, řečtí voliči jim byli loajální a obě strany tak neměly v podstatě žádnou politickou konkurenci. Ve chvíli, kdy ND pod Karamanlisovým vedením odmítla spolupracovat s krajní pravicí a kdy PASOK v čele se Simitisem a Papandreem do velké míry opustilo nacionalistickou rétoriku a vydalo se cestou proevropské politiky akcentující postmaterialistická témata, začala se řecká politická scéna štěpit a posílily extremistické politické proudy.

⁴⁸⁰ Ibid.

⁴⁸¹ Lyrintzis, „The Changing Party System“, 256.

⁴⁸² Výsledky řeckých voleb, *Ministerstvo vnitra Řecké republiky*, dostupné z: <http://ekloges.ypes.gr/>.

⁴⁸³ Tsakatika a Eleftheriou, „The Radical Right's Turn“, 95.

⁴⁸⁴ Verney a Bosco, „Living Parallel Lives“, 418-419.

Závěr

Ve své diplomové práci jsem se zabývala společenskou radikalizací a vzestupem politického extremismu v Řecku v letech 2000 až 2012. Jako koncepční rámec jsem použila teorii konfliktních linií Lipseta a Rokkana. Přesněji jsem se vydala politologickou cestou identifikace štěpných linií ve společnosti, v jejímž případě je nejprve zkoumáno rozvrstvení politických postojů, které pak nachází konkrétní odezvu ve struktuře stranického systému. Při stanovení definice užívaných pojmů extremismus a radikalismus jsem se řídila teoretickými přístupy Case Muddeho a Daniela Albertazziho, kteří na rozdíl od jiných autorů tyto pojmy od sebe odlišují.

Na základě svého předpokladu, že nedávná řecká politická a společenská radikalizace měla hlubší historické kořeny, a nevycházela tak pouze z probíhající ekonomické krize, jsem se pokusila o analýzu hlavních konfliktních linií v řecké společnosti po roce 1915. Zatímco v meziválečném období se jednalo o rozštěpení vycházející z kategorie roajalismus – antiroajalismus, v poválečném období to byl komunismus - antikomunismus a v metapolitefsi modernizace – antimodernizace. Ve vyhrocených okamžicích soudobých dějin Řecka měla tamní společnost tendenci velmi silně se polarizovat. Při vytváření vnitrosociálních konfliktů hrály socioekonomické charakteristiky jednotlivých společenských vrstev stejně důležitou úlohu jako abstraktní ideje, potažmo z nich vycházející konkrétní politické kroky. Existence těchto konfliktů se druhotně promítla v charakteru stranického systému Řecka, kde se projevila radikalizací systémových politických stran nebo posilováním extremistických politických uskupení.

V meziválečném období se hlavní konfliktní linie v řecké společnosti vytvořila v důsledku politického střetu mezi liberálními republikány a konzervativními rojalisty. Ten se v rámci řeckého politického systému projevoval polarizací voličstva a především značnou politickou nestabilitou spojenou s řadou republikánských a rojalistických státních převratů, zasahováním armády do politiky a posléze nastolením krajněpravicové Metaxasovy diktatury (1936-1941). V poválečném období na řecké politické scéně dominoval ideologický konflikt mezi řeckými komunisty a jejich odpůrci, který vyústil v krvavou občanskou válku (1946-1949) a jehož politické důsledky zůstaly v řecké společnosti přítomné až do pádu plukovnícké junty v roce

1974. Tehdejší ultrakonzervativní a nedemokratický režim udržoval řeckou společnost v atmosféře strachu prostřednictvím represivních opatření zaměřených primárně vůči sympatizantům levice, což ospravedlňoval údajnou hrozbou komunistického převratu.

V závěrečném období demokratické konsolidace, v řeckém kontextu známém pod označením *metapolitefsi*, se hlavní konfliktní linie vytvořila na základě odlišných postojů Řeků k otázkám společenské modernizace, nacionalismu a národní identity, řeckých hodnot a tradic a konečně suverenity řeckého státu. Na rozdíl od předchozích dvou konfliktních linií, pro něž byla charakteristická zjevná inklinace k politické pravici nebo levici, začal po pádu vojenské diktatury tento aspekt postupně ztrácet na relevanci. Příčiny tohoto procesu přitom nemusejí souviset pouze se skutečností, že k podobnému vývoji dospěly ve stejné době také státy západní Evropy. Transformaci totiž napomáhal již samotný populistický a klientelistický charakter řeckého bipartijního politického systému, ve kterém byla politika podřizující se uspokojení „lidu“ sociálními výhodami podstatnější než její reálný obsah a politické důsledky takového vládnutí.

V období *metapolitefsi* jsem jako hlavní konfliktní linii v řecké společnosti identifikovala rozpor ve vztahu k modernizaci řeckého státu. Část společnosti v něm podporovala modernizační a reformní úsilí vlády, které bylo úzce propojeno s řeckou ambicí podílet se plnohodnotně na politické a ekonomické integraci evropského prostoru. Stejná politická činnost vyvolala na řecké politické scéně i ve společnosti antimodernizační reakci, jejímž obsahem se stal požadavek na zachování stávající sociální reality a později na větší nezávislost a posílení suverenity řeckého státu. S obavou ze ztráty národní identity nebo jejího oslabení v důsledku vnějších vlivů a tlaků navíc výrazně rostl řecký nacionalismus. Ke zformování této štěpné linie v řecké společnosti přispěly vnější a vnitřní faktory spojené s integrací Řecka do evropských struktur a s ní souvisejícím modernizačním úsilím předsedy vlády PASOK, Konstantina Simitise (1996-2004). Jeho reformní kroky v ekonomické politice státu, které měly Řecko připravit na vstup do eurozóny v roce 2001, vyvolaly nevoli zejména u ekonomicky slabšího obyvatelstva.

Společenský konflikt v Řecku se především v poslední dekádě v reakci na modernizační procesy a vlivem globalizace a imigrační krize projevil v rozvoji veřejné debaty na téma zachování národní identity a tradičních hodnot. Na krizi řecké identity upozornila politická kampaň arcibiskupa Christodoula odmítající odstranění údajů o náboženské víře z občanských průkazů. Proti modernizačnímu táboru požadujícímu plnou sekularizaci řeckého státu se v plné síle postavilo nacionalistické,

antimodernizační a tradicionalistické hnutí, které považovalo pravoslaví za součást řecké identity a kladlo důraz na řeckou nezávislost a suverenitu. Imigrační krize, která vrcholila v letech 2008 až 2010, vedla k nárůstu xenofobních a rasistických nálad ve společnosti, jichž využily některé politické subjekty, aby na antiimigrační a často velmi nenávislné politice vystavěly svůj program.

Po vypuknutí ekonomické krize dostala tato nová konfliktní linie specifický rozměr, který se projevil především v požadavcích mnohých Řeků na posílení národní suverenity. Řecká krize odhalila selhání řeckých politiků při správě řeckého státu a jeho hospodářství, stejně jako řadu korupčních afér, manipulace s ekonomickými výsledky země a zatajování důležitých informací politiky před veřejností. Ukázalo se, že byrokratický a klientelistický politický systém Řecka není schopen na ekonomickou krizi efektivně reagovat. Sociálně necitlivá úsporná opatření přijatá řeckou vládou na doporučení EU, MMF a ECB vyvolala u části veřejnosti značný odpor, navíc začala být mnohými vnímána jako přílišné zasahování zahraničních aktérů do fungování řeckého státu. Z těchto důvodů se řecká krize stala katalyzátorem zásadních změn na politické scéně, které byly v roce 2012 završeny rozpadem dosavadního bipartijního systému a posílením extremistických a radikálních subjektů s nacionalistickým, euroskeptickým, populistickým, xenofobním, či dokonce rasistickým programem. Ekonomická deprese navíc poukázala na existenci vážné sociální krize v řecké společnosti, která se v reakci na politický a ekonomický vývoj země po roce 2000 mobilizovala a začala inklinovat k politice radikálních a extremistických stran.

Postoj k pokračování finanční pomoci Řecku a programu úsporných opatření se stal ústředním tématem programů všech politických stran. V tomto kontextu bylo stávající společenský konflikt možné interpretovat jako střet zastánců evropské integrace a nacionalistů. Jako největší odpůrci evropské integrace a unijního řešení krize se profilovaly dvě extremistické a zároveň antisystémové politické strany KKE a XA. Řečtí komunisté jsou ze své podstaty rigidní politickou stranou, která popírá jakékoli modernizační, integrační či globalizační procesy, a v tomto konkrétním případě také nepřilíší překvapivě stoupenci nacionalistické politiky. Zlatý úsvit pak v souladu se svou nacionalistickou, rasistickou, xenofobní a tradicionalistickou politikou vyžaduje maximální politickou a ekonomickou nezávislost země na vnějším světě. Právě XA dokázal velmi dobře zužitkovat témata ilegální imigrace a ekonomické krize a promítnout je do své nenávislné politiky, která v důsledku změněného společenského klimatu našla mezi Řeky řadu sympatizantů. Naopak KKE neuměla v této době oslovit

nové voliče. Patrně z důvodu své nedostatečné flexibility nedokázala využít nová společenská a politická témata a adekvátně na ně reagovat ve svém programu.

Radikální strany SYRIZA a LAOS měly tendenci přistupovat k problematice evropské integrace a hospodářské pomoci v době krize dvojakým způsobem. SYRIZA sice EU a jí navrhované řešení řecké krize tvrdě kritizovala, zároveň se ale snažila zabránit příliš radikálnímu řešení, jakým by bylo například vystoupení z eurozóny. Díky své úspěšné strategii, v níž se zaměřila na mobilizaci občanské společnosti, se dokázala vyprofilovat jako hlavní oponent vůči ND a získat zklamané voliče PASOK. Naopak LAOS zprvu výrazně profitoval především ze své antiimigrační a konzervativní politiky, kladoucí důraz na tradiční řecké hodnoty a národní identitu, následně ale ztratil své voliče nejednoznačnými postoji vůči memorandu. Druhou šanci již patrně nedostane, protože sympatizanti nacionalistické a krajní pravice si již našli náhradu ve Zlatém úsvitu.

Nová demokracie se v důsledku krize pod vedením Antonise Samarase zpočátku přiklonila k pravicovější a nacionalističtější politické orientaci než za působení předchozího lídra Kostase Karamanlise. Již od konce devadesátých let minulého století se profilovala jako reprezentantka antimodenizačního tábora, v době krize pak logicky navázala formálním odmítnutím memoranda. Nakonec se potvrdilo, že tato taktika byla z její strany pouhým politickým kalkulem, který jí ovšem zvýšil přízeň voličů. Teprve po oslabení svého hlavního soupeře, PASOK, ND opatrně přistoupila na podporu memoranda a záchranného programu Řecka a vrátila se do politického středu. Ve dvojích volbách roku 2012 zvítězila a po volebním propadu PASOK se stala fakticky jedinou významnou řeckou politickou stranou zastávající proevropský kurz.

Střet mezi zastánci evropské integrace a nacionalisty podle všeho nebyl plně totožný s konfliktem mezi stoupenci a odpůrci memoranda. Zatímco nacionalistický tábor memorandum shodně odmítl, stoupenci proevropského kurzu se na jeho podpoře rozhodně neshodli. PASOK jako reprezentant proevropské politiky přistoupil k prosazování memoranda, naopak SYRIZA (a částečně též ND) odmítla pouze memorandum, ale nikoli evropskou integraci jako takovou. V tomto ohledu vystihla SYRIZA lépe než PASOK podstatu tehdejšího konfliktu v řecké společnosti, jenž spočíval v potřebě nalezení takového řešení krize, které nepovede k politické izolaci Řecka v rámci EU, ale přitom bude dostatečně reflektovat řecké „národní zájmy“.

Práce v neposlední řadě ukázala, že radikalizace v řecké společnosti rozhodně není novým fenoménem. Její kořeny lze vidět již na politické scéně v době první

světové války, v politickém uspořádání meziválečného a poválečného Řecka. Také v období *metapolitefsi* byla radikalizace v řecké společnosti přítomná, do značné míry ale byla utlumena tím, že hlavní politické strany ND a PASOK byly schopny začlenit do své agendy témata typická pro extremistické a radikální politické subjekty a přijmout mezi své členy jejich potenciální sympatizanty. V důsledku této politické strategie neměla většina řeckých občanů důvod ve volbách podporovat politicky marginální extremistická uskupení. S nástupem Kostase Karamanlise do vedení ND přestala tato strana tolerovat ve svých řadách stoupence krajní pravice, čímž otevřela cestu LAOS a XA k jejich politickému vzestupu. Kostas Simitis a Georgios Papandreou revidovali populistickou a nacionalistickou orientaci PASOK typickou pro dobu, kdy v jeho čele působil Andreas Papandreou. Radikálně levicová a populistická SYRIZA, jejíž program ale zároveň obsahuje zřetelně nacionalistické prvky, tak dostala příležitost získat voliče PASOK na svou stranu. Odpovědnost za budoucnost Řecka se po dvojích volbách roku 2012 přesunula do rukou lídrů dvou nejsilnějších stran, ND a SYRIZA. Jen na nich bude záležet, zda svou politickou moc využijí k uklidnění politické situace v zemi či k prohloubení existujícího konfliktu v řecké společnosti.

Hlavní přínos této práce spočívá v novém přístupu ke konceptualizaci vývoje nejdůležitějších konfliktních linií v řecké společnosti 20. století. Zatímco o ideologickém sporu republikánských venizelistů a rojalistické pravice v meziválečném období a o politickém střetu řeckých komunistů s jejich odpůrci po druhé světové válce již vzniklo velké množství literatury, změnám konfliktních linií v období *metapolitefsi* se zatím příliš mnoho autorů nevěnovalo. Rozvoj společensko-politických konfliktů na počátku 21. století a především v době ekonomické krize pak představuje zcela novou kapitolu ve zkoumání těchto fenoménů.

Summary

In my thesis I concentrated on the topic of social radicalization and the rise of political extremism in Greece in the period of 2000-2012. Concerning its theoretical frame I decided to use the theory of cleavages by Seymour M. Lipset and Stein Rokkan. While defining the terms radicalism and extremism I followed the scientific approaches of Cas Mudde and Daniele Albertazzi. I started with the assumption that the recent Greek political and social radicalization have deeper historical roots and therefore they are not just consequences of the ongoing economic crisis. As a result of certain critical junctures the Greek society tended to polarize strongly during the 20th century. Very often socioeconomical characteristics of individual social strata played an equally important role in the creation of inner conflicts as did abstract ideas or particular political steps stemming from them. The existence of such conflicts influenced secondary the character of the Greek party system where they resulted in radicalization of systemic political parties or strengthening of extremist political groupings.

In the interwar period the main cleavage emerged due to the political conflict of liberal republicans and conservative royalists which lead to a series of coups and counter-coups often designed by army officers and finally to the establishment of Metaxas dictatorship (1936-1941). In the post-war period the Greek political scene was dominated by the ideological clash between Greek communists and their opponents which resulted in bloody civil war (1946-1949) and which influenced the atmosphere in the society till the fall of junta in 1974. In the period of political consolidation in Greece known as *metapolitefsi*, the main cleavage formed on the ground of different positions of Greeks towards social modernization, nationalism and national identity, Greek values and traditions and finally the question of Greek state sovereignty. In comparison to previous cleavages this one wasn't based on left-right political orientation which after 1974 started to lose relevance. This transformation was helped very much by the populist and clientelistic character of Greek political system.

In the period of *metapolitefsi* I identified the modernization – antimodernization cleavage to be the most important. Part of the society supported the modernizing and reforming efforts of the government which were closely linked to the Greek ambition to become an equal member of the European community. This actions created an antimodernization reaction in politics and society which was accompanied by the rise of

nationalism and included a demand for the preservation of existing social reality and later for greater independence and sovereignty of the Greek state. This cleavage was formed under influence of the European integration and the modernizing strategy of PASOK prime minister Constantinos Simitis (1996-2004). The political campaign of archbishop Christodoulos pointed to the identity crisis, while the subsequent immigration crisis caused a rise of xenophobic and racist tendencies in the society and politics.

During the economic crisis the new cleavage slightly changed towards the question of state sovereignty. It uncovered many failures of Greek politicians ruling the state and their corruption scandals. The bureaucratic and clientelistic political system of Greece appeared to be ineffective and unable to react adequately when facing a serious crisis. In addition the measures taken as part of the recovery program designed by EU, IMF and ECB were rejected by the majority of population. Consequently the Greek crisis became a catalyst of radical changes in the political system which ended by the disintegration of the Greek party system after the double elections in 2012. It radicalized and mobilized the Greek society and gained more votes to the extremist and radical parties with nationalist, eurosceptic, populist, xenophobic, or even racist program.

Under the conditions of economic crisis the cleavage moved to the conflict of Europeanism and nationalism. The extremist and antisystemic Communist Party of Greece and Golden Dawn presented themselves as the main opponents of the European integration and the EU solution of the crisis. While Greek communists are ideologically very rigid and therefore weren't able to respond to the new development and gain votes, Golden Dawn made use of the antiimmigration policy and nationalist stance towards the EU and succeeded in elections of 2010 and 2012. Radical parties SYRIZA and LAOS tended to reflect the European integration and financial crisis issues ambiguously. Unlike LAOS, SYRIZA used a successful strategy of cooperation with civil society and social movements and managed to replace PASOK to become the main rival of New Democracy. SYRIZA understood the essence of the social conflict when it supported the European orientation of Greece, but rejected the bailout. In this way it avoided an international isolation of Greece, still it represented the Greek „national interests“.

The radicalization of the Greek society is not a new phenomenon. During *metapolitefsi* it was present in the society, but rather muted by the Greek bipartisanship where New Democracy and PASOK were able to absorb extremist and radical political parties, their sympathizers and topics. Under Constantinos Karamanlis ND stopped

tolerating the supporters of the far-right inside the party which afterwards lead to the expansion of LAOS and Golden Dawn. The leaders of PASOK Constantinos Simitis a Georgios Papandreou revised the populist and nationalist orientation of their party which was typical in the time of Andreas Papandreou in its leadership. Radical leftist and populist SYRIZA, whose program includes also nationalist elements, got an opportunity to gain new voters.

Použitá literatura

Primární zdroje

„Eklogiko programma SYRIZA Enotiko kinoniko metopo – ekloges 6is Maiou 2012,“ Synaspismos, 27. dubna 2012, dostupné z: <http://www.syn.gr/gr/keimeno.php?id=26945> (staženo 5. 5. 2014).

„Ellines Giatri: gia tin ethelontiki aimodosia tis Chrysis Avgis“, Zlatý úsvit, 26. dubna 2013, staženo 1. května 2013, dostupné z: <http://www.xryshaygh.com/index.php/enimerosi/view/gia-thn-ethelontikh-aimodosia-ths-chrushs-aughs#.UYEoVxybF6Q>.

„Event concerning the rehabilitation of Nikos Zachariadis“, KKE, 2011, dostupné z: <http://interold.kke.gr/News/news2011/2011-10-03-zaxariadis.html> (staženo 15. 5. 2014).

„Foreign citizens and foreign-born population“, Eurostat News Release, STAT/12/105, 11. července 2012, dostupné z: http://europa.eu/rapid/press-release_STAT-12-105_en.htm?locale=en (staženo 24. 4. 2014).

„Greece GDP Growth Rate (2000-2014)“, Trading Economics, <http://www.tradingeconomics.com/greece/gdp-growth> (staženo 30. 1. 2014).

„Harmonised unemployment rate by sex“, Eurostat, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&language=en&pcode=teilm020&tableSelection=1&plugin=1> (staženo 20. 1. 2014).

„Chrysi Avgi: Ena kinima ideologiko“, Zlatý úsvit, 2012, dostupné z: <http://www.xryshaygh.com/assets/files/ideologia.pdf> (staženo 20. 12. 2013).

„I dilosis tou Proedrou tou PASOK, k. Ev. Venizelou, gia tis programmatikes desmevsis gia tin kinoniki prostasia kata ti diarkia tis krisis.“ PASOK, 2012, dostupné z: http://www.tovima.gr/files/1/2012/17/diloseis_venizelou.pdf (staženo 6. 5. 2014)

„I Ellines apenanti sti Metanastevsi: Stasis apenanti sti metanastevsi ke to neo nomothetiko plesio“, 31. ledna 2010, <http://www.publicissue.gr/1388/immigration-2010/> (staženo 26. 4. 2014).

„Metanastevtiko ke ratsismos: Erevna apo tin TNS Icap ke tin BaaS gia tis antilipsis ton Ellinon“, BaaS, 10. července 2012, <http://baas.gr/2012/07/10/racism/> (staženo 26. 4. 2014).

„Politiko varometro 119 – Idiko thema 2: I stasis ton Ellinon politon apenanti stin Evropi ke ti Germania“, Public Issue, 12. dubna 2013, dostupné z: http://www.publicissue.gr/2247/var-apr-2013-special_issue2/ (staženo 18. 4. 2014).

„Programma“, KKE, IXX. sjezd strany ze dne 11. až 14. dubna 2013, dostupné z: <http://www.kke.gr/taytothta/> (staženo 9. 5. 2014).

„Psifizoume gia tin Evropi – apofasizoume gia tin Ellada,“ Giorgos A. Papandreou, 17. května 2009, dostupné z: <http://papandreou.gr/ψηφίζουμε-για-την-ευρώπη-αποφασίζουμε/> (staženo 1. 5. 2014).

„Vasikes thesis ke vasikes programmatikes katefthynsis. Apo tis grammaties ideologikou ke programmatos tou Laikou Orthodoxou Synagermou,“ LAOS, Ekloges 2012, dostupné z: <http://www.laos.gr/party/views> (staženo 2. 5. 2014).

Výsledky řeckých voleb, Ministerstvo vnitra Řecké republiky, dostupné z: <http://ekloges.ypes.gr/>.

„Statistical Data on Immigrants in Greece: An Analytic Study of Available Data and Recommendations for Conformity with European Union Standards,“ European Commission, 15. listopadu 2004, dostupné z: http://ec.europa.eu/ewsi/UDRW/images/items/docl_7511_515679235.pdf (staženo 10. 5. 2014).

Syntagma tis Elladas [Řecká ústava], Parlament Řecké republiky, dostupné z: <http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/8c3e9046-78fb-48f4-bd82-bbba28ca1ef5/SYNTAGMA.pdf> (staženo 20. 4. 2014).

„To alithino katastatiko tis Chrysis Avgis“, Stanovy politické strany Zlatý úsvit, 30. září 2013, dostupné z: <http://www.xryshaygh.com/index.php/enimerosi/view/to-alhthino-katastatiko-ths-chrushs-aughs> (staženo 20. 12. 2013).

Sekundární zdroje

Albertazzi, Daniele a Duncan McDonell. 2008. *Twenty-First Century Populism: The Spectre of Western European Democracy*. Houndmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Alexander, George M. 1981. „The Demobilization Crisis of November 1944.“ In *Greece in the 1940s. A Nation in Crisis*, ed. John O. Iatrides, 156-166. Hanover, London: University Press of New England.

Alivizatos, Nikos. 1983. *Oi politiki thesmi se krisi 1922-1974: Opsi tis ellinikis empirias*. Athina: Themelio.

Alogoskoufis, George. 2012. „Greece’s Sovereign Debt Crisis: Retrospect and Prospect.“ *Hellenic Observatory European Institute*, GreeSE Paper č. 54, 1-49.

Backes, Uwe a Eckhard Jesse. 1993. *Politischer Extremismus in der Bundesrepublik Deutschland*. Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung.

Backes, Uwe. 2006. *Politische Extreme: Eine Wort- und Begriffsgeschichte von der Antik bis zur Gegenwart*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

Balik, Stanislav a Michal Kubát. 2012. *Teorie a praxe nedemokratických režimů*. Praha: Dokořán.

Banac, Ivo. 1995. „The Tito-Stalin Split and the Greek Civil War.“ In *Greece at the Crossroads. The Civil War and Its Legacy*, eds. John O. Iatrides, Linda Wrigley, 258-273. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press.

Barker, Elisabeth. 1987. „The Yugoslavs and the Greek Civil War of 1946-1949.“ In *Studies in the History of the Greek Civil War 1945-1949*, eds. Lars Baerentzen, John O. Iatrides a Ole L. Smith, 297-308. Copenhagen: Museum Tusulanum Press.

Bartolini, Stefano a Peter Mair. 2007. *Identity, Competition and Electoral Availability: The Stabilisation of European Electorates 1885-1985*. Colchester: ECPR Press.

Bellou, Fotini. 2003. „The Political Scene: Consolidating Democracy.“ In *Greece in the twentieth century*, eds. Theodore A. Couloumbis, Theodore Kariotis, Fotini Bellou, 155-169. London: Frank Cass.

Betz, Hans-Georg. 1994. *Radical Right-Wing Populism in Western Europe*. New York: St. Martin's Press.

Blaise, Pierre a Patrick Moreau. 2004. *Extrême droite et national-populisme en Europe de l'Ouest: Analyse par pays et approches transversales*. Bruxelles: Centre de recherche et d'information socio-politiques.

Botsiou, Konstantina E. 2007. „Anti-Americanism in Greece“. In *Anti-Americanism: History, Causes, and Themes. Vol. 3: Comparative Perspective*, ed. Brendon O'Connor, 213-234. Oxford/Westport, Connecticut: Greenwood World Publishing.

Botsch, Gideon. *Die extreme Rechte in der Bundesrepublik Deutschland 1949 bis heute* (Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung, 2012).

Caiani Manuela, Donatella della Porta a Claudius Wagemann. 2012. *Mobilizing on the Extreme Right: Germany, Italy and the United States*. Oxford: Oxford University Press.

Clogg, Richard. 2002. *Minorities in Greece. Aspects of a Plural Society*. London: Hurst & Company.

Clogg, Richard. 1992. *A Concise History of Greece*. Cambridge: Cambridge University Press.

Close, David H. 2002. *Greece since 1945. Politics, Economy and Society*. London, New York: Longman.

Close, David H. 1995. *The Origins of the Greek Civil War*. London, New York: Longman.

Couloumbis, Theodore A. a Theodore Kariotis, Fottini Bellou. 2003. *Greece in the twentieth century*. London: Frank Cass.

Červenka, Jan. 2006. „Současný stranický systém z perspektivy konfliktních linií.“ In *České veřejné mínění: výzkum a teoretické souvislosti*, ed. Daniel Kunštát, 115-138. Praha: Sociologický ústav AVČR.

Davis, Thomas C. 1998. „The Iberian Peninsula and Greece: Retreat from the Radical Right?“. In *The New Politics of the Right: Neopopulist Parties and Movements in Established Democracies*, eds. Hans Georg Betz, Stefan Immerfall, 157-172. New York: St. Martin's Press.

Delwit, Pascal, Jean-Michel De Waele a Andrea Rea. 1998. *L'Extrême droite en France et en Belgique*. Bruxelles: Editions Complexe.

Diamantopoulou, Elisabeth A. 2012. „Religious freedom in the light of the relationship between the Orthodox Church and the nation in contemporary Greece.“ *International Journal for the Study of the Christian Church* 12, č. 2, 164-175.

Dinas, Elias et al. 2013. „From Dusk to Dawn: Local Party Organization and Party Success of Right-wing Extremism.“ *Party Politics*, dostupné z: <http://ppq.sagepub.com/content/early/2013/11/27/1354068813511381> (staženo 20. 1. 2014).

Dinas, Elias a Lamprini Rori. 2013. „The 2012 Greek Parliamentary Elections: Fear and Loathing in the Polls.“ *West European Politics* 36, č. 1, 270-282.

Dinas, Elias. 2010. „The Greek General Election of 2009: PASOK – The Third Generation.“ *West European Politics* 33, č. 2, 389-398.

Dinas, Elias. 2008. „The Greek General Election of 2007: You Cannot Lose If Your Opponent Cannot Win.“ *West European Politics* 31, č. 3, 600-607.

Downs, William M. 2012. *Political Extremism in Democracies: Combating Intolerance*. New York: Palgrave Macmillan.

Doxiadis, Aristos a Manos Matsaganis. 2012. „National Populism and Xenophobia in Greece.“ *Counterpoint, Open Society Foundations*, 1-77, dostupné z: <http://counterpoint.uk.com/reports-pamphlets/national-populism-and-xenophobia-in-greece/> (staženo 20. 5. 2013).

Droumpouki, Anna Maria. 2013. „Trivialization of World War Two and Shoah in Greece: Uses, Misuses and Analogies in Light of the Current Debt Crisis.“ *Journal of Contemporary European Studies* 21, č. 2, 190-201.

Ellinas, Antonis A. 2013. „The Rise of Golden Dawn: The New Face of the Far Right in Greece.“ *South European Society and Politics*, 1-23, dostupné z: <http://dx.doi.org/10.1080/13608746.2013.782838> (staženo 27. 3. 2013).

Ellinas, Antonis A. 2012. „LAOS and the Greek Extreme Right since 1974.“ In *Mapping the Extreme Right in Contemporary Europe: From Local to Transnational*, eds. Andrea Mammone, Emmanuel Godin a Brian Jenkins, 124-139. London, New York: Routledge.

Ellinas, Antonis A. 2010. *The Media and the Far Right in Western Europe. Playing the Nationalist Card*. Cambridge: Cambridge University Press.

Esche, Matthias. 1982. *Die Kommunistische Partei Griechenlands 1941-1949: Ein Beitrag zur Politik der KKE vom Beginn der Resistance bis zum Ende des Bürgerkriegs*. München, Wien: R. Oldenbourg Verlag.

Fiala, Petr. 1998. „Český politický extremismus a radikalismus z hlediska politologie.“ In *Politický extremismus a radikalismus v České republice*, ed. Petr Fiala, 7-16. Brno: Masarykova univerzita.

Fotiadis, Apostolis. 2013. „Greece: What lies ahead?“, *Open Society Foundations*, <http://www.opensocietyfoundations.org/voices/greece-what-lies-ahead> (staženo 20. 1. 2014).

Funke, Manfred. 1978. „Extremismus und offene Gesellschaft: Anmerkungen zur Gefährdung und Selbstgefährdung des demokratischen Rechtsstaates.“ In *Extremismus im demokratischen Rechtsstaat*, ed. Manfred Funke, 15-46. Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung.

Fragkoudaki, Anna. 2013. *O ethnikismos ke i anodos tis akrodexias*. Athina: Alexandria.

Gellner, Ernest A. 1993. *Národy a nacionalismus*. Praha: Hřibál.

Gemenis, Kostas. 2010. „Winning Votes and Weathering Storms: The 2009 European and Parliamentary Elections in Greece.“ *Representation* 46, č. 3, 353-362.

Georgiadou, Vassiliki. 2013. „Populismus und Extremismus am rechten Rand – Der rasante Aufstieg der Goldenen Morgenröte im Krisenland Griechenland.“ In *Rechtsextremismus in Europa: Länderanalysen, Gegenstrategien und arbeitsmarktorientierte Ausstiigsarbeit*, eds. Ralf Melzer, Sebastian Serafin, 79-106. Berlin: Friedrich Ebert Stiftung.

Glenny, Misha. 2003. *Balkán 1804-1999: nacionalismus, válka a velmoci*. Praha: BB art.

Hainsworth, Paul. 2000. *The Politics of the Extreme Right: From the Margins to the Mainstream*. London, New York: Pinter.

Hloušek, Vit. 2008. *Konflikt versus konsensus: Konfliktní linie, stranické systémy a politické strany v Rakousku 1860-2006*. Brno: Masarykova univerzita.

Hloušek, Vít. 2002. „Koncept konfliktních linií ve střední a jihovýchodní Evropě – tři roviny analýzy.“ *Central European Political Studies Review* 4, č. 2-3, <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=34> (staženo 5. 4. 2014).

Hradečný, Pavel et al. 1998. *Dějiny Řecka*. Praha: NLN.

Hupchick, Denis P. 2002. *The Balkans: From Constantinople to Communism*. New York: Palgrave.

Charalambos, Kasimis a Chryssa Kassimi. 2004. „Greece: A History of Migration.“ *Migration Policy Institute*, dostupné z: <http://www.migrationpolicy.org/article/greece-history-migration/> (staženo 21. dubna 2014).

Charvát, Jan. 2007. *Současný politický extremismus a radikalismus*. Praha: Portál.

Christopoulos, Georgios a Ioannis Bastias. 1978. *Istoria tou ellinikou ethnous: Neoteros ellinismos apo to 1913 os to 1941*. Athini: Ekdotiki Athinon.

Iatrides, John O. „Introduction.“ In *Greece in the 1940s: A Nation in Crisis*, ed. John O. Iatrides, 145-156. Hanover, London: University Press of New England.

Ignazi, Piero. 2003. *Extreme Right Parties in Western Europe*. Oxford: Oxford University Press.

Inglehart, Ronald. 1990. *Culture Shift in Advanced Industrial Society*. Princeton: Princeton University Press.

Ioakimidis, Panajiotis C. 2001. „The Europeanization of Greece: An Overall Assessment.“ In *Europeanization and the Southern Periphery*, eds. Kevin Featherstone a George Kazamias, 73-94. London, Portland: Frank Cass.

Jelavich, Barbara. 1983. *History of the Balkans. Twentieth Century*. Cambridge: Cambridge University Press.

Jesse, Eckhard a Tom Thieme. 2011. „Extremismus in den EU-Staaten. Theoretische und konzeptionelle Grundlagen.“ In *Extremismus in den EU-Staaten*, eds. Eckhard Jesse, Tom Thieme, 11-24. Wiesbaden: VS Verlag.

Kapetanyannis, Vassilis. 1991. „Neo-fascism in modern Greece.“ In *Neo-fascism in Europe*, eds. Luciano Cheles, Ronnie Fergusson a Michalina Vaughan, 191-210. London, New York: Longman.

Kaplan, Jeffrey a Leonard Weinberg. 1999. *The Emergence of a Euro-American Radical Right*. New Brunswick: Rutgers University Press.

Karabakakis, Vassilis. 2007. „Greek communist party 1940-1990 from social patriotism to social democracy.“ *Critique: Journal of Socialist Theory* 25, č. 1, 97-117.

Karamichas, John. 2009. „The December 2008 Riots in Greece.“ *Social Movement Studies: Journal of Social, Cultural and Political Protest* 8, č. 3, 289-293.

Karasová, Nikola. 2011. „Nikos Zachariadis a Komunistická strana Řecka během Metaxasovy diktatury.“ Bakalářská práce, vedoucí práce PhDr. Kateřina Králová, Ph.D. Praha: Univerzita Karlova.

Katsambekis, Giorgos. 2011. „Populism in the Post-Democratic Times: Greek Politics and the Limits of Consensus.“ Příspěvek prezentován na 61. výroční konferenci Asociace politických studií, Londýn, Velká Británie, 19. - 21. dubna 2011.

Katsikas, Dimitrios. 2012. „The Greek Crisis and the Search for Political Leadership.“ *The International Spectator: Italian Journal of International Affairs* 47, č. 4, 49-56.

Kofos, Evangelos. 1995. „The Impact of Macedonian Question on Civil Conflict in Greece, 1943-1949.“ In *Greece at the Crossroads: The Civil War and Its Legacy* eds. John O. Iatrides, Linda Wrigley, 274-318. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press.

Kofos, Evangelos. 1991. *National Heritage and National Identity in Nineteenth- and Twentieth-Century Macedonia*. Athens: Hellenic Foundation for Defense and Foreign Policy.

Koliopoulos, John S. a Thanos M. Veremis. 2010. *Modern Greece. A History Since 1821*. Malden: Wiley-Blackwell.

Koliopoulos, John S. a Thanos M. Veremis. 2003. „The Evolving Content of the Greek Nation.“ In *Greece in the twentieth century*, eds. Theodore A. Couloumbis, Theodore Kariotis, Fottini Bellou, 13-28. London: Frank Cass.

Koliopoulos, John S. a Thanos M. Veremis. 2002. *Greece: The Modern Sequel. From 1821 to the Present*. New York: New York University Press.

Kolovos, Giannis I. 2005. *Akra dexia ke rizospastiki dexia stin Ellada ke Dytiki Evropi (1974-2004)*. Athina: Pelasgos.

Kopeček, Lubomír. 2002. „Aplikace rokkanovské teorie cleavages na české politické strany na počátku éry masové politiky.“ *Central European Political Studies Review* 4, č. 2-3, dostupné z: <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=36> (staženo 12. 5. 2014).

Koreček, Janis. 2013. „Imigrační krize v Řecku 1990-2012.“ Diplomová práce, vedoucí práce PhDr. Kateřina Králová, Ph.D. Praha: Univerzita Karlova.

Kornetis, Kostis. 2013. *Children of the Dictatorship. Student Resistance, Cultural Politics, and the „Long 1960s“ in Greece*. New York, Oxford: Berghahn Books.

Kostis, Kostas. 2013. *Ta kakomathimena pedia tis Istorias: I diamorfosi tou neoellinikou kratous 18os-21os eonas*. Athina: Polis.

Kotsonopoulos, Loudovikos. 2013. „Strategic difficulties of organizational experiments in European Radical Left Parties: The case of SYRIZA.“ Příspěvek prezentován na *The*

radical left and crisis in the EU: From marginality to the mainstream?, University of Edinburgh, Skotsko, 17. května 2013.

Králová, Kateřina. 2013. „Ellines sti sosialistiki Giougoslavia: Mionotita pou exafanistike.“ *Neograeca Bohemica* 13, 17-42.

Králová, Kateřina. 2013. „Extrémní pravice (Zlatý úsvit) a řecký stranický systém.“ Příspěvek prezentován v Ústavu klasických studií FF MU, Brno, Česká republika, 18. dubna 2013.

Králová, Kateřina. 2013. „Současná krize a mobilizace společnosti: příklad Řecka.“ Příspěvek prezentován na Brněnském politologickém symposiu *Jih Evropy: politické a ekonomické dopady krize*, FSS MU, Brno, Česká republika, 6. května 2013.

Králová, Kateřina. 2012. *Nesplacená minulost: Řecko-německé vztahy ve stínu nacismu*. Praha: Karolinum.

Králová, Kateřina. 2011. „Role tzv. „cizího faktoru: Řecká krize v historickém kontextu mezinárodní politiky.“ *Mezinárodní politika*, 28. září 2011, dostupné z: <http://www.iir.cz/article/role-tzv-ciziho-faktoru-recka-krize-v-historickem-kontextu-mezinarodni-politiky> (staženo 24. 4. 2014).

Králová, Kateřina. 2009. „Between Tradition and Modernity: Greek-German Relations in Retrospect.“ *Acta Universitatis Carolinae, Studia Territoria* 9, č. 4, 97-117.

Kremmydas, Giorgios. 1984. *I anthropi tis choundas meta ti diktatoria*. Athina: Exantas.

Lee, Stephen J. 2001. *European Dictatorships 1918-1945*. London: Routledge.

Lipset, Seymour M. a Stein Rokkan. 1967. *Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives*. New York: Free Press.

Lipset, Seymour M. 1960. *Political Man: The Social Bases of Politics*. New York: Anchor Books.

Lyrantzis, Christos. 2011. „Greek Politics in the Era of Economic Crisis: Reassessing Causes and Effects,“ *Hellenic Observatory Institute*, GreeSE Paper č. 45, 1-25.

Lyrantzis, Christos. 2005. „The Changing Party System: Stable Democracy, Contested ‘Modernisation’.“ *West European Politics* 28, č. 2: 242-259.

Macheras, Evaggelos. 2012. *To politiko mas systima 1821-2012*. Athina: Proskinio.

Mair, Peter. 2001. „The Freezing Hypothesis: An Evaluation.“ In *Party Systems and Voter Alignments Revisited*, eds. Lauri Karvonen, Stein Kuhnle, 24-41. London: Routledge.

Mavrogordatos, Georgios Th. a Nikos Marantzidis. 2010. „Greece.“ *European Journal of Political Research* 49, č. 7-8, 991-1000.

Mavrogordatos, Giorgos Th. 1996. *Ethnikos Dichasmos ke Maziki organosi*. Athina: Alexandria.

Mavrogordatos, Giorgos Th. 1981. „The 1946 Elections and Plebiscite: Prelude to Civil War.“ In *Greece in the 1940s. A Nation in Crisis*, ed. John O. Iatrides, 181-194. Hanover, London: University Press of New England.

Mareš, Miroslav. 2003. *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*. Brno: Barrister & Principal.

Markantonatou, Maria. 2013. „Diagnosis, Treatment, and Effects of the Crisis in Greece: A ‘Special Case’ or a ‘Test Case’?“ *Max-Planck-Institut für Gesellschaftsforschung*, 1-27.

Mazower, Mark. 1993. *Inside Hitler's Greece: The Experience of Occupation, 1941-1944*. New Haven, London: Yale University Press.

Melzer, Ralf a Sebastian Serafin. 2011. *Rechtsextremismus in Europa: Länderanalysen, Gegenstrategien und arbeitsmarktorientierte Ausstiegsarbeit*. Berlin: Friedrich Ebert Stiftung.

Merkel, Peter H. 2003. „Stronger than Ever.“ In *Right-Wing Extremism in Twenty-First Century*, eds. Peter H. Merkl a Leonard Weinberg, 23-46. London, Portland: Frank Cass.

Michael-Matsas, Savas. 2010. „The Greek Revolt, the World Crisis and Freedom of Expression“, *Critique* 38, č. 1, 51-59.

Miliopoulos, Lazaros. 2011. „Extremismus in Griechenland.“ In *Extremismus in den EU-Staaten*, eds. Jesse Eckhard, Tom Thieme, 149-166. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.

Minehan, Philip B. 2011. *Civil War and World War in Europe: Spain, Yugoslavia, and Greece, 1936-1949*. New York: Palgrave Macmillan.

Minkenber, Michael. 2013. „Die europäische radikale Rechte und Fremdenfeindlichkeit in West und Ost: Trends, Muster und Herausforderungen.“ In *Rechtsextremismus in Europa: Länderanalysen, Gegenstrategien und arbeitsmarktorientierte Ausstiegsarbeit*, eds. Ralf Melzer, Sebastian Serafin, Berlin: Fridrich-Ebert-Stiftung.

Molokotos-Liederman, Lina. 2003. „Identity crisis: Greece, orthodoxy, and the European Union,“ *Journal of Contemporary Religion* 18, č. 3, 291-315.

Mudde, Cas. 2007. *Populist Radical Right Parties in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.

Mudde, Cas. 2006. „Anti-System Politics.“ In *Developments in European Politics*, eds. Paul M. Heywood, Erik Jones, Martin Rhodes a Ulrich Sedelmeier. Houndmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Mudde, Cas. 2002. *The Ideology of the Extreme Right*. Manchester: Manchester University Press.

Nikolakopoulos, Ilias. 2011. „Elegchomeni dimokratia: Apo telos tou Emfiliou eos ti dimokratia.“ In *Elliniki politiki istoria 1950-2004*, ed. Voulgaris et al., 11-64. Athina: Themelio.

Novák, Miroslav. 1997. *Systémy politických stran: Úvod do jejich srovnávacího studia*. Praha: Slon.

Pagoulatos, George. 2012. „Desperately hanging on: A euro-crisis view from Greece.“ *European Council on Foreign Relations*, dostupné z: http://ecfr.eu/page/-/ECFR_Greece_paper_20122.pdf (staženo 24. 4. 2014).

Pagoulatos, George. 2005. „The Politics of Privatisation: Redrawing the Public–Private Boundary.“ *West European Politics* 28, č. 2, 358-380.

Pagoulatos, George. 2001. „Economic Adjustment and Financial Reform: Greece's Europeanization and the Emergence of a Stabilization State.“ In *Europeanization and the Southern Periphery*, eds. Kevin Featherstone a George Kazamias, 191-214. London, Portland: Frank Cass.

Panagiotou, Ritsa. 2013. „The Greek crisis as a crisis of EU enlargement: how will the Western Balkans be affected?“, *Southeast European and Black Sea Studies* 13, č. 1, 89-104.

Pantazopoulos, Andreas. 2013. *O aristeros ethnikolaikismos 2008-2013*. Athina: Epikentro.

Papacosma, Victor S. 2007. „Ioannis Metaxas and the ‘Fourth of August’ Dictatorship in Greece.“ In *Balkan Strongmen: Dictators and Authoritarian Rulers of the South Eastern Europe*, ed. Bernd Jürgen Fischer, 165-198. West Lafayette: Purdue University Press.

Papadopoulos, Yiannis. 1989. „Parties, the state and society in Greece: Continuity within change.“ *West European Politics* 12, č. 2, 55-71.

Pappas, Takis S. 2013. „Why Greece has failed,“ *Journal of Democracy* 24, č. 2, 31-45.

Pappas, Takis S. a Zina Assimakopoulou. 2012. „Party Patronage in Greece: Political Entrepreneurship in a Party Patronage Democracy.“ In *Party Patronage and Party Government in European Democracies*, eds. Petr Kopecký, Peter Mair a Maria Spirova, 144-162. Oxford: Oxford University.

Pappas, Takis S. 2009. *To charismatiko komma: PASOK, Papandreou, Exousia* Athina: Pataki.

Pappas, Takis S. 2008. „Political Leadership and the Emergence of Radical Mass Movements in Democracy.“ *Comparative Political Studies* 41, č. 8, 1117-1140.

Pappas, Takis S. 2003. „The Transformation of the Greek Party System Since 1951.“ *West European Politics* 26, č. 2: 90-114.

Pappas, Takis S. 2003. „Depolarization, Cleavage Liquidation, and Two-Partyism: The Declining Role of Ideology in Postwar Greek Politics.“ Příspěvek prezentován v rámci workshopu „Cleavage Development: Causes and Consequences“, Edinburgh, Velká Británie, 28. března – 2. dubna 2003.

Pappas, Takis S. 1998. *Making Party Democracy in Greece*. Houndmills: Macmillan.

Paschaloudi, Eleni. 2010. *Enas polemos choris telos. I dekaetia tou 1940 ston politiko logo, 1950-1967*. Thessaloniki: Epikentro.

Pieridis, Konstantinos. 2009. „Changing Social Cleavages and the formation of Electoral Behaviour in Greece of the late “Metapolitefsis” (1996 – 2007).“ 4th Hellenic Observatory PhD Symposium, Panteion University of Social and Political Sciences, Athens, 19. února 2009, 1-25.

Pirjevec, Jože. „The Tito-Stalin Split and the End of the Civil War.“ In *Studies in the History of the Greek Civil War 1945-1949*, eds. Lars Baerentzen, John O. Iatrides a Ole L. Smith, 309-316. Copenhagen: Museum Tusulanum Press.

Psarras, Dimitris. 2012. *I mavri vivlos tis Xrysis Avgis*. Athina: Polis.

Repoussi, Maria. 2009. „Battles over the National Past of Greeks: The Greek History Textbook Controversy 2006-2007.“ *Geschichte für heute. Zeitschrift für historisch-politische Bildung* 2, č. 2, 1-8.

Richter, Heinz. 1973. *Griechenland zwischen Revolution und Konterrevolution (1936-1946)*. Frankfurt am Main: Europäische Verlagsanstalt.

Sarandis, Constantine. 1979. *The Emergence of the Right in Greece (1922-1940)*. Oxford: Oxford University Press.

Sartori, Giovanni. 2005. *Strany a stranické systémy: Schéma pro analýzu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Sartori, Giovanni. 2001. *Srovnávací ústavní inženýrství: Zkoumání struktur, podnětů a výsledků*. Praha: SLON.

Siani-Davies, Peter a Stefanos Katsikas. 2009. „National Reconciliation After Civil War: The Case of Greece.“ *Journal of Peace Research* 46, č. 4, 559-575.

Sirinelli, Jean-François. „L'Extrême droite vient de loin.“ In *L'Extrême en Europe, Pouvoirs*, č. 87 (1998): 5-19.

Sklias, Pantelis a Georgios Maris. 2013. „The Political Dimension of the Greek Financial Crisis“, *Perspectives on European Politics and Society* 14, č. 1, 144-164.

Spiliotis, Susanne-Sophia. 2001. „Die Metaxas-Diktatur in Griechenland 1936-1941 – ein faschistoides Regime?“ In *Autoritäre Regime in Ostmittel- und Südosteuropa 1919-1944*, ed. Erwin Oberländer, 403-430. Paderborn: Ferdinand Schöningh.

Spourdalakis, Michalis a Chrisanthos Tassis. 2006. „Party Change in Greece and the Vanguard Role of PASOK.“ *South European Society and Politics* 11, č. 3-4, 497-512.

Stavrakakis, Yiannis. 2005. „Religion and Populism in Contemporary Greece.“ In *Populism and the Mirror of Democracy*, ed. Francisco Panizza, 224-249. London: Verso.

Stavrianos, Leften S. 2000. *The Balkans since 1453*. London: Hurst & Company.

Stefanidis, Ioannis D. 2007. *Stirring the Greek nation: Political Culture, Irredentism and Anti-Americanism in Post-War Greece, 1945-1967*. Aldershot, Burlington: Ashgate.

Strmiska, Maxmilián. 2011. „Protipřistěhovalecké xenofobní strany v evropském kontextu: Příspěvek k charakteristice xenofobních stranicko-politických formací.“ *Central European Political Studies Review* 3, č. 3, dostupné z: <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=70> (staženo 15. 5. 2014).

Strmiska, Maxmilián. 1998. „Demokracie, extremismus, antisystémová orientace.“ In *Politický extremismus a radikalismus v České republice*, ed. Petr Fiala, 27-44. Brno: Masarykova univerzita.

Tejchman, Miroslav. 2008. *Balkán ve válce a v revoluci (1939-1945)*. Praha: Karolinum.

Tsakatika, Myrto a Costas Eleftheriou. 2013. „The Radical Left's Turn towards Civil Society in Greece: One Strategy, Two Paths.“ *South European Society and Politics* 18, č. 1, 81-99.

Tsirias, Stathis. 2012. *Ethnos & LA.O.S: Nea akra dexia ke laikismos*. Athina: Epikentro.

Tsivos, Kostas. 2011. „Řecko: z ekonomické krize do politické nevolnosti.“ *Mezinárodní politika*, 28. září 2011, dostupné z: <http://www.iir.cz/article/recko-z-ekonomicke-krize-do-politicke-nevolnosti> (staženo 24. 4. 2014).

Tsoucalas, Constantine. 1981. „The Ideological Impact of the Civil War.“ In *Greece in the 1940s. A Nation in Crisis*, ed. John O. Iatrides, 319-341. Hanover, London: University Press of New England.

Vasilopoulou, Sofia a Daphne Halikiopoulou. 2013. „In the Shadow of Grexit: The Greek Election of 17 June 2012.“ *South European Society and Politics*, dostupné z: <http://dx.doi.org/10.1080/13608746.2013.779784> (staženo 24. 10. 2013)

Verney, Susannah a Anna Bosco. 2013. „Living Parallel Lives: Italy and Greece in an Age of Austerity.“ *South European Society and Politics* 18, č. 4, 397-426.

- Verney, Susannah. 2014. „‘Broken and Can’t be Fixed’: The Impact of the Economic Crisis on the Greek Party System,“ *The International Spectator: Italian Journal of International Affairs* 49, č. 1, 18-35.
- Verney, Susannah. 2012. „The Eurozone’s First Post-bailout Election: The 2010 Local Government Contest in Greece.“ *South European Society and Politics* 17, č. 2, 195-216.
- Verney, Susannah. 2011. „An Exceptional Case? Party and Popular Euroscepticism in Greece, 1959–2009“, *South European Society and Politics* 16, č. 1, 51-79.
- Verney, Susannah. 1997. „Greece: A New Era.“ *Mediterranean Politics* 2, č. 1, 193-200.
- Vitáková, Alena. 2010. „Metaxasova diktatura v Řecku (1936-1941).“ In *Historický obzor* 21, č. 3: 110-120.
- Vlachou, Andriana. 2012. „The Greek Economy in Turmoil.“ *Rethinking Marxism: A Journal of Economics, Culture & Society* 24, č. 2, 171-200.
- Voglis, Polymeris. 2010. *I elliniki kinonia stin Katochi 1941-1944*. Athina: Alexandria.
- Voglis, Polymeris. 2002. *Becoming a Subject: Political Prisoners during the Greek Civil War*. New York, Oxford: Berghahn Books.
- Voulgaris, Giannis. 2011. „I dimokratiki Ellada, 1974-2004.“ In *Elliniki politiki istoria 1950-2004*, ed. Voulgaris et al., 111-154. Athina: Themelio.
- Vykoukal, Jiří, Bohuslav Litera a Miroslav Tejchman. 2000. *Východ. Vznik, vývoj a rozpad Sovětského bloku 1944-1989*. Praha: Libri.
- Webb, Paul. 2002. „Party Systems, Electoral Cleavages and Government Stability.“ In *Developments in West European Politics* 2, eds. Paul Heywood, Erik Jones a Martin Rhodes, 155-134. Houndmills: Palgrave.
- Xenakis, Sappho. 2012. „A New Dawn? Change and Continuity in Political Violence in Greece.“ *Terrorism and Political Violence* 24, č. 3, 437-464.
- Zartaloudis, Sotirios. 2014. „Greece and the Recent Financial Crisis: Meltdown or Configuration.“ In *Moments of Truth. The Politics of Financial Crises in Comparative Perspective*, eds. Francisco Panizza a George Philip, 158-176. New York, London: Routledge.
- Zinell, Adelheid. *Europa-Konzeptionen der Neuen Rechten: Unter besonderen Berücksichtigung Frankreichs, Italiens und Belgiens* (Frankfurt am Main: Peter Lang, 2007).

BBC News

Ekathimerini.com

I Avgi

Kathimerini

NOOZ.GR

Ta Nea

To Vima

The Economist

The Guardian

The New York Times